

Den skjulte volden?

En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for
trusler, vold og seksuelle overgrep

Hilde Pape
Kari Stefansen
(red.)

Nasjonalt kunnskapssenter om
vold og traumatisk stress

Rapport nr. 1/2004

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress AS driver forskning, utviklingsarbeid, utdanning, veiledning og rådgivning på områdene vold, familievold og seksuelle overgrep, flyktningers helse og tvungen migrasjon, stressmestring og kollektive belastningssituasjoner. Senteret ble opprettet 1. januar 2004 gjennom en sammenslåing av tidligere Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt resurssenter for seksuelt misbrukte barn, Psykososialt senter for flyktninger, og med ressurser fra Kontoret for katastrofe-psykiatri. I tillegg er det etablert samarbeid med behandlingssentrene Alternativ til vold og Institutt for klinisk sexologi og terapi.

NASJONALT KUNNSKAPSSENTER OM VOLD OG TRAUMATISK STRESS AS ER ET SELSKAP UNDER UNIRAND AS SOM ER HELEID AV UNIVERSITETET I OSLO

Forside: *Christine Munch, Munch Design*
Desktop: *Torhild Sager, NOVA*
Trykk: *Oslo trykk og kopi*

ISSN 1503-9048
ISBN 82-8122-000-7

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Oslo har vært en foregangskommune når det gjelder tiltak og hjelpetilbud til voldsutsatte. Siden 1988 har kommunen hatt særskilte handlingsplaner, først for bistand til ofre for seksuelle overgrep, siden også for andre kategorier ofre. Som et ledd i oppfølgingen av disse handlingsplanene var kommunen interessert i å få gjennomført en undersøkelse av Oslobefolkningen, med fokus på vold i parforhold. Kommunen ønsket bl.a. kunnskap om hvilke grupper som rammes og i hvilken grad voldsutsatte oppsøker ulike hjelpeinstanser. Et mål med studien skulle være å frembringe kunnskap som kunne få en praktisk anvendelse.

Kompetansesenter for voldsofferarbeid (som fra 1.1.2004 inngikk i Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, NKVTS) fikk ansvaret for et forprosjekt for å avklare mulighetene for en slik studie (se Stefansen 2001). Kompetansesenteret fikk også, etter en anbudsrunde, tilsagn om å gjennomføre hovedprosjektet i samarbeid med Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Data ble innhentet ved hjelp av postale spørreskjemaer, som ble sendt ut til et tilfeldig utvalg Oslos innbyggere i alderen 24–55 år. Undersøkelsen ble godkjent av Datatilsynet. Firmaet Norfakta har stått for de praktiske sidene ved datainnsamlingen. Sosial vaktjeneste bisto med beredskap da datainnsamlingen foregikk.

Rapporten har fått form av en antologi med Hilde Pape (NOVA) og Kari Stefansen (NKVTS) som redaktører. De har også hatt hovedansvaret for alt forarbeid med prosjektet, for bearbeiding og analyse av data-materialet, og for utskriving av resultatene. Seksjonsleder Ole Kristian Hjemdal (NKVTS) har bidratt som medforfatter.

I tilknytning til prosjektet ble det etablert en referansegruppe, som bidro med ideer og forslag i de innledende fasene. Følgende personer deltok i gruppen: Aud Blinge (Oslo kommune), Thomas Haaland (Norsk institutt for by- og regionforskning) og Leif Petter Olaussen (Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo). Videre har Wenche Jonassen

(NKVTS) kommet med gode råd og innspill under hele prosessen, mens Vibeke Stang Lingås (NKVTS) har hjulpet til med bearbeiding av kvalitative data. Stein Erik Claussen og Elisabeth Storvoll ved NOVA har hjulpet oss med kvalitetssikring av rapporten. En varm takk til dem alle! Den varmeste takken går likevel til respondentene våre som tok seg tid til å fylle ut spørreskjemaet, og til å dele egne erfaringer med oss.

Oslo, februar 2004

Ole Kristian Hjemdal
Prosjektleder

Innhold

SAMMENDRAG.....	7
-----------------	---

Ole Kristian Hjemdal, Hilde Pape og Kari Stefansen

1 INNLEDNING.....	10
Det mangfoldige voldsbegrepet	10
Voldens ofre	11
Perspektiver	12
Mer eller mindre vold – flere eller færre ofre?	14
Annen norsk forskning.....	15
Om gangen i rapporten.....	15

Kari Stefansen og Hilde Pape

2 METODE OG DESIGN.....	16
Utvalget	16
Utvalgets sosiodemografiske profil	17
Skiller utvalget seg fra Oslobefolkningen i samme aldersgruppe?	19
Pilotstudie.....	19
Spørreskjemaet	20
Ivaretagelse av deltakerne	21
Statistiske analyser.....	21

Hilde Pape

3 OFRE FOR VOLD OG TRUSLER – ET OVERSIKTSBILDE	23
Kartlegging av respondentenes offeropplevelser.....	23
Menns og kvinners utsatthet for alvorlige trusler og grov vold.....	25
Aldersvariasjoner	29
Variasjoner etter etnisk bakgrunn	30
Variasjoner etter bosted i Oslo og sosioøkonomiske forhold	32
Variasjoner etter alkoholbruk og utelivsdeltakelse.....	35
Oppsummering av hovedfunn.....	37

Hilde Pape

4 GJERNINGSPERSONENS KJØNN OG RELASJON TIL OFFERET	39
Gjerningspersonens kjønn	39
Offer/utøver-relasjoner	40
Ofrenes egne beskrivelser	41
Viktimisering i nære og «fjerne» relasjoner	43
Fremmed gjerningsperson = blind vold?	46
Oppsummering av hovedfunn.....	48

Hilde Pape og Kari Stefansen

5 VOLD OG KRENKELSER I PARFORHOLD	49
Ulike tilnærminger – ulike voldsbilder	51
Kartlegging av partnervold	53
Livstidsprevalenser: Hvor mange er noen gang blitt utsatt for partnervold?	54
Forekomst av partnervold siste år og tidligere	56
Antall ofre i utvalget – konsekvenser for videre analyser.....	60
Gjentatt viktimisering	60

Utsatthet for krenkelser, trusler, overgrep – og fysisk vold.....	62
Ofrenes egne beskrivelser	65
Aldersvariasjoner	67
Variasjoner etter sosioøkonomiske forhold	68
Alkoholbruk og aggressiv atferd.....	71
Livsstil, atferdsmønstre og sårbarhet.....	75
Noen avsluttende betraktninger	78
Oppsummering av hovedfunn.....	79
Kari Stefansen	
6 SEKSUELL VIKTIMISERING: OMFANG OG OVERGREPSTYPER.....	80
Tidligere forskning	81
Kartlegging av offeropplevelser.....	82
Forekomst av seksuell viktimitisering blant kvinner og menn	84
Hva slags krenkelser beskriver mennene?	85
Kvinnens erfaringer: Overgrep i ulike typer relasjoner.....	87
Seksuelle krenkelser fra en kjæreste, samboer eller ektefelle	88
Når utøveren er en bekjent eller en venn	92
Overgrep begått av fremmede	93
Rus, fest og uteliv	94
Forekomst av andre offeropplevelser blant seksuelt viktimitiserte.....	95
Seksuell viktimitisering etter sosioøkonomiske og livsstilsrelaterte forhold.....	97
Oppsummering av hovedfunn.....	100
Hilde Pape og Kari Stefansen	
7 FRYKT FOR VOLD: ATFERDSSTRATEGIER OG OPPLEVD UTRYGGHET	101
Forskjeller mellom menn og kvinner.....	102
Variasjoner etter alder, bosted, etnisk bakgrunn og egne voldsopplevelser	104
Variasjoner etter sosioøkonomiske indikatorer	108
Oppsummering av hovedfunn.....	109
Kari Stefansen, Hilde Pape og Ole Kristian Hjemdal	
8 KONTAKT MED POLITI, FAGFOLK OG HJELPEINSTANSER.....	111
Kartlegging av kontakt med ulike instanser.....	111
Et oversiktsbilde av totalutvalget.....	112
Hjelpsøking i utsatte grupper	113
Skiller hjelpsøkende seg fra andre ofre?	114
Finnes det et udekket hjelpebehov?	115
Oppsummering av hovedfunn.....	117
Ole Kristian Hjemdal og Hilde Pape	
9 AVSLUTNING.....	118
Kjønnssdimensjonen.....	118
Sosiale skillelinjer	120
Den skjulte volden	121
SUMMARY	123
LITTERATUR.....	125
VEDLEGG A: TABELLER	135
VEDLEGG B: SPØRRESKJEMA	141

Sammendrag

Foreliggende studie bygger på analyser av selvrapporterte data fra et tilfeldig utvalg av Oslobefolkningen i alderen 24–55 år. Drøyt fire tusen menn og kvinner fylte ut spørreskjemaer (responstrate: 56%), som i hovedsak handlet om ulike typer volds- og overgrepsopplevelser. Hensikten var å avdekke omfanget av slike opplevelser, og å finne ut om ofrene hadde en tendens til å skille seg ut med hensyn til sosiodemografiske kjennetegn og ulike indikatorer på livsstil og levesett. Krenkelser og overgrep fra partnere og tidligere partnere er viet særskilt oppmerksomhet.

Vold og trusler – et oversiktsbilde

Drøyt halvparten av mennene og nær fire av ti kvinner hadde mottatt alvorlige voldstrusler og/eller blitt utsatt for grov fysisk vold én eller flere ganger etter fylte 16 år. I underkant av hver tiende respondent hadde vært utsatt for dette i løpet av det siste året, hvorav de fleste var blitt viktimitisert også tidligere i livet. Andelen ofre for vold (noen gang) varierte mellom ulike områder i byden, og var høyest blant dem som var bosatt i sentrumsnære deler av Oslo og lavest i sentrumsfjerne områder på vestkanten. Det var relativt sett langt flere ofre i vanskeligstilte grupper (personer med dårlig råd, sosialhjelpsmottakere, arbeidsledige og uføre/attføringstrygdede) enn i utvalget for øvrig. Andelen ofre var også markant forhøyet blant personer som drakk seg ofte beruset. Blant menn oppga flere unge enn middelaldrende at de noen gang var blitt truet eller utsatt for fysisk vold. Blant kvinner gikk sammenhengen med alder svakt i motsatt retning.

Gjerningspersonens kjønn og relasjon til offeret

Det var i all hovedsak menn som sto bak både mennenes og kvinnenes offeropplevelser. Betydelig flere menn enn kvinner var blitt truet eller påført vold av en fremmed person, mens kvinner i langt større utstrekning enn menn var blitt viktimitisert av en partner eller tidligere partner. Andelen ofre for vold fra fremmede gjerningspersoner var betydelig høyere i vanskeligstilte grupper enn i utvalget for øvrig. Mannlige ofre for «fremmedvold» var også mye mer tilbøyelige enn menn ellers til å drikke mye, være hyppig beruset og til å besøke offentlige skjenkesteder ofte. Blant kvinner skilte ofrene seg kun ut ved at de drakk seg ofte beruset. For begge kjønn var utsatthet for

«fremmedvold» relatert til en aggressiv og konfliktbefordrende atferd overfor andre. Videre hadde en forhøyet andel av både de mannlige og de kvinnelige ofrene blitt fysisk angrepet også i andre typer relasjoner.

Vold og krenkelser i parforhold

Partnervold må forstås som en grov fellesbetegnelse på et heterogent spekter av voldsformer. Et hovedskille går mellom *episodisk partnervold*, som er mindre alvorlig, forholdsvis utbredt og som har en uklar kjønnsprofil, og *patriarkalsk terrorisme*, som forekommer sjeldnere og som ligger tett opptil det vi vanligvis betegner som kvinnemishandling.

Våre analyser viste at langt flere kvinner (12%) enn menn (3%) noen gang var blitt utsatt for grove former for fysisk vold fra en partner eller tidligere partner. Det var også flere kvinner (14%) enn menn (8%) som, ut fra egne vurderinger av hva fysisk vold handler om, svarte bekreftende på spørsmål om de noen gang var blitt voldsviktimisert av en partner. Omtrent like mange menn og kvinner oppga at de var blitt utsatt for partnervold i løpet av det siste året, men ytterst få (2–3%) var blitt påført grov og/eller høyfrekvent vold.

Kvinnelige ofre for partnervold var mer alvorlig viktimisert enn mannlige ofre, ikke bare i fysisk forstand, men også med hensyn til å ha vært utsatt for alvorlige trusler, grove krenkelser og kontroll fra en partner. For begge kjønn var utsatthet for partnervold nært relatert til lav utdanning, dårlig råd, svak tilknytning til arbeidsmarkedet samt avhengighet av offentlige stønader. Videre skilte både mannlige og kvinnelige ofre seg ut ved å være mer tilbøyelige til å ha en aggressiv framferd overfor andre mennesker, og ved å være *generelt* mer utsatt for alvorlige trusler og grov vold. De var også mer tilbøyelige til å rapportere om gjentatte samlivsbrudd og hyppige beruselser. Resultatene tyder ellers på at undersøkelsen både fanget opp episodisk partnervold og tilfeller av patriarkalsk terrorisme.

Seksuell vold: omfang og overgrepstyper

Seksten prosent av kvinnene og to prosent av mennene oppga at de var blitt truet eller tvunget til sex, utsatt for voldtekt eller voldtektsforsøk minst en gang etter fylte 16 år. I løpet av det siste året var to prosent av kvinnene og nesten ingen menn blitt utsatt for noe av dette.

Majoriteten av både kvinnelige og mannlige ofre var blitt utsatt for krenkelser av en person de kjente. Seksuell vold fra en partner var det kun kvinner som beskrev. Tre relasjonskategorier dominerte i de kvinnelige

ofrenes beskrivelser av hva de var blitt utsatt for – fremmede, bekjente og partnere. I tillegg var en betydelig andel av offeropplevelsene knyttet til bruk av alkohol i forbindelse med en fest, et utelivsbesøk eller på nachspiel.

Ofrene for seksuell vold hadde markert forhøyet forekomst av andre offeropplevelser, både i barndommen og i voksen alder, og rapporterte oftere enn kvinner ellers om krenkelser fra en partner så vel som vold fra en fremmed utøver. Forekomsten av seksuell viktimsing varierte langs de samme sosiale skillelinjene som forekomsten av ofre partnervold og vold fra fremmede.

Frykt for vold

Kvinner oppga mye oftere enn menn at de var engstelige for å bli utsatt for vold, og at de av den grunn følte seg utrygge eller unngikk bestemte områder i eget bostedsstrøk. For kvinner var andelen utrygge høyest i aldersgruppen 24–30 år og blant dem som var bosatt i sentrumsnære bydeler. Blant menn var det ingen slike sammenhenger. Egne opplevelser som offer for trusler eller vold var relatert til høy grad frykt for begge kjønn. Andre grupper som hadde et høyt fryktnivå var personer som var bosatt på Oslos østkant, med ikke-vestlig bakgrunn og med økonomiske problemer. Sistnevnte sammenheng gjaldt uansett alder, kjønn, etnisk bakgrunn, bosted i Oslo og egne offeropplevelser.

Kontakt med politi, fagfolk og hjelpeinstanser

Blant både kvinner og menn oppga om lag en av seks at de noen gang hadde kontaktet politi, fagfolk eller hjelpeinstanser på grunn av egne offeropplevelser. For begge kjønn var politi og lege/legevakt de instansene flest hadde tatt kontakt med. Kvinner oppga imidlertid at de hadde tatt kontakt med instanser for psykososial bistand i større utstrekning enn menn. Denne kjønnsforskjellen var særlig markant blant de grovest viktimserte ofrene. I denne offergruppen oppga drøyt halvparten av mennene og fire av ti kvinner at de *ikke* hadde kontaktet noen instans. Ofre som ikke hadde søkt hjelp skilte seg ikke fra dem som hadde kontaktet fagfolk eller hjelpeinstanser når det gjaldt alder, utdanning, indikatorer på økonomiske levekår eller opplevelse av eget sosialt nettverk.

1 Innledning

Selv om voldsproblemene i stor grad har gitt opphav til bekymring fra myndighetenes side, er forskningen på feltet av relativt beskjedent omfang i Norge. I motsetning til mange andre land, er det aldri blitt gjennomført noen omfattende kartlegging av befolkningens utsatthet for trusler, vold og overgrep her til lands. Både i Storbritannia, USA, Canada og Australia, derimot, blir slike undersøkelser foretatt regelmessig. Av sitt slag, er faktisk foreliggende studie den mest omfangsrike og detaljerte som hittil er blitt utført i Norge. Fokus i studien er særlig rettet mot partnervold – hvordan slik vold er fordelt i befolkningen, og hva som kjennetegner dem som rammes. I tillegg beskrives Oslobefolkningens utsatthet for vold og trusler generelt, samt opplevelser som ofre for seksuelle krenkelser og overgrep. Andre temaer som tas opp er frykt for vold og ofrenes kontakt med politi, fagfolk og hjelpeinstanser.

Det mangfoldige voldsbegrepet

Det finnes ingen allmenngyldig definisjon av hva vold er. Sandmo (1999) har vist hvordan voldsbegrepet utviklet seg i første halvdel av det 17. århundre. Før den tid ble det vi i dag oppfatter som vold forstått som en rekke ulike handlingstyper uten klare fellestrekk. Folk tuktet sine barn og tjenestefolk, kranglet, sloss og begikk manndrap, men de oppfattet ikke dette uten videre som varianter av samme fenomen. Det tidlige voldsbegrepet var dessuten nært knyttet til maktforholdet mellom de involverte parter: Vold var noe som ble brukt nedenfra og opp, fra tjener mot herre og fra fattig mot rik. Den mektige brukte ikke vold, han brukte tukt. Vold mot kvinner fantes ikke, men mange menn *tuktet* sin hustru.

Balvig (2000) har påpekt at voldsbegrepet fortsatt er i endring. Mange fenomener som i dag inkluderes i et generelt voldsbegrep, ble oppfattet på andre måter for noen få tiår siden. Fra opprinnelig å være nokså ensidig rettet mot aggressive *handlinger*, har vold i tiltagende grad blitt begrepsfestet også ut fra sine *virksomheter*. Dette perspektivet er blitt sterkt betont av blant andre Møller (2000). I sin bok «Fars vold», som blant annet handler om egen oppvekst i et hjem preget av farens ekstreme voldelighet, skriver

han at .. «Vold er for meg en særegen fysisk, psykisk og/eller sosial virksomhet med en destruktiv kraft og metoder (for eksempel makt- og hersketeknikker) der målet med handlingen kan være å skade, krenke, passivisere eller uskadeliggjøre en annen» (s. 34). Isdal (2000) bruker en liknende definisjon: «Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som, gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil» (s. 36).

Ikke alle subjektivt opplevde krenkelser vil bli betraktet som vold av det omkringliggende samfunn. Dette aspektet blir ikke berørt i verken Møllers eller Isdals tilnærminger til voldsbegrepet. I Hjemdals (2002a) definisjon, hvor vold begrepsfestes som *illegitime krenkelser av en persons integritet* (s. 16), tas det hensyn til både en subjektiv dimensjon og til eksterne, normative vurderinger av voldens utillatelighet. De normene som regulerer bruken av vold, og som dermed bestemmer om en handling er å anse som illegitim eller ei, varierer mellom ulike grupper i befolkningen. Noen miljøer er åpenbart mer «voldsvennlige» enn andre, og trolig er det en sterk kjønnsdimensjon i folks normative vurderinger på dette området. Variasjoner i holdningene til bruk av vold er i seg selv et interessant tema, men så langt vi kjenner til, er det ikke blitt belyst i tidligere norsk forskning. Heller ikke vår undersøkelse har berørt temaet.

Voldens ofre

I likhet med voldsbegrepet, er også offerbegrepet mangetydig. Vanligvis henspeiler det på det å inneha en bestemt posisjon i forhold til en gjerningsperson: Offeret er den som er blitt utsatt for krenkelser eller overgrep. Men i praksis kan det være vanskelig å peke ut hvem som er offer og hvem som er overgriper. I mange tilfeller er de involverte parter omtrent like aktive som utøvere, og omtrent like skadelidende i etterkant. Hvem som «slo først» kan være høyst uklart. Og på en helt annen måte enn hva tilfellet er i forhold til voldsbegrepet, har vurderinger av hendelsesforløpet mye å si. Offerbegrepet er blant annet koblet opp mot spørsmål om skyld og fordeling av ansvar.

Å få offerstatus kan i en viss forstand betraktes som et fortrinn. En slik «status» innebærer tilgang til flere rettigheter, som for eksempel oppreisning og rehabilitering, økonomisk kompensasjon og erstatning, og rett til prioritert saksgang. I internasjonal sammenheng er imidlertid Norge blitt kritisert for ikke å ha sikret ofrene tilstrekkelig informasjon om etterforskning og rettslige skritt mot utøver (Brienen og Hoegen 2000). Ofrene har også en mindre fremtredende rolle i straffeprosessen i Norge enn i mange andre land,

og forslag om økte partsrettigheter for fornærmede (Robberstad 2002) har blitt møtt med til dels sterk motstand. Flere lovfestede rettigheter gjelder heller ikke alle voldsofre. For eksempel er retten til erstatning avgrenset i forhold til offerets mulige medansvar for det inntrufne. Og det er bare enkelte offergrupper som har rett til bistandsadvokat eller fri retts hjelp, primært ofre for seksuelle overgrep og mishandlede kvinner.

Tilbud om psykososial bistand er heller ikke likelig fordelt mellom ulike kategorier ofre. Fra myndighetenes side har mye av oppmerksomheten de senere år vært rettet mot kvinner som utsettes for vold av en partner (Justisdepartementet 2000; NOU 2003:31), og en rekke hjelpetiltak er spesifikt rettet mot denne gruppen ofre. Det kan se ut til at mannlige voldsofre i liten grad er blitt vurdert som hjelpetrengende. I den grad det er blitt fokusert på menns hjelpebehov, har det i all hovedsak handlet om behandlingstilbud til voldsutøvende menn.

Kanskje har ikke mannlige voldsofre like stort behov for bistand og oppfølging som kvinnelige ofre. Men det er neppe hele forklaringen på at hjelpetiltakene først og fremst er tilpasset kvinner som er blitt utsatt for vold i nære relasjoner. Som blant andre Christie (1986) har påpekt, er offerrollen ikke bare uttrykk for en objektiv status eller posisjon. Den er også en sosial rolle som bærer i seg et sett av forventninger om egenskaper og oppførsel. I følge Christie vil samfunnets anerkjennelse av ofrenes hjelpebehov, i stor grad bero på om de innfrir ulike kriterier for det å være et «ekte» offer. Ifølge denne tankegangen er offeret best tjent med å være svakt og 'uskyldig'. Det hjelper også om overgrepet skjedde da offeret utførte en respektabel handling, og hvis overgriperen var stor og slem og ikke hadde noen personlig relasjon til offeret. At enkelte offergrupper i mindre grad enn andre blir møtt med velvilje fra myndighetenes side, handler antakelig ikke bare om objektive behovsvurderinger. Sosialt konstruerte forestillinger om hvilke ofre som fortjener bistand har trolig også noe å si. Mye av virksomheten til pressgrupper som taler bestemte offerkategoriers sak, har derfor hatt som implisitt mål å få anerkjent «sin» gruppe som «ekte» ofre.

Perspektiver

Fram til slutten av 1970-tallet var oppmerksomheten – både fra myndighetenes side, i den offentlige debatt, og blant voldsforskere og kriminologer – nokså ensidig rettet mot *voldsutøveren* (se for eksempel Fattah 2000). Også i dag står utøverperspektivet sentralt i mye av forskningen på feltet, men det er ikke lenger enerådende.

I internasjonal sammenheng har fokuset på ofrene i hovedsak blitt drevet frem av to krefter: Den akademiske viktimologien (studiet av ofre for lovbrudd) og den mer praktisk orienterte viktimologiske bevegelsen (Dijk 1999; Gaudreault og Peters 2000; Hjemdal 2003). Den akademiske viktimologien sprang ut fra kriminologien på 1970-tallet, men med enkelte forløpere også tidligere (Nielsen og Snare 1998). Den praktiske viktimologiske bevegelsen består av ulike organisasjoner og interessesammenslutninger som dels tilbyr ulike grupper ofre praktisk hjelp og dels arbeider for å fremme ofrenes interesser. Både i Norge og internasjonalt har kvinnebevegelsen vært en viktig aktør (Hjemdal 2003).

Et sentralt viktimologisk tema har handlet om variasjoner i risikoen for å bli rammet (Hindelang, et al. 1978). Kjernen i de såkalte livsstilsteoriene er at ulike typer livsstil medfører ulik sannsynlighet for å befinne seg på galt sted, til gal tid og i kontakt med de gale menneskene. Som følge av dette vil også risikoen for å bli utsatt for overgrep være ulik i ulike grupper av befolkningen. Den såkalte rutine-aktivitets-modellen (Cohen og Felson 1979) kan betraktes som en variant av livsstilsteoriene. Den postulerer at faren for å bli viktimitisert beror på om følgende faktorer er til stede samtidig: En motivert gjerningsperson, et sårbart offer og en situasjon med fravær av overvåking og kontroll. En del daglige gjøremål og rutinemessige aktiviteter (dvs. handlinger som er nødvendige for å opprettholde basale livsbetingelser) medfører at man kommer i situasjoner hvor disse faktorene opptrer, men dette vil være tilfelle i ulik grad for forskjellige mennesker.

Nevnte teoridannelser ble ikke utviklet med tanke på å forklare overgrep og krenkelser i parforhold eller i andre nære relasjoner, men omhandler risikoen for *viktimitisering*¹ helt generelt. Teoriene har blitt kritisert fra ulikt hold, blant annet for å framstille ofrenes livsstil som en medvirkende årsak til at overgrep finner sted. «Victim blaming», er uttrykket som i den forbindelse er blitt brukt. Motstanden mot denne type perspektiver, der egenskaper ved ofrene selv blir tillagt betydning, har vært spesielt sterk fra den praktisk orienterte viktimologiske bevegelsen.

I Norge har den akademiske viktimologien stått svakt, mens den anvendte eller praktisk orienterte viktimologien har vært relativt innflytelsesrik. Deler av denne bevegelsen har bygget på en feministisk ideologi, og har hatt fokus rettet mot seksuelle overgrep og mot den volden som kvinner påføres av menn som står dem nær. Forhold knyttet til kjønn og makt har vært framsatt som de sentrale forklaringsfaktorene, noe som også har nedfelt

¹ I denne rapporten er 'viktimitisering' brukt synonymt med det å ha blitt utsatt for vold, trusler eller overgrep.

seg i mye av forskningen på feltet. Bortsett fra enkelte studier av den generelle ungdomsbefolkningen (Pape 2003; Pape og Pedersen 1997; Pedersen 2001), har få norske undersøkelser analysert variasjoner i viktigmisningsrisikoen ut fra et bredt spekter av mulige forklaringsvariabler. I vår egen undersøkelse har vi imidlertid både rettet blikket mot voldens kjønnsdimensjon, og mot en rekke andre faktorer som volden er koblet sammen med.

Mer eller mindre vold – flere eller færre ofre?

I Norge finnes det to kilder til kunnskap om variasjoner i forekomsten av vold over tid: Den offisielle kriminalstatistikken og Statistisk sentralbyrås periodiske levekårsundersøkelser. Kriminalstatistikken gir et innblikk i omfanget av anmeldelser og registrert kriminalitet, og dette tallmaterialet kan tyde på at volden har bredt om seg i løpet av de siste tiår (Falck 2002; Stene 2003). Imidlertid er kriminalstatistikken forbundet med høye mørketall og mange usikkerhetsmomenter, og kan derfor gi et misvisende inntrykk av trender og utviklingstrekk. Hvilke forhold som blir registrert beror blant annet på folks villighet til å anmelde lovbrudd, og på politiets innsats og registreringsrutiner. Det er primært de *grove* tilfellene av vold og trusler som anmeldes, og som dermed også «havner» i kriminalstatistikken. Mindre alvorlige former for overgrep, som også er mest utbredt, blir i mindre utstrekning fanget opp.

Når det gjelder omfanget av viktigmisering i befolkningen, har levekårsundersøkelsene bidratt med dokumentasjon som sier noe om utviklingen over tid. I disse undersøkelsene, som er basert på representative utvalg av normalbefolkningen over 15 år (svarprosent: ca. 65%), blir respondentene spurt om offeropplevelser i løpet av de siste tolv månedene. Spørsmålene som stilles handler om vold med og uten synlige merker eller kroppsskade, og om trusler som var så alvorlige at man ble redd. I kontrast til de trendene man finner i kriminalstatistikken, viser dette materialet at andelen ofre har vært på omtrent samme nivå i en årrekke. Nærmere bestemt har den samlede forekomsten av vold og trusler (siste år) vært på litt over fem prosent for begge kjønn siden tidlig på 1980-tallet. Konklusjonen har derfor vært at man, på grunnlag av data fra levekårsundersøkelsene, «*ikke kan si at volden i det norske samfunnet har økt i løpet av de to siste tiårene*» (Stene 2003, s. 2).

Det kan være mange grunner til at de to viktigste kildene til kunnskap om voldens utbredelse synes å lede til ulike konklusjoner. Olaussen (1995a) har i den forbindelse påpekt at økningen i antall voldsanmeldelser tidlig på 1990-tallet kan ha hatt noe å gjøre med at politiet samtidig endret sine

registreringsrutiner. Andre har tatt til orde for at folk trolig er blitt mer villige til å anmelde mindre alvorlige tilfeller av trusler og fysiske angrep enn de var før (Estrada og Nilsson 2001; Falck 2002). På den annen side kan det også hende at volden faktisk *har* økt, uten at dette har nedfelt seg i det datamaterialet som levekårsundersøkelsene har skaffet til veie.

Annen norsk forskning

Et viktig skille i forskningen på feltet går mellom studier som er basert på utvalg fra normalbefolkningen, og studier av utvalgte grupper (såkalte kliniske eller selekterte utvalg). I Norge har det vært gjort flere undersøkelser av vold- og overgrepsopplevelser som bygger på selekterte utvalg, herunder studier av mishandlede kvinner (Skjørten 1988), utenlandske kvinner ved krisesenterne (Smaadahl, et al. 2002) og pasienter ved ulike helseinstitusjoner (Melhus og Sørensen 1997; Schei 1999; Steen og Hunsgård 1997).

Data på voldsopplevelser er også blitt innhentet i flere spørreskjemaundersøkelser basert på utvalg av normalbefolkningen². Med få unntak har utsatthet for vold og overgrep bare vært ett av mange temaer som er blitt belyst, og respondentene har derfor bare blitt stilt noen få spørsmål om dette. Forekomsttallene i foreliggende studier er imidlertid ikke sammenlign-bare. Dertil er det for store forskjeller når det gjelder utvalg, forsknings-design og operasjonalisering av voldsbegrepet.

Om gangen i rapporten

Resten av denne rapporten er organisert på følgende måte: I kapittel 2 beskrives metode og forskningsdesign. Kapittel 3 gir et oversiktsbilde av Oslobefolkningens utsatthet for alvorlige voldstrusler og fysiske overgrep generelt, mens temaet i kapittel 4 er relasjonen mellom utøver og offer. Kapittel 5 omhandler vold og krenkelser i parforhold, og i kapittel 6 er fokus rettet mot seksuell viktimisering. Temaet for kapittel 7 er frykt for vold, og kapittel 8 omhandler kontakt med politi, fagfolk og hjelpeinstanser. I kapittel 9 gis noen korte betraktninger knyttet til sentrale funn i undersøkelsen.

² Blant annet studier av innbyggerne i Drammen kommune (Blichfeldt 1995), av 40–42-åringer bosatt i Akershus og Buskerud (Graff-Iversen, et al. 1992; Hjemmen, et al. 2002), unge mennesker i Oslo/Akershus-området (Pape og Pedersen 1997; Pape og Pedersen 1999) og skoleungdom fra hele landet (Storvoll og Moshuus 2003).

2 Metode og design

I arbeidet med dette prosjektet har vi prioritert å bruke mye ressurser på å innhente gode data. Vi valgte å trekke et relativt stort utvalg, slik at det kunne la seg gjøre å foreta analyser også av fenomener som forekommer sjelden. Data ble innhentet ved hjelp av postale spørreskjemaer, og ikke telefonintervjuing, som er en mer vanlig, men en langt dyrere metode i voldsofferstudier.

Vold i parforhold kan være et sensitivt tema, og vi ønsket ikke at mottakerne av spørreskjemaet skulle oppfatte undersøkelsen som en ren «partnervoldsstudie». Vi antok at risikoen for frafall ble mindre hvis vi også inkluderte spørsmål om andre typer krenkelser og overgrep. I tillegg ville en slik tilnærming gi tilgang på data som vi kunne dra veksler på i analysene av vold i parforhold. Å inkludere spørsmål om andre former for offeropplevelser innebar dessuten at vi kunne studere disse som egne tema.

Utvalget

Bruttoutvalget besto av 8000 kvinner og menn i alderen 24–55 år med registrert bostedsadresse i Oslo³. Utvalget var tilfeldig trukket. Den aldersmessige avgrensningen ble gjort for å sikre en høyest mulig andel deltakere som hadde en partner på undersøkelsestidspunktet.

Datainnsamlingen foregikk fra februar til juni 2003. Spørreskjemaene ble sendt ut i to omganger, først til 5000 og senere til ytterligere 3000. Tilleggsutvalget på 3000 lå ikke inne i det opprinnelige designet for undersøkelsen, men ble nødvendig fordi registerdata om respondentenes bosted i Oslo, fødselsår og kjønn ved en feil ble slettet fra det første utvalget. Spørsmål om alder og kjønn var heldigvis inkludert i spørreskjemaet, hvilket innebar at materialet kunne brukes til alle analyser som ikke dreide seg om forskjeller mellom ulike geografiske områder i Oslo. Aldersvariabelen i spørreskjemaet var imidlertid inndelt i temmelig grove kategorier. På den

³ Til sammen 360 skjemaer ble returnert i all hovedsak på grunn av ukjent adresse. Utvalget ble dermed redusert til 7640. Dette tallet er utgangspunktet for beregningen av svarprosenten.

annen side medførte den andre runden med innhenting av data også noen fordeler: Antallet deltakere økte, slik at vi både kunne være sikrere på de funnene vi gjorde, og dessuten foreta mer detaljerte analyser av voldsformer med lav forekomst.

I likhet med studier basert på andre former for datainnsamling, er også postale spørreundersøkelser befengt med frafallsproblemer. For det første utvalget endte svarprosenten på 58,4, mens den endte på 53,3 for utvalg nummer to. Samlet svarprosent var 56,1. Utvalgsprosedyrer og opplegg med purring⁴ var det samme i begge runder, og det er uklart hvorfor villigheten til å svare var ulik. Et avisoppslag i tilknytning til den første datainnsamlingen, kan ha slått gunstig ut. Der ble hensikten med studien beskrevet, og folk ble oppfordret til å fylle ut og sende inn spørreskjemaet. Den første runden med innhenting av data foregikk fra februar til april 2003, mens runde to startet opp i mai, som er en måned med mange fridager. Dette kan ha påvirket svarraten for utvalg 2 i negativ retning.

Andelen innbyggere med norsk som fremmedspråk er høyere i Oslo enn ellers i landet. Noe frafallet i vår undersøkelse handler trolig om dette. Hva det betyr for svaprocenten at studien handlet om vold og overgrep, vet vi ikke. Til sammenligning oppnådde en postal survey om seksuelle overgrep, med et tilfeldig utvalg fra den norske befolkning i alderen 18–60 år, en svarrate på beskjedne 37 prosent (Tambås 1994). En nylig gjennomført nasjonal undersøkelse om vold i parforhold⁵, med en tilsvarende aldersspredning som i vår studie, oppnådde en svarprosent på 59.

Utvalgets sosiodemografiske profil

For å kunne vurdere de analysene som presenteres i rapporten er det viktig å vite hvordan utvalget er sammensatt. Tabell 2.1 viser fordelingen på noen sentrale sosiodemografiske bakgrunnsvariabler.

⁴ Alle deltakerne mottok et takkebrev ca. to uker etter at de mottok skjemaet i posten. I takkebrevet ble de som fremdeles ikke hadde sendt inn skjemaet oppfordret til å gjøre det. I tillegg fikk de av deltakerne som ikke hadde sendt inn spørreskjemaet tilsendt en purring med et nytt skjema ca. to uker etter at takkebrevet var sendt ut.

⁵ Studien er gjennomført av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) i samarbeid med Norsk Teknisk Naturvitenskapelig Universitet (NTNU). Data ble samlet inn på slutten av året i 2003. Materialet er under bearbeiding, og resultatene er foreløpig ikke blitt publisert.

Tabell 2.1 Frekvensfordeling på ulike sosiodemografiske variable. Absolutte tall og prosentandeler (N=4284)

		Antall	Prosent
Kjønn	Mann	1913	45
	Kvinne	2355	55
Alder	24–30	1190	28
	31–39	1361	32
	40–49	1133	27
	50–55	559	13
Sivil status	Ugift	1960	46
	Gift	1755	41
	Separert	108	3
	Skilt	388	9
	Enke/enkemann	36	1
	Har partner*	3244	76
	Har ikke partner	1040	24
Utdanning	Høgskole/universitet	2685	64
	Videregående skole	1160	28
	9-årig grunnskole el. mindre	337	8
Yrkesstatus	Jobber fulltid	2986	72
	Jobber deltid	368	9
	Arbeidsledig	171	4
	Student	285	7
	Hjemmeværende	195	5
	Annet	172	4
Etnisk bakgrunn	Vestlig	3762	89
	Ikke vestlig	445	11
Bor i Oslo nå	Ja	4014	99
	Nei	62	1
Bosted i Oslo (N=1499**)	Indre vest	102	7
	Indre øst	261	17
	Ytre vest	462	31
	Ytre øst	674	45

*Kategorien 'har partner' består av personer som har svart at de er gift, samboende eller har en kjæreste. I tillegg er personer som svarte på flere av spørsmålene som var rettet til de som var i et parforhold da de mottok skjemaet inkludert.

**Opplysninger fra registerdata for utvalg 2. (For plassering av bydeler se tab. 4, i vedlegg A.)

Nettoutvalget består av 55 prosent kvinner og 45 prosent menn. Kjønnfordelingen er skjev i den yngste aldersgruppen (24–30 år), hvor mennene utgjør 41 prosent (se tab. 1 i vedlegg A). Fordelingen mellom aldersgruppene viser at de eldste (50–55-åringene) utgjør en mindre andel av utvalget enn de øvrige aldersgruppene. Tre fjerdedeler av respondentene var i et parforhold da de besvarte spørreskjemaet. Av disse utgjør gifte ca. halvparten, samboere ca. en tredjedel og kjærestes som ikke bor sammen ca.

13 prosent. Høgskole- og universitetsutdannede utgjorde to tredjedeler av utvalget, personer med videregående utdanning 28 prosent og personer med 9-årig grunnskole eller lavere 8 prosent. Et stort flertall av deltakerne var yrkesaktive, henholdsvis 72 prosent i fulltidsjobb og 9 prosent i deltidsjobb.

Med SSBs definisjon hadde nær 90 prosent av deltakerne opprinnelse fra land som regnes som vestlige, og ca. en tiendedel ikke-vestlig bakgrunn. Som ikke-vestlig regnes alle med begge foreldre fra land i Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika, uavhengig av eget fødeland. Som vestlig regnes alle med en eller begge foreldre fra Europa, Nord-Amerika og Australia.

I alt oppga 98,5 prosent av deltakerne at de var bosatt i Oslo da de besvarte spørreskjemaet (n=4014). Andelen deltakere varierende betraktelig mellom ulike geografiske områder i byen. Personer fra ytre, østlige bydeler utgjorde 45 prosent av deltakerne, mens indre vest kun var representert med 7 prosent av deltakerne.

Skiller utvalget seg fra Oslobefolkningen i samme aldersgruppe?

I forhold til befolkningssammensetningen i Oslo, var følgende grupper overrepresentert i utvalget (se tab. 1–6 i vedlegg A): kvinner (55% i utvalget vs. 49% i befolkningen), 24–30 åringer (28% i utvalget vs. 21% i befolkningen), personer med høyere utdanning (64% i utvalget vs. 37% i befolkningen) og fulltids sysselsatte (blant mennene 82% i utvalget vs. 66% i befolkningen).

Videre var andelen med ikke-vestlig bakgrunn lavere enn i befolkningen (12% 17%). Fordelingen mellom de ulike geografiske områdene var også noe skjev: Personer fra indre vest utgjør en mindre andel i utvalget enn i befolkningen (7% i utvalget vs. 17% i befolkningen), mens det er motsatt for personer fra ytre øst (45% i vårt utvalg vs. 40% i befolkningen).

Pilotstudie

I forbindelse med utformingen av spørreskjemaet gjennomførte vi en pilotundersøkelse blant lærere og studenter ved Høgskolen i Oslo. Om lag 200 personer deltok, hvorav cirka halvparten var lærere. Skjemaene til lærerne ble lagt i posthyllene og returnert via internpostsystemet. Sammen med spørreskjemaet la vi et introduksjonsskriv med oppfordring om å komme med utfyllende kommentarer til spørsmål som var vanskelige, som kunne misforstås osv. Studentene fylte ut spørreskjemaet i klasserommet, med oss

tilstede. Skjemaene ble samlet inn der og da. Etter utfyllingen kunne studentene komme med umiddelbare reaksjoner. Vi var særlig opptatt av om noen av spørsmålene kunne oppleves som krenkende, men fikk ingen slike tilbakemeldinger. Men flere påpekte at enkelte spørsmål kunne misforstås, eller at svarkategoriene var ufullstendige eller misvisende. Pilotstudien viste også at selve utfyllingen tok lenger tid enn forventet, og lengden på skjemaet ble derfor kortet ned.

Vi foretok noen enkle analyser av datamaterialet fra pilotstudien. Hensikten var først og fremst å se om det var noen spørsmål som fikk lav svarrate, og om vi fanget opp voldserfaringer ved å spørre på den måten vi gjorde. Resultatene var gjennomgående oppløftende, og de endringene som ble foretatt handlet stort sett om små, men viktige, justeringer.

Spørreskjemaet⁶

Bruken av postale skjemaer har konsekvenser for hva slags typer spørsmål en kan stille, og ikke minst, *hvor mange* spørsmål en kan inkludere i spørreskjemaet. Erfaringene fra pilotstudien tilsa at skjemaet ikke burde være for langt, og vi valgte å sette grensen på åtte sider (inkludert følgebrev). Dette innebar at vi ikke kunne gå detaljert til verks, for eksempel med utdypende spørsmål omkring enkelthendelser. Analysene av egne data handler derfor utelukkende om ofre for vold, ikke om voldshendelser.

I tillegg til spørsmål om partnervold, ble respondentene blant annet spurt om voldsutsatthet generelt, trusler om vold, seksuell vold, frykt for vold og kontakt med politi og hjelpeapparat. Spørreskjemaet inneholdt både spørsmål fra etablerte instrumenter og spørsmål vi selv hadde formulert. I all hovedsak ble faste svaralternativer benyttet, men noen steder i skjemaet kunne deltakerne også beskrive offererfaringer med egne ord.

Vi stilte både spørsmål om voldsopplevelser i løpet av det siste året og om tidligere utsatthet. Vi valgte å spørre spesifikt om voldserfaringer siste år av to grunner – de fleste husker sånn omtrent hva som har skjedd i løpet av det siste året, og vi får et bilde av hvordan voldsforekomsten ser ut per i dag. Vi får dermed både data som er mer pålitelige og et tilstandsbilde som er mer relevant for dem som jobber i tiltaksapparatet og med politisk planlegging. Samtidig er det å avgrense seg til siste års opplevelser på sett og vis «kunstig», ettersom voldsepisoder som har skjedd tidligere ikke tillegges betydning (Johnson 1997).

⁶ Spørreskjemaet finnes som vedlegg bak i rapporten (Vedlegg A).

Vi valgte derfor også å spørre om tidligere erfaringer, selv om lange tidsintervaller innebærer økt risiko for at deltakerne ikke husker de voldsepisodene de har vært utsatt for. Trolig har dette mest å si for de mindre alvorlige hendelsene – noe vi vil komme tilbake til senere i rapporten.

Ivaretakelse av deltakerne

Vår undersøkelse er blitt gjennomført i samsvar med gjeldende retningslinjer fra Datatilsynet om opplysningsplikt, personvern og forsvarlig behandling av datamateriale. I praksis vil det si at vi bare purret én gang på dem som ikke hadde svart innen tidsfristen, og at følgebrevet inneholdt opplysninger om undersøkelsens tema og hensikt, om hvem som sto bak, og om undersøkelsesopplegget. Anonymiteten til deltakerne ble sikret ved å slette alle personidentifiserbare data før svarkonvolutten med det utfylte spørreskjemaet ble åpnet. Å koble svar på spørreskjemaet til bestemte navngitte personer ble dermed ikke mulig.

For å ivareta behovene til deltakere som ønsket å snakke med noen om sine volds- og overgrepserfaringer, oppga vi telefonnummeret til Sosial vaktjeneste. Denne instansen ble kontaktet på forhånd og orientert om undersøkelsen og hvilke temaer som ble berørt i spørreskjemaet. I tillegg oppga vi et gratis telefonnummer som deltakerne kunne ringe hvis de hadde spørsmål om selve undersøkelsen. Svært få tok kontakt med Sosial vaktjeneste, mens mellom 70 og 80 personer ringte det grønne nummeret med ulike spørsmål og kommentarer.

Statistiske analyser

Vi har benyttet både bivariante og multivariate metoder i analysene av materialet. Bivariate metoder viser hvordan to variable (f.eks. utdanningsnivå og voldsutsatthet) henger sammen. Slike sammenhenger er i all hovedsak blitt analysert ved hjelp av enkle krysstabeller der resultatene er signifikantstestet med Pearson's χ^2 -test (kji-kvadrattest). Denne testen viser om andelen respondenter som har avgitt et bestemt svar (som f. eks. svarte at de var blitt voldsviktimisert) er signifikant ulik for ulike grupper i utvalget (f.eks. grupper med ulikt utdanningsnivå). Med 'signifikant ulik' menes at det er mindre enn 5 prosent sannsynlighet for at observerte forskjeller mellom grupper skyldtes tilfeldigheter. Vi opererer med tre ulike signifikansnivåer, $p < 0,05$, $p < 0,01$ og $p < 0,001$ (p =probability). Jo lavere signifikansnivå, desto større lit kan vi ha til at resultatene avspeiler reelle forhold i

den delen av Oslobefolkningen som utvalget er trukket fra, og ikke bare skyldes tilfeldige særegenheter ved vårt utvalg.

Det er verdt å merke seg at kji-kvadrattesten er sensitiv for hvor mange respondenter som inngår i analysen. Når antallet er høyt, vil selv små gruppeforskjeller slå ut som statistisk signifikante. Motsatt kan relativt store forskjeller ende opp som ikke-signifikante hvis antallet respondenter er lavt. I praksis betyr dette blant annet at det skal mindre til for å påvise signifikante kjønnsforskjeller når vi analyserer totalutvalget enn når vi analyserer utvalgte subgrupper i utvalget (f.eks. ofre for vold). I framstillingen av resultatene har vi derfor oppgitt hvor mange som inngår i de ulike analysene. Bokstaven n er det symbolet som vi da benytter ($n=$).

Foruten bivariate metoder, ble også multivariate metoder (multippel logistisk regresjon og multippel klassifikasjonsanalyse) benyttet. Slike analysemetoder ble brukt for å finne ut om sammenhengen mellom to variabler (f.eks. utdanningsnivå og voldsutsatthet) forble statistisk signifikant når vi samtidig tok hensyn til andre variabler (f.eks. alder). Uansett hva slags analyser som er blitt anvendt, er materialet ikke egnet til å trekke slutninger om mulige årsaksforhold.

3 Ofre for vold og trusler – et oversiktsbilde

I dette kapitlet vil vi gi et oversiktsbilde over Oslobefolkningens utsatthet for trusler og vold. Dette bildet vil bli malt med bred pensel. Med det menes at vi først og fremst vil rette fokus mot offeropplevelser i temmelig vid forstand, mens senere kapitler er viet mer avgrensede former for viktimering. Her vil følgende spørsmål bli belyst: Hvor mange menn og kvinner er blitt utsatt for alvorlige voldstrusler og fysiske angrep? Varierer forekomsten med respondentenes alder, etniske bakgrunn og bosted i Oslo, og er det forskjeller i andelen ofre etter ulike indikatorer på økonomiske levekår? Avslutningsvis vil vi rette oppmerksomheten mot koblingen mellom alkohol og vold: Er det en overhyppighet av ofre i grupper av befolkningen som drikker mye? Har det å tilbringe mye tid på offentlige skjenkesteder noe å si? Et overordnet tema, som vil bli belyst i forhold til samtlige spørsmål, handler om kjønn og kjønnsforskjeller.

Kartlegging av respondentenes offeropplevelser

Spørreskjemaet inneholdt spørsmål om flere ulike typer offeropplevelser. Ettersom vi ikke var ute etter å kartlegge den typiske «barndomsvolden» (f.eks. det å ha blitt banket opp eller truet med juling av jevnaldrende i oppveksten), spurte vi bare om hendelser etter fylte 16 år. Videre ønsket vi å fange opp offeropplevelser som kunne anses for å være relativt grove og alvorlige, men som likevel kunne antas å ha en viss utbredelse i de brede lag av befolkningen.

Det er grunn til å påpeke at voldens alvorlighetsgrad i stor grad beror på skjønn og subjektive vurderinger. Det er slett ikke gitt at man har en *opplevelse* av å være et offer selv om man er blitt slått, sparket eller angrepet på andre måter. Som beskrevet i innledningskapitlet, er offerbegrepet mangetydig. Mange voldsepisoder handler både om å angripe og om å bli angrepet, og ofte kan rollefordelingen mellom offer og utøver være høyst uklar. Videre er det heller ikke gitt at vold som gir fysiske skader er «verre» eller mer

psykisk opprivende enn annen vold. Men i strafferettslig sammenheng blir slike forhold lagt til grunn for å skille alvorlig fra mindre alvorlig voldskriminalitet (legemsbeskadigelse vs. legemsfornærmelse). Samtidig kan det være grunn til å tro at vold som gir fysiske skader, ofte også medfører psykiske belastninger – i hvert fall i tilfeller der det har vært en klar rollefordeling mellom offer og utøver. En annen dimensjon som har å gjøre med hvor alvorlig volden er, handler om karakteristika ved selve voldshandlingen(e). Å få juling er presumptivt mer graverende enn å bli fiket til fordi skadepotensialet er større. Men selv «mildere» former for fysiske angrep kan være alvorlige nok – beroende på hva slags situasjon volden utspiller seg i, og hvor forulempet eller utrygg offeret føler seg i etterkant. Om voldstrusler er å anse som grove eller ei, beror åpenbart også på en rekke forhold. Hva selve innholdet i trusselen er, og i hvilken grad mottakeren opplever å være i reell fare, framstår som viktig i så henseende. Samtidig vil enhver form for offeropplevelser være farget av hvilken relasjon og hva slags kjønnskonstellasjon det er mellom offer og utøver. Kanskje er det også slik at menn, i større grad enn kvinner, bagatelliserer egne voldsopplevelser – i hvert fall hvis de ikke ble påført fysiske skader?

I vår undersøkelse ble spørsmål om utsatthet for trusler og vold stilt sammen med en instruks om at «*det er svært viktig at du svarer selv om du ikke har opplevd noe av det vi spør om*». Vel vitende om at selv tilsynelatende «milde» former for angrep *kan* oppfattes som alvorlige, valgte vi likevel å fokusere på hendelser med definerte skadevirkninger eller med et høyt skadepotensiale – både i psykisk og fysisk forstand. Tre spørsmål handlet om voldstrusler. Ett av disse var uspesifikt med hensyn til trusselens innhold, men spesifikt i forhold til egne emosjonelle reaksjoner ('Har du opplevd at noen har utsatt deg for trusler om vold slik at du ble *redd*?'). De to øvrige spørsmålene konkretiserte i større grad selve innholdet i trusselen ('Har du opplevd at noen har truet med å *skade* deg / *drepe* deg?'). Når det gjaldt fysiske angrep, handlet tre av våre fire spørsmål om voldens skadevirkninger (smerter, fysiske skader m.v.). I tillegg stilte vi ett spørsmål som var ment å fange opp voldsepisoder som ikke «bare» handlet om ett enkelt slag eller spark, men om angrep som omfatter *flere* voldshandlinger ('Har du opplevd at noen har banket deg opp / gitt deg juling?'). Alle spørsmål var stilt slik at respondentene skulle oppgi om de var blitt utsatt i løpet av de siste 12 månedene (ja/nei) og tidligere (ja/nei).

Menns og kvinners utsatthet for alvorlige trusler og grov vold

Hvor store andeler av mennene og kvinnene som svarte bekreftende på våre spørsmål om trusler og vold, er vist i tabell 3.1. Tallene i kolonnen merket 'noen gang' er beregnet på grunnlag av opplysninger om *både* siste års og tidligere opplevelser (etter fylte 16 år). Det er viktig å understreke at resultatene er forbundet med betydelig usikkerhet grunnet frafall av respondenter. De reelle forekomstene er antakelig en god del høyere enn det våre tall indikerer. Videre er det verdt å nevne at forholdsvis mange rapporterte at de hadde opplevd flere ulike former for viktimisering (f.eks. både drapstrusler og vold som medførte smerter). I en del tilfeller kan disse opplevelsene ha handlet om en og samme voldsepisode.

Tabell 3.1 Utsatthet for voldstrusler og fysisk vold noen gang (etter fylte 16 år) og i løpet det siste året. Prosent. Antall menn (M) = 1913, antall kvinner (K)=2355.

Offeropplevelser	Noen gang			Siste 12 mnd.		
	M	K	p	M	K	p
Trusler om vold slik at man ble redd	42	30	***	5	5	i.s.
Trusler om å bli skadet	37	23	***	6	4	**
Drapstrusler	12	9	***	2	2	i.s.
<i>Noen av disse truslene</i>	48	33	***	7	6	i.s.
Vold som ga synlige merker /fysisk skade	28	16	***	4	2	**
Vold som medførte smerter dagen etter	25	15	***	3	2	*
Banket opp / fått juling	21	9	***	2	1	i.s.
Vold slik at man trengte legehjelp	13	5	***	1	<1	*
<i>Noen av disse formene for fysisk vold</i>	35	20	***	5	3	*
<i>Noen form for offeropplevelser (trusler og/eller fysisk vold)</i>	56	38	***	9	8	i.s.

*** p<0,001 **p<0,01 *p<0,05 i.s.=ikke signifikante kjønnsforskjeller

En betydelig andel av respondentene hadde mottatt alvorlige voldstrusler og/eller blitt utsatt for relativt grov fysisk vold. Som vist nederst i tabellen, svarte drøyt halvparten (56%) av mennene og nær fire av ti (38%) kvinner at de hadde opplevd minst én av de formene for viktimisering som vi kartla. Videre hadde i underkant av hver tiende respondent (9% av mennene og 8% av kvinnene) blitt truet og/eller fysisk angrepet i løpet av de siste tolv månedene.

Nær halvparten av mennene (48%) og en tredjedel av kvinnene (33%) hadde vært utsatt for minst én av de formene for trusler som vi kartla. Tabell

3.1 viser videre at 7 prosent av mennene og 6 prosent av kvinnene var blitt truet det siste året.

For begge kjønn ble de høyeste forekomstene observert i forhold til det å ha blitt utsatt for 'trusler om vold slik at man ble redd'. Drøyt fire av ti menn (42%) og tre av ti kvinner (30%) hadde noen gang opplevd dette. Det er ellers verdt å merke seg at relativt mange – 12 prosent av mennene og 9 prosent av kvinnene – oppga at de hadde mottatt drapstrusler. Vi vet ikke hvor mange av disse respondentene som har følt at det var en reell fare for at de kunne bli tatt av dage, men tallene er såpass høye at det kan være grunn til å tro at det bare har vært tilfellet for *noen* av dem. Imidlertid viste det seg at et solid flertall (86%) av dem som hadde mottatt drapstrusler svarte at de også var blitt utsatt for trusler om vold slik at de var blitt redde.

Alt i alt hadde 35 prosent av mennene og 20 prosent av kvinnene opplevd noen form for fysiske angrep, mens forekomsten siste år var 5 prosent blant menn og 3 prosent av kvinner. Av de ulike formene for fysisk volds-viktimisering som vi spurte om, ble 'vold som ga synlige merker / fysisk skade' oftest rapportert. Blant menn og kvinner oppga henholdsvis 28 prosent og 16 prosent at de noen gang hadde opplevd dette. Den groveste og minst utbredte volden – som var så alvorlig at man trengte legehjelp – hadde 13 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene vært utsatt for.

Tabell 3.1 viser ellers at langt flere menn enn kvinner oppga at de noen gang var blitt utsatt for den type viktimisering som vi kartla. Kjønnforskjellene var ikke like markante når det gjaldt utsatthet i løpet av de tolv siste månedene, og i forhold til flere mål på 'siste års'-opplevelser kom menn og kvinner likt ut. Disse resultatene stemmer tilsynelatende ikke så godt overens. Vårt utvalg inkluderte imidlertid bare personer over 24 år, og kan hende er det særlig blant svært unge mennesker at kjønnforskjellene i forekomsten av offeropplevelser siste år er markante. Det er også mulig at voldsbildet har forandret seg den senere tid, og at kvinner ikke lenger er mer beskyttet mot trusler og overgrep enn menn. Resultater fra de to siste levekårsundersøkelsene kan tyde på at det er tilfellet. Både i 1997 og 2001 svarte omtrent like mange menn og kvinner at de var blitt utsatt for vold i løpet av det siste året, mens det i tidligere levekårsundersøkelser (fra 1983, 1987, 1991 og 1995) var betydelig høyere andel ofre blant menn (Stene 2003). Videre viser funn fra alle disse undersøkelsene, bortsett fra den i 1995, at *flere* kvinner enn menn hadde mottatt 'trussel som var så alvorlig at de ble redd' det siste året. Et av våre spørsmål om voldstrusler hadde omtrent samme ordlyd, men her fant vi ingen kjønnforskjeller i forhold til 'siste års'-opplevelser.

I påfølgende analyser av Oslobefolkningens utsatthet for trusler og vold, er det i all hovedsak de *samlede* målene på slike opplevelser vi har benyttet. Når vi, i det følgende, skriver om det å ha blitt 'utsatt for volds-trusler' refererer vi med andre ord til det å ha rapportert minst én av de formene for trusler som er å finne i tabell 3.1. Tilsvarende handler det å ha vært 'utsatt for fysisk vold' om å ha opplevd minst én av de formene for fysisk voldsviktimisering som vi kartla.

Spørreskjemaet inneholdt ingen spørsmål om hvor *mange ganger* respondentene var truet eller fysisk angrepet. Hvor stor andel av respondentene som var blitt viktimisert både i løpet av de tolv siste månedene og tidligere i livet, lot seg imidlertid beregne. I forhold til det å ha blitt truet, gjaldt dette 5 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene ($p=0,06$). Omlag halvparten så mange – 3 prosent av mennene og 2 prosent av kvinnene – var blitt utsatt for fysisk vold både siste år og tidligere ($p<0,05$). I lys av resultatene i tabell 3.1, indikerer disse tallene at mange av dem som var blitt viktimisert i løpet av de tolv siste månedene også hadde en forhistorie som ofre. På denne bakgrunn undersøkte vi hvordan tidligere offeropplevelser var relatert til 'siste års'-utsatthet. Først kjørte vi analyser der vi skilte mellom trusler og fysisk vold, men ettersom resultatene var tilnærmet identiske valgte vi å slå de to offerkategoriene sammen. Tabellen under viser hva vi fant:

Tabell 3.2 Forekomst av tidligere offeropplevelser etter utsatthet for trusler og/eller fysisk vold i løpet av siste år og kjønn. Prosent.

Utsatt for trusler og/eller fysisk vold siste 12 mnd				
	Menn		Kvinner	
	Ofre (n=179)	Ikke ofre (n=1733)	Ofre (n=179)	Ikke ofre (n=2175)
Utsatt for trusler og/eller fysisk vold tidligere	79	52	66	33
p	***		***	

*** $p<0,001$

Blant menn og kvinner som var blitt truet og/eller fysisk angrepet i løpet av det siste året, svarte et klart flertall (hhv. 79% og 66%) at de var blitt viktimisert også tidligere i livet. Menn og kvinner som ikke var blitt utsatt for noe av dette det siste året, var langt mindre tilbøyelige til å ha en slik erfaringsbakgrunn. Resultatene viser ellers at forskjellen mellom ofrene og ikke-ofrene var noe større blant kvinner enn blant menn. Denne forskjellen var ikke statistisk pålitelig, men en annen norsk studie har avdekket at tidligere viktimisering er forbundet med mye høyere risiko for å bli utsatt på ny blant kvinner enn blant menn (Pape og Pedersen 1997; 1999). Den aktuelle studien hadde et longitudinelt design (dvs. at de samme personene

ble kartlagt på flere tidspunkter). Det var derfor mulig å finne ut hvilke faktorer på tidspunkt 1 som hang sammen med offeropplevelser på tidspunkt 2. Resultatene viste at det blant kvinner som var blitt utsatt for fysisk vold i slutten av tenårene, var relativt mange som rapporterte om nye offeropplevelser i ung voksen alder. Dette gjaldt bare et fåtall av de mannlige «tenåringsofrene». Analyser av kvinnene viste dessuten at offeropplevelser på tidspunkt 1 var den faktoren som ga høyest risiko for viktimisering på tidspunkt 2. Blant menn var det egen voldsbruk som slo desidert sterkest ut. Konklusjonen var at volden i større grad forfulgte kvinnelige enn mannlige ofre over tid, og at dette trolig skyldtes at kvinner er særlig utsatt for overgrep i nære relasjoner mens menn i mye større grad utsettes for vold fra fremmede. Også vi vil se nærmere på offer/utøverrelasjoner, og på forskjeller mellom menn og kvinner i så henseende, men ikke før i neste kapittel.

Videre analyser av vårt datamateriale viste at de mest utbredte offeropplevelsene enten handlet om «rene» trusler (det å ha blitt truet, men *ikke* utsatt for fysisk vold) eller om å ha blitt utsatt for *både* trusler og vold. Å ha opplevd vold, men ikke trusler, var det relativt få som rapporterte. Som vist i tabell 3.3, ble dette mønsteret observert hos begge kjønn, men det kom tydeligst fram i analysene av offeropplevelser noen gang (etter fylte 16 år).

Tabell 3.3 Andeler menn og kvinner som var blitt utsatt for 'bare trusler', 'bare fysisk vold' og begge deler noen gang (etter fylte 16 år) og i løpet det siste året. Prosent. Antall menn = 1913, antall kvinner = 2355.

Offeropplevelser	Noen gang		Siste 12 mnd.	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Trusler, men ikke fysisk vold	21	18	5	5
Fysisk vold, men ikke trusler	8	5	2	2
Både trusler og fysisk vold	27	15	3	2

Resultatene tilsier at en betydelig andel av dem som var blitt fysisk angrepet også hadde mottatt *trusler* om vold. Andelen ofre for trusler, som i tillegg var blitt utsatt for fysisk vold, var adskillig lavere. Regner man videre på de tallene som er vist i tabellen, går det eksempelvis fram at 77 prosent av de mennene som noen gang var blitt fysisk voldsviktimisert, også hadde mottatt voldstrusler. Derimot oppga «bare» 44 prosent av de mennene som var blitt truet at de også var blitt fysisk angrepet. Vi hadde ingen mulighet til å finne ut om personer som både var blitt truet og fysisk angrepet hadde opplevd dette i tilknytning til en og samme voldsepisode, eller om opplevelsene skrev seg fra ulike hendelser. Uansett indikerer resultatene at det framsettes mange grove voldstrusler som ikke blir effektuert.

Som påpekt tidligere er det ikke nødvendigvis «verre» å bli utsatt for fysisk vold enn for trusler om vold. Tallene i tabell 3.3 indikerer imidlertid at ofrene for vold er en mer alvorlig viktimitisert gruppe ettersom svært mange av dem har fått «dobbel opp» (*både* trusler og vold). Dette viste seg å gjelde mannlige såvel som kvinnelige voldsofre.

Aldersvariasjoner

I internasjonal sammenheng er det godt dokumentert at unge mennesker oftere er involvert i voldsepisoder enn middelaldrende og eldre, både som utøvere og som ofre (Junger-Tas 1996; Pernanen 1991; Sætre 1997a). Også i levekårsundersøkelsene peker tenåringer og unge voksne (16–24 åringer) seg ut ved å være særskilt utsatt (Stene 2003). Unge under 24 år var ikke inkludert i vårt materiale, og generelt sett var aldersvariasjonene heller ikke særlig store.

Tabell 3.4 Utsatthet for trusler og fysisk vold noen gang (etter fylte 16 år) og i løpet det siste året etter alder og kjønn. Prosent.

	Menn				Kvinner			
	24–30 år (n=478)	31–49 år (n=1153)	50–55 år (n=261)	p	24–30 år (n=498)	31–49 år (n=1340)	50–55 år (n=296)	p
<i>Siste 12 mnd.:</i>								
Voldstrusler	12	6	6	***	7	6	4	i.s.
Fysisk vold	6	4	3	i.s.	3	3	2	i.s.
<i>Noen gang:</i>								
Voldstrusler	55	48	39	***	31	34	32	i.s.
Fysisk vold	38	37	27	***	18	21	23	i.s.

***p<0,001 i.s.=ikke signifikant variasjon mellom aldersgruppene

Analysene viste at 12 prosent av de yngste mennene hadde mottatt volds-trusler i løpet av det siste året, mot 6 prosent i begge de to øvrige aldersgruppene. Andelen menn som var blitt utsatt for fysisk vold siste år var også avtagende med økende alder, men sammenhengen var ikke statistisk pålitelig ($p=0,07$). Blant kvinner var det, i statistisk forstand, ingen sikre sammenhenger mellom alder og viktimitisering i løpet av de tolv siste månedene. Men tendensen gikk svakt i retning av at de yngre var mer utsatt enn de middelaldrende. Liknende mønstre ble avdekket i analysene av offeropplevelser *noen gang* (etter fylte 16 år): Resultatene for menn viste at jo eldre de var, desto lavere var andelen ofre. Blant kvinner var forekomsten på omtrent samme nivå i alle aldersgrupper.

Sistnevnte funn gir grunn til undring. Tatt i betraktning at eldre respondenter har hatt «lengre tid på seg» til noen gang å ha mottatt trusler og fysiske angrep, «burde» de hatt høyere andel ofre enn de yngre respondentene. Tallene i tabell 3.4 kan forstås dithen at voldsproblemene rammer dagens unge menn i større grad enn hva tilfellet var for unge menn i foregående generasjoner, men at dette ikke gjelder kvinner i samme grad. Levekårsundersøkelsene gir imidlertid ingen støtte til en slik fortolkning. Resultatene derfra viser tvert i mot at andelen ofre for trusler og vold har vært temmelig stabil for *begge* kjønn og i *alle* aldersgrupper i løpet av de siste tyve årene (Stene 2003). Det er derfor vel så sannsynlig at de eldste respondentene i vårt utvalg, særlig de eldste mennene, har hatt en tendens til å underrapportere egne offeropplevelser. For enkelte har trolig minnene om slike opplevelser blitt visket bort med årenes løp, og formodentlig er det særlig de minst alvorlige hendelsene som er blitt slettet fra hukommelsen. Samtidig kan det tenkes at kvinner i større grad enn menn opplever at den volden de utsettes for er traumatisk og setter spor, og at de av den grunn ikke er like tilbøyelige som menn til å underrapportere overgrep.

Vi ønsket å få et nærmere innblikk i sammenhengene mellom alder og offeropplevelser hos de to kjønn, og foretok derfor analyser av de ulike *enkeltmålene* på trusler og voldsviktimisering (jfr. tabell 3.1). Resultatene viste at andelen kvinner som oppga at de noen gang var blitt utsatt for vold som var så alvorlig at de trengte legehjelp, var betydelig høyere blant 50–55 åringene (12%) enn blant 24–30 åringene (3%) ($p < 0,001$). I forhold til enkelte andre mål på 'noen gangs'-utsatthet (fått juling / blitt banket opp, vold som medførte smerter dagen etter) fant vi liknende, men ikke like store aldersforskjeller. Blant menn gikk disse sammenhengene i motsatt retning. Riktignok var andelen grovt voldsutsatte menn (ofre for vold som medførte behov for legehjelp) omtrent like stor i alle aldersgrupper, men alle andre former for offeropplevelser etter fylte 16 år ble rapportert av flere unge enn middelaldrende. I tråd med våre antakelser, tyder resultatene altså på at de groveste overgrepene blir husket best i ettertid, og at menn er mer tilbøyelige enn kvinner til å underrapportere egne offeropplevelser.

Variasjoner etter etnisk bakgrunn

I den norske samfunnsdebatten har temaet 'innvandrere og vold' i all hovedsak handlet om voldskriminalitet som er blitt begått av personer med ikke-vestlig bakgrunn. Om vi ser bort fra den oppmerksomhet som er blitt viet såkalte æresdrap, har innvandrere som *ofre* for vold eller trusler i liten

utstrekning blitt tematisert. Også forskningen på feltet har vært mer kriminologisk enn viktimologisk orientert.

Gundersen og medarbeidere (2000) har analysert data fra anmeldelsesstatistikken og kommet fram til at «*ikke-vestlige innvandrere utsettes for mer vold i det norske samfunnet enn det nordmenn blir utsatt for*» (s. 27). Denne konklusjonen, som var gyldig for begge kjønn, ble trukket på bakgrunn av analyser der en tok hensyn til flere faktorer som varierte med både etnisk bakgrunn og viktimiseringsrisiko. Det er særlig de alvorlige tilfellene som fanges opp i anmeldelsesstatistikken, men også i en spørreskjemaundersøkelse av skoleungdom i Oslo ble det funnet en forhøyet andel grovt voldsviktimiserte blant unge med ikke-vestlig bakgrunn (Pape og Pedersen 1999). Men mønsteret av funn var mer komplisert enn som så: Sammenliknet med etnisk norske, var «*innvandrerungdom*» *mindre* utsatt for mildere former for viktimisering. Følgelig var de også overrepresentert blant dem som ikke hadde vært utsatt for noen form for viktimisering i det hele tatt. Resultatene vedvarte når en tok hensyn til etnisk relaterte ulikheter i sosioøkonomiske forhold, herunder bostedsområde i Oslo og mål på foreldrenes økonomiske levekår og klassetilhørighet. Det bør også nevnes at undersøkelsen ga solid grunnlag for å kunne trekke konklusjoner: Utvalget var stort og dekket hele årskull av tenåringer, og i motsetning til vår studie var svarprosenten svært høy (94%).

I likhet med refererte undersøkelser kartla vi respondentenes etniske bakgrunn ved å spørre om hvor foreldrene deres var født. På grunnlag av svarene foretok vi følgende grovinndeling: Norsk/nordisk, bakgrunn fra andre vestlige land (Europa, Nord-Amerika, Australia) og fra ikke-vestlige land (Asia, Afrika, Sør-Amerika). I analysene av viktimisering *siste år* fant vi ingen variasjoner i andelen ofre etter denne inndelingen. Derimot var det visse forskjeller i forekomsten av offeropplevelser noen gang (etter fylte 16 år):

Tabell 3.5 Utsatthet for alvorlige trusler og grov vold etter etnisk bakgrunn og kjønn. Prosentandeler. Det totale antallet menn (M) / kvinner (K) i de ulike gruppene er oppgitt i parentes.

Foreldrenes fødeland	Antall personer M / K	Andel viktimiserte (etter fylte 16 år)			
		Utsatt for trusler		Utsatt for fysisk vold	
		M	K	M	K
Norge / annet nordisk land	1550 / 2012	51	34	36	20
Andre vestlige land	79 / 102	41	38	25	28
Ikke-vestlige land	264 / 194	32	21	29	15
p		***	**	*	*

*** p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

Personer med ikke-vestlig bakgrunn var *mindre* utsatt for vold og trusler enn personer med norsk/nordisk bakgrunn. De største forskjellene mellom de to gruppene ble observert i forhold til menns utsatthet for voldstrusler, der andelen ofre var på henholdsvis 32 prosent og 51 prosent ($p < 0,001$). Blant kvinner var variasjonene mindre, men både i forhold til trusler og vold var ikke-vestlig bakgrunn koblet sammen med en lav andel ofre. Tabell 3.5 viser ellers at kvinner med røtter i vestlige land utenfor Norden hadde en relativt høy andel ofre.

Det er grunn til å advare mot å trekke generelle slutninger på bakgrunn av våre funn. Ettersom vi innhentet data ved bruk av spørreskjemaer som den enkelte skulle fylle ut på egen hånd, ligger det i sakens natur at fremmedspråklige som ikke behersker norsk skriftlig lar være å svare. Personer med innvandrerbakgrunn var da også sterkt underrepresentert i utvalget (se kap. 2), og på spørsmål om religiøs tilknytning hadde bare 5 prosent krysset av for 'islam'. Når vi likevel – under tvil – har valgt å vise hvordan andelen ofre varierte med respondentenes etniske bakgrunn, skyldes det at resultatene gir et interessant bakteppe for senere analyser av respondentenes frykt for vold (se kap. 7).

Pedersen og Papes (1999) studie viste at det bare var i forhold til den aller groveste volden (dvs. vold som medførte behov for legehjelp), at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn skilte seg ut ved å ha en høy andel ofre. Analyser av vårt mål på slik viktisering (etter fylte 16 år) avdekket også variasjoner etter etnisk bakgrunn, og her pekte resultatene svakt i samme retning som resultatene til Pedersen og Pape: Blant etnisk norske menn var andelen grovt voldsviktimiserte 12 prosent, mot 16 prosent blant menn med ikke-vestlig bakgrunn ($p = 0,06$). Blant kvinner fant vi ingen forskjeller mellom de to gruppene.

Variasjoner etter bosted i Oslo og sosioøkonomiske forhold

I likhet med de fleste andre storbyer, er det til dels store variasjoner mellom befolkningen i ulike områder av hovedstaden når gjelder velstand, levekår, livsstil og helse (Bakken 1998; Hagen, et al. 1994; Rognerud og Stensvold 1997). Oslo er på mange måter en delt by, med geografiske skillelinjer som langt på vei speiler klassebestemte forskjeller i «valg» av bosted. Sammenliknet med befolkningen i Oslo øst, er innbyggerne på vestkanten bedre stilt og begunstiget på en rekke områder. Den sosiale geografien handler også om en distinksjon mellom indre og ytre byområder, der sentrumsnære deler av

østkanten og «landlige» strøk på vestkanten i mange sammenhenger befinner seg på hvert sitt ytterpunkt (Bakken 1998).

Pedersen og Papes (1999) studie av voldsviktimisering blant Oslo-ungdom avdekket ikke bare at andelen ofre varierte med de unges etniske bakgrunn, men at offeropplevelser også hang sammen med det å tilhøre lavere sosiale lag, det å ha foreldre med svak tilknytning til arbeidslivet (trygdede/arbeidsledige) og det å være bosatt i byens østlige bydeler. Anmeldelsesstatistikken tyder også på at volden rammer sosialt skjevt og at det, innad i Oslo, er markante variasjoner mellom østlige og vestlige bydeler (Gundersen 2000).

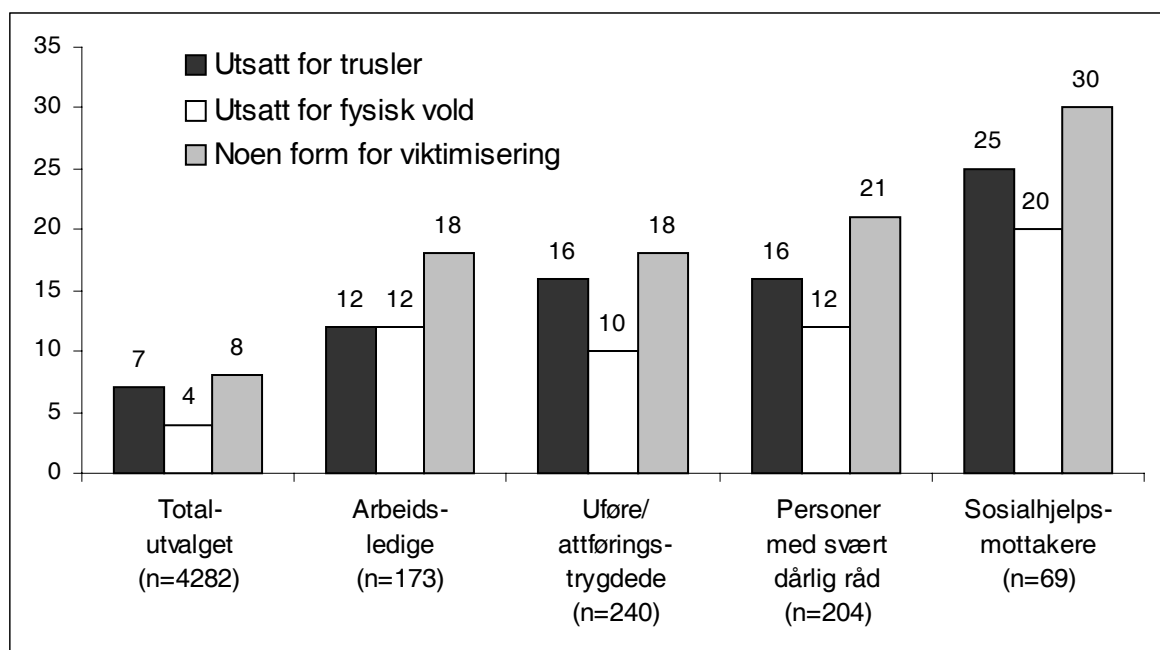
Som beskrevet i kapittel 2, hadde vi registerdata på bostedsbydel for en undergruppe av respondentene i utvalget. Ettersom data ble innhentet før bydelsreformen trådte i kraft, kunne vi dra vekslers på inndelinger som andre forskere hadde benyttet før (Bakken 1998; Rognerud og Stensvold 1997). Nærmere bestemt delte vi bostedsvariabelen inn i følgende fire kategorier: Ytre vest (Ekeberg-Bekkelaget, Nordstrand, Grefsen-Kjelsås, Sogn, Vinderen, Røa, Ullern), indre vest (Bygdøy-Frogner, Uranienborg-Majorstuen, St.Hanshaugen-Ullevål), indre øst (Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg, Gamle Oslo) og ytre øst (Søndre Nordstrand, Lambertseter, Bøler, Manglerud, Østensjø, Helsfyr-Sinsen, Hellerud, Furuset, Stovner, Romsås, Grorud, Bjerke). Enkelte østlige bydeler ble inkludert i kategorien 'ytre vest', fordi de i sosioøkonomisk forstand kunne sies å høre hjemme der.

Av de 1517 respondentene som vi hadde bostedsopplysninger om, hadde 84 mottatt voldstrusler og 44 blitt utsatt for fysisk vold i løpet av de tolv siste månedene. Antallet ofre var med andre ord temmelig lavt, og vi avdekket da heller ingen klare variasjoner i andelen viktimserte siste år mellom respondenter bosatt i ulike deler av Oslo. Når vi slo sammen svarene på spørsmål om både trusler og fysisk vold fant vi riktignok en litt høyere andel ofre på østkanten (9%) enn på vestkanten (6%), men forskjellen var ikke statistisk pålitelig ($p=0,09$). I analysene av 'noen gangs'-opplevelser (etter fylte 16 år) fant vi heller ingen variasjoner i andelen ofre for trusler, men andelen ofre for fysisk vold var forskjellig i ulike områder av byen: Den var høyest blant personer bosatt i sentrumsnære deler av Oslo (indre øst: 32%, indre vest: 32%) og lavest i sentrumsfjerne områder på vestkanten (19%), mens 'ytre øst' befant seg i en mellomposisjon (25%) ($p<0,001$).

Refererte funn gir ingen klare indikasjoner for at volden rammer sosialt skjevt. Vi fant heller ingen sterke holdepunkter for en slik skjevhet da vi undersøkte om andelen ofre varierte med respondentenes utdanningsnivå. Riktignok var personer med lav utdanning noe mer utsatt enn høyt utdannede,

men sammenhengene var relativt svake – også når vi kontrollerte for alder (de unge hadde høyest utdanningsnivå). På den annen side var det en klar overhyppighet av ofre i økonomisk vanskeligstilte grupper. Dette var tilfellet for begge kjønn. I figuren under viser vi derfor resultatene for menn og kvinner under ett.

Figur 3.1 Andel ofre for alvorlige trusler og grov vold siste år i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent.

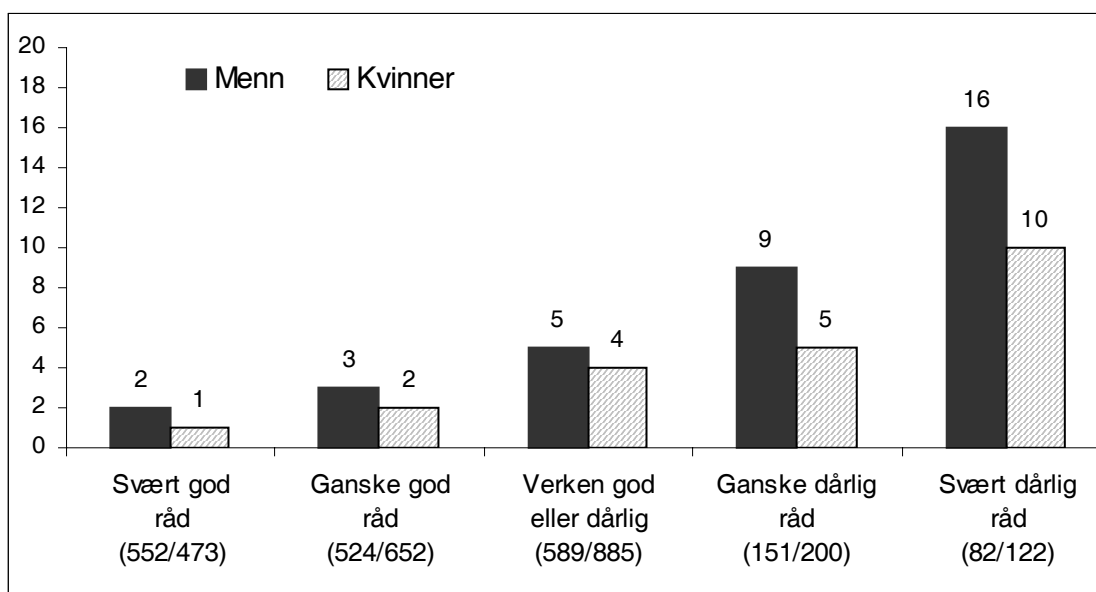

Både blant trygdede, arbeidsledige, personer med svært dårlig råd og sosialhjelpsmottakere var andelen ofre signifikant forhøyet ($p < 0,001$). Sosialhjelpsmottakere skilte seg ut som en særlig utsatt gruppe. Tidligere norsk forskning har avdekket en opphopning av problemer og belastninger på en rekke ulike livsområder blant mottakere av slik økonomisk hjelp (Claussen 1996; Sæbø 1993). Sammenliknet med befolkningen ellers, har de blant annet dårligere fysisk og psykisk helse, oftere rusproblemer og de er også oftere å finne i strafferegisteret. Sosialhjelpsmottakerne i vår studie skilte seg ikke ut med hensyn til verken kjønn eller alder, men arbeidsledige, personer med ikke-vestlig bakgrunn og personer med svært dårlig råd var sterkt overrepresentert. De kom også dårligere ut i forhold til ulike mål på sosialt nettverk og nærhet til andre mennesker⁷.

⁷ Som kartlagt ved spørsmål om man har noen som står en nær og som man kan snakke fortrolig med, samt spørsmål om frekvens av samvær med venner og familiemedlemmer/slektninger.

Figur 3.1 viste at også personer med svært dårlig råd hadde en markant forhøyet andel ofre. Denne gruppen ble skilt ut på grunnlag av følgende spørsmål: «Har du hatt god eller dårlig råd i løpet av de 2 siste årene?» Svarene ble avgitt ved å krysse av på en skala som gikk fra 1 ('god råd hele tiden') til 5 ('dårlig råd hele tiden')⁸. Vi undersøkte hvordan andelen ofre varierte langs denne skalaen. Figuren under viser sammenhengen mellom privatøkonomi og voldsutsatthet. Vi avdekket et tilsvarende mønster da vi analyserte variasjoner i andelen ofre for trusler.

Figur 3.2 Andel ofre for vold etter økonomiske levekår og kjønn. Prosent. Antall menn/kvinner er oppgitt i parentes.

Jo trangere økonomi man hadde hatt de to siste årene, desto høyere var sannsynligheten for å ha blitt utsatt for vold ($p < 0,001$ for begge kjønn). Andre analyser viste at dette gjorde seg gjeldende i alle aldersgrupper og uavhengig av hvilket område av byen man var bosatt i.

Variasjoner etter alkoholbruk og utelivsdeltakelse

I kommende analyser har vi sett nærmere på koblingen mellom alkoholvaner og offeropplevelser. At fyll og vold er nært relaterte fenomener er veldokumentert i tallrike tidlige studier (Murdoch et al. 1990; Pernanen 1996; Skog og Bjørk 1988). Det er blant annet solid forskningsmessig belegg for at

⁸ Skalaen var opprinnelig seks-delt, men i analysene er personer som hadde krysset av for at de hadde hatt «både god og dårlig råd (økonomien har variert)» slått sammen med dem som krysset av for «verken god eller dårlig råd».

personer som drikker mye er langt mer tilbøyelige enn andre til å «ty til nevene», og at de også har økt risiko for selv å bli rammet av vold. På grunnlag av data fra levekårsundersøkelsen i 1991, avdekket Olaussen (1995b) at unge menn som ofte er beruset, som er bosatt i større byer og som tilbringer mye tid på utesteder, er spesielt utsatt. Slike resultater handler blant annet om at atferd i beruset tilstand ofte kan virke provoserende og utløse aggresjon hos andre. Et aktivt uteliv på byen gir dessuten økt risiko for å treffe på fulle folk med kort lunte.

Respondentene i vår undersøkelse ble bedt om å oppgi hvor mange ganger de hadde gjort noe av det følgende i løpet av de tolv siste månedene: Vært på et offentlig skjenkested, drukket alkohol og kjent seg tydelig beruset. Vi undersøkte hvordan disse målene var relatert til utsatthet for trusler og vold siste år, og avdekket at det ikke var noen sammenheng mellom drikkefrekvens og offeropplevelser – verken blant menn eller kvinner. Men beruseshyppighet og frekvens av utelivsdeltakelse slo ut i forventet retning:

Tabell 3.6 Andel ofre for vold og trusler siste år etter beruseshyppighet, besøksfrekvens på skjenkesteder og kjønn. Prosent.

Frekvens siste 12 mnd.	Antall personer M / K	Utsatt for voldstrusler		Utsatt for fysisk vold	
		Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
<i>Vært beruset</i>					
Ingen ganger	464 / 880	7	4	4	2
Mindre enn 1 gang i måneden	812 / 1087	6	7	3	3
1–2 ganger i måneden	384 / 263	9	8	6	4
Oftere	214 / 82	14	15	11	10
p		**	***	***	**
<i>Vært på offentlig skjenkested</i>					
Ingen ganger	157 / 188	7	4	5	4
Mindre enn 1 gang i måneden	683 / 1043	5	5	3	2
1–2 ganger i måneden	584 / 662	5	6	4	3
Oftere	465 / 429	14	9	8	6
p		***	*	***	**

*** p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

Andelen ofre var markant forhøyet blant personer som drakk seg ofte beruset. Det var også klare sammenhenger med besøksfrekvens på offentlige skjenkesteder, særlig blant menn. Ytterligere analyser viste at det ikke var mulig å fastslå hvilken av de to variablene som hadde mest å si. Begge var forbundet med økt risiko, og de var dessuten relativt nært relatert til hverandre (r=0,55 p<0,001).

Annen forskning har vist at unge voksne konsumerer mer alkohol enn personer i eldre aldersgrupper (Pape 1997). Også i vårt utvalg pekte de yngste seg ut – både med hensyn til beruseshyppighet og besøksfrekvens på offentlige skjenkesteder. Dessuten var andelen som var blitt viktimisert siste år noe høyere blant de yngste respondentene. Følgelig kunne det tenkes at resultatene i tabell 3.6 primært handlet om slike aldersbestemte samvariasjoner. I tråd med denne antakelsen avdekket vi, i analyser av kvinner, at sammenhengen mellom utelivsdeltakelse og utsatthet for trusler forsvant når vi tok hensyn til variasjoner i alder. Blant kvinner i *samme* aldersgruppe var det med andre ord ingen korrelasjon mellom de to variablene. Men alle de andre sammenhengene i tabell 3.6 «holdt stand» når vi tok hensyn til hvor gamle respondentene var. Konklusjonen synes følgelig å være at menn og kvinner med en «fuktig» livsstil og et aktivt uteliv er mer utsatt for fysisk vold – uansett hvilken aldersgruppe de måtte tilhøre. Blant unge såvel som middelaldrende menn, er det å vanke mye på offentlige skjenkesteder også forbundet med økt risiko for å motta voldstrusler.

Oppsummering av hovedfunn

- En betydelig andel av respondentene hadde mottatt alvorlige voldstrusler og/eller blitt utsatt for grov fysisk vold én eller flere ganger etter fylte 16 år. Til sammen gjaldt dette mer enn halvparten av mennene (56%) og nær fire av ti kvinner (38%). I underkant av hver tiende respondent hadde mottatt alvorlige voldstrusler og/eller blitt påført grov fysisk vold i løpet av de siste tolv månedene.
- Blant menn og kvinner som var blitt truet og/eller fysisk angrepet i løpet av siste år, svarte et solid flertall at de var blitt viktimisert også tidligere i livet.
- De mest utbredte offeropplevelsene handlet enten om «rene» trusler (det å ha blitt truet, men *ikke* utsatt for fysisk vold) eller om å ha blitt utsatt for *både* trusler og vold. Å ha opplevd vold, men ikke trusler, var det relativt få som rapporterte.
- Analyser av både 'noen-gangs'- og 'siste-års'-opplevelser viste at det for menn var slik at jo eldre de var, desto lavere var andelen ofre. Blant kvinner gikk sammenhengen med alder svakt i motsatt retning
- Det var ingen klare forskjeller mellom ulike områder i Oslo når det gjaldt 'siste-års'-forekomster av vold og trusler. Men andelen som oppga at de

noen gang var blitt utsatt for vold var høyest blant dem som var bosatt i sentrumsnære deler av Oslo og lavest i sentrumsfjerne områder på vestkanten. 'Ytre øst' befant seg i en mellomposisjon.

- Andelen ofre i vanskeligstilte grupper (personer med dårlig råd, sosialhjelpsmottakere, arbeidsledige og uføre/attføringstrygdede) var to til fem ganger høyere enn i utvalget for øvrig, og sosialhjelpsmottakere skilte seg ut som en særlig utsatt gruppe.
- Både med hensyn til trusler og vold, var andelen ofre markant forhøyet blant personer som drakk seg ofte beruset. Det var også en sammenheng med besøksfrekvens på skjenkesteder, særlig blant menn.

4 Gjerningspersonens kjønn og relasjon til offeret

Det er velkjent at menn, i *mye* større grad enn kvinner, begår voldslovbrudd. Involvering i ulike former for aggressiv og utagerende atferd kan da også beskrives som en av mannsrollens skyggesider. Ikke fordi menn flest har en slik framferd, men fordi menn er så sterkt overrepresentert blant utøverne (Odgers og Moretti 2002; Rutter, et al. 1998). Jo mer graverende handlinger det er snakk om, desto større er forskjellene mellom menn og kvinner (Farrington 1987). Det er også godt dokumentert at kjønnsforskjellene er mer markante for utøvelse av voldelig atferd enn for utøvelse av andre typer antisosial atferd (Odgers og Moretti 2002; Rutter, et al. 1998; Smith og Visher 1980).

Som beskrevet i kapittel 3, var menn i overvekt også blant *ofrene* for fysisk vold. 'Vold mot menn' har likevel ikke vært noe viktig tema i det offentlige ordskiftet. Både i media og fra myndighetenes side har oppmerksomheten i stor grad vært rettet mot vold i nære relasjoner, og da er det *kvinnens* utsatthet som har stått i fokus. Vold fra «fremmede og fjerne», som menn etter alt å dømme er særlig utsatt for (Christensen og Kock-Nielsen 1992; Hjemmen et al. 2002; Pernanen 1991), har derimot vært et lite påaktet problem.

I dette kapitlet vil vi først vise hvor mange som var blitt utsatt for trusler og fysiske angrep fra henholdsvis mannlig og kvinnelig utøver. Deretter vil vi presentere funn som handler om relasjonen mellom offer og utøver. I den forbindelse vil vi i særdeleshet fokusere på kjønnsforskjeller som har å gjøre med viktimisering i nære versus «fjerne» relasjoner. Avslutningsvis vil vi, i all korthet, rette blikket mer spesifikt mot det å bli utsatt for vold fra fremmede gjerningspersoner.

Gjerningspersonens kjønn

Tabellen under viser hvor mange det var i totalutvalget som noen gang (etter fylte 16 år) var blitt truet/voldsviktimisert av henholdsvis mannlig og kvinnelig gjerningsperson.

Tabell 4.1 Utsatthet for trusler / fysisk vold av mannlig og kvinnelig gjerningsperson etter kjønn. Prosent. Antall menn = 1913, antall kvinner =2355.

Gjerningspersonens kjønn:	Utsatt for voldstrusler			Utsatt for fysisk vold		
	Menn	Kvinner	p	Menn	Kvinner	p
Mannlig utøver	46	30	***	33	19	***
Kvinnelig utøver	3	5	*	3	3	i.s.

*** p<0,001 *p<0,05 i.s.=ikke signifikante kjønnsforskjeller

Det var i all hovedsak menn som sto bak respondentenes offeropplevelser. Svært få, 3–5 prosent, oppga at de noen gang var blitt truet eller utsatt for fysiske angrep av en kvinne. Betydelig færre kvinner enn menn var blitt viktimitisert av en mann, men det var ingen kjønnsforskjeller med hensyn til det å ha blitt utsatt for fysisk vold av en kvinne. Litt flere kvinner (5%) enn menn (3%) rapporterte imidlertid at de var blitt truet av en kvinne.

Med andre ord indikerer resultatene at menn hovedsakelig, men langt fra utelukkende, retter sin aggresjon mot andre menn. Kvinner, derimot, ser ut til å angripe andre kvinner i minst like stor grad som de angriper menn. Vi vil imidlertid advare mot å trekke forhastede konklusjoner på grunnlag av disse funnene. Hvordan voldshandlinger blir oppfattet og fortolket, og om man, som «mottaker» av vold eller trusler, oppfatter seg som et offer eller ei, beror blant annet på makt- og styrkeforholdet mellom de involverte parter. Kvinners angrep på menn kan ikke uten videre anses for å være ekvivalent med menns angrep på kvinner. Blant annet innebærer kjønnsforskjellene i grad av fysisk styrke at menns voldsbruk er forbundet med større skadepotensiale, og at menn dessuten er bedre rustet til å beskytte seg eller til å «ta igjen» hvis de blir angrepet. For begge kjønn representerer angrep fra en mann som regel en større fare enn angrep fra en kvinne, og nettopp derfor kan det tenkes at det er trusler og vold fra mannlige utøvere man husker best i ettertid. Slike perspektiver må tas i betraktning når man fortolker resultatene i tabell 4.1.

Offer/utøver-relasjoner

Foruten spørsmål om gjerningspersonens kjønn, ble ofrene for trusler og vold spurt om hva slags relasjon de hadde til den/de som hadde viktimitisert dem. Svarene ble avgitt ved å sette ett eller flere kryss på en ferdig oppsatt liste. Hvis ingen av de spesifiserte svaralternativene passet, kunne man krysse av for 'andre'. Pilotundersøkelsen som vi gjennomførte i de forberedende fasene av prosjektet (se kap. 2) viste at personer som oppga 'andre'

gjerningspersoner i stor grad var blitt utsatt for vold eller trusler i jobbsammenheng (fra klienter, pasienter, kunder, elever etc).

Analysene av hva slags forhold ofrene for henholdsvis trusler og vold oppga at de hadde til gjerningspersonen(e) avdekket et slående kjønns-spesifikt mønster. Tabellen under viser hvor mange menn og kvinner det var i totalutvalget som rapporterte at de var blitt viktimitisert av ulike typer gjerningspersoner.

Tabell 4.2 Utsatthet for trusler og fysisk vold (etter fylte 16 år) fra ulike typer gjerningspersoner blant menn og kvinner. Prosent. Antall menn = 1913, antall kvinner =2355.

Relasjon til utøveren (da man ble viktimitisert):	Utsatt for voldstrusler			Utsatt for fysisk vold		
	Menn	Kvinner	p	Menn	Kvinner	p
Fremmed(e) person(er)	40	18	***	26	5	***
Bekjent(e)	8	5	**	7	2	***
Venn(er)	2	1	**	2	1	***
Partner / tidligere partner ¹	2	12	***	3	12	***
Slekting / familiemedlem	1	3	***	1	3	***
Andre	6	4	***	4	1	***

*** p<0,001 **p<0,01

¹ Dvs. daværende og/eller tidligere ektefelle, samboer eller kjæreste.

Forskjellene mellom mennenes og kvinnenes offeropplevelser avtegnet seg langs en 'nær/fjern'-dimensjon: Betydelig flere menn enn kvinner var blitt truet eller påført vold av en fremmed person, mens kvinner i langt større utstrekning enn menn var blitt viktimitisert av en partner eller tidligere partner. Resultatene i tabell 4.2 viser ellers at svært få oppga at de var blitt viktimitisert av slektninger eller familiemedlemmer, men at flere kvinner enn menn hadde opplevd dette. Angrep fra noen man hadde et vennsforhold til, var det enda færre som rapporterte, men her var andelen høyest blant menn. Det var også flere menn enn kvinner som var blitt viktimitisert av bekjente og 'andre' gjerningspersoner.

Kjønnsforskjellene langs nær/fjern-dimensjonen er iøyenfallende, men det går også klart fram at en betydelig andel av *både* mennene og kvinnene hadde mottatt voldstrusler fra noen de ikke kjente fra før (hhv. 40% og 18%). For begge kjønn var 'fremmede' den utøverkategorien som flest respondenter hadde krysset av på da de ble spurt om hvem de var blitt truet av.

Ofrenes egne beskrivelser

Spørreskjemaet vårt inneholdt flere spørsmål om hvorvidt man hadde kontaktet politi eller fagfolk/hjelpeinstanser fordi man var blitt utsatt for vold,

trusler eller overgrep. Respondenter som svarte bekreftende ble bedt om å beskrive hva de var blitt utsatt for da de anmeldte eller søkte hjelp. På den måten innhentet vi *kvalitative* data i tillegg til data basert på spørsmål med faste svaralternativer. Etersom ofrenes beskrivelser var koblet til spørsmål om kontakt med politi og ulike hjelpeinstanser, ligger det i sakens natur at materialet i hovedsak favner relativt alvorlige overgrep. I det følgende vil vi gi et innblikk i noen av de opplevelsene som ligger bak de rapporterte tallene. Vi har her utelatt alle beskrivelser som handler om vold og trusler fra en partner eller ekspartner, ettersom dette er hovedtema for neste kapittel. Der vil både kvantitative og kvalitative data om partnervold bli presentert.

Tabell 4.2 viste at en betydelig andel av respondentene – 40 prosent av mennene og 18 prosent av kvinnene – hadde mottatt voldstrusler fra fremmede personer (etter fylte 16 år). Følgende beskrivelser gir et bilde av variasjonsbredden i noen av de opplevelsene som skjuler seg bak disse tallene (offerets kjønn er oppgitt i parentes):

- Tok på fersken en narkoman som prøvde å stjele medisiner fra arbeidsplassen min. Mannen truet meg med en skrutrekker (kvinne)
- Trusler fra biltyv jeg tilfeldigvis møtte (mann)
- Draps- og voldstrusler fra høyre-radikalt miljø i utlandet (mann)
- Fikk drapstrusler som en følge av jobb utført i media (mann)
- Truet verbalt med juling. Personen hadde øks. Personen var fremmed, påvirket av rus, psykotisk (mann)
- Fremmed kvinne ringte flere ganger og truet med at to menn skulle bryte seg inn i leiligheten og mishandle og drepe meg. Visste adressen og navnet mitt, men hadde trolig bare funnet det i telefonkatalogen (kvinne)

Drøyt en av fire menn i utvalget vårt oppga at de noen gang (etter fylte 16 år) hadde opplevd å bli fysisk angrepet av en fremmed gjerningsperson (jfr. tabell 4.2). Blant kvinner var den tilsvarende andelen på rundt fem prosent. Med få unntak var respondentenes beskrivelser av denne type offeropplevelser temmelig ordknappe. For det meste handlet de om selve voldshandlingen og om eventuelle skader de var blitt påført. Noen anga også tid og sted for overgrepet på en stikkordsmessig måte. Ut over dette mottok vi få utfyllende opplysninger om omstendighetene rundt respondentenes møte med vold fra fremmede. Det er imidlertid verdt å nevne at flere beskrev det de hadde opplevd som 'blind' eller 'umotivert' vold, for på den måten å understreke at de selv var et tilfeldig valgt offer, og ikke en medvirkende part. Følgende sitater er illustrerende:

- Ble slått ned på åpen gate av ukjent gjerningsmann (mann)
- Blind vold i et skogholt på vei hjem (kvinne)
- Angrepet av mann med bikkje langs Akerselva en sen nattetime (kvinne)
- Umotivert vold i taxikø. Ansikts/kraniebrudd (mann)
- Banket opp/slått ned av fremmed person da jeg var 18 år. Var på legevakta og senere på Ullevål sykehus for behandling av knust nese (mann)
- Slått ned og sparket i svime av en fremmed gjeng. Et spark i ansiktet sprakk fortanna mi (mann)

Vårt tallmateriale indikerte at vold og trusler fra slektninger eller familie-medlemmer er noe som rammer de få, og vi mottok kun en beskrivelse som handlet om det. Den hadde å gjøre med fysisk utagering hos en tenåringsdatter med store atferdsvansker. Overgrep fra venner var det heller ikke mange som hadde opplevd, og her mottok vi bare to beskrivelser – begge av fysisk vold. Vårt kvalitative materiale var mer innholdsrikt med henblikk på hva som skjulte seg bak offeropplevelser som bekjente eller 'andre' gjerningspersoner sto bak. De handlet for det meste om jobbrelaterte overgrep og om gjerningspersoner i nabolaget. Her er noen eksempler:

- Trusler fra klienter på sosialkontor (mann)
- Grunnen til at jeg er blitt utsatt for trusler og utagering er jobb ved psykiatrisk skjermet avsnitt med voldelige, syke pasienter (kvinne)
- Ble angrepet av kunder tatt for nasking (mann)
- Jeg ble angrepet av naboen som er diabetiker og hadde føling. Skremmende opplevelse! (kvinne)
- Ydmyket og truet av nabo over lengre tid pga. fyll og bråk som jeg klaget over (kvinne)

Ofrenes beskrivelser gir et innblikk i noen av de hendelsene og opplevelsene som skjuler seg bak tallene i tabell 4.2. Materialet var imidlertid lite egnet til å analysere kjønnsforskjeller langs nær/fjern-dimensjonen. I det følgende vil vi forfølge dette temaet på basis av statistiske analyser – både av egne data og av data fra levekårsundersøkelsene.

Viktimisering i nære og «fjerne» relasjoner

For å få et bedre innblikk i kjønnsforskjellene langs nær/fjern-dimensjonen foretok vi analyser som bare inkluderte ofre. I første omgang var hensikten å

finne ut hvor stor andel av de mannlige og kvinnelige ofrene som var blitt viktimitisert i ulike typer relasjoner. I den forbindelse skilte vi bare mellom nære relasjoner (dvs. partner, tidligere partner, slektning og/eller familie-medlem) og «fjerne» relasjoner (fremmede / bekjente gjerningspersoner). Resultatene av disse analysene speiler selvsagt de samme tendensene som vi fant da vi undersøkte *alle* respondentene (jfr. tabell 4.2). Som det framgår av tabellen under, kom imidlertid enkelte mønstre tydeligere fram når vi utelukkende analyserte personer med offeropplevelser, og ikke totalutvalget.

Tabell 4.3 Andel av mannlige og kvinnelige ofre for henholdsvis trusler og vold som var blitt viktimitisert i nære og «fjerne» relasjoner. Prosent.

Ofrenes relasjon til utøver(ne) ¹	Ofre for voldstrusler			Ofre for fysisk vold		
	Menn (n=923)	Kvinner (n=767)	p	Menn (n=671)	Kvinner (n=471)	p
Fremmed / bekjent	90	66	***	85	35	***
Nær relasjon	6	40	***	9	68	***

*** p<0,001

¹ Noen ofre var blitt viktimitisert i både «fjerne» og nære relasjoner, og følgelig er summen av andelenes i enkelte tilfeller høyere enn 100 prosent.

Et overveldende flertall av de mannlige ofrene – for trusler såvel som for vold – svarte at de var blitt viktimitisert av fremmede eller bekjente (hhv. 90% og 85%), mens ytterst få var blitt truet eller fysisk angrepet av noen som sto dem nær (hhv. 6% og 9%). Resultatene for kvinner varierte avhengig av om de handlet om ofre for trusler eller ofre for vold. Et flertall (66%) av de kvinnene som var blitt truet oppga at det var fremmede eller bekjente som sto bak, mens et mindretall (40%) svarte at truslene var blitt framsatt av noen som tilhørte deres private sfære. Blant ofrene for fysisk vold var fordelingen den motsatte. Drøyt en av tre (35%) voldsutsatte kvinner hadde krysset av for fremmed eller bekjent gjerningsperson, mens mer enn to av tre (68%) oppga at volden var blitt utøvd av en partner/eks-partner eller av familie-medlem/slektning.

Egne analyser av data fra de to siste levekårsundersøkelsene (1997 og 2001) viste at nesten halvparten (46%) av det totale antallet angrep (trusler/vold) som var blitt rettet mot kvinner hadde funnet sted 'i eller ved hjemmet'. Det samme var tilfellet for en langt mindre andel (20%) av de angrepene som var rettet mot menn (p<0,001). Selv om vi ikke hadde noen opplysninger om åstedet for respondentenes voldsopplevelser i vårt eget materiale, indikerer også våre funn at det er en kjerne av sannhet i påstander om at «hjemmet er et av de farligste stedene for kvinner å være». I og med at vi heller ikke kartla hvor mange *ganger* respondentene var blitt viktimitisert i

ulike typer relasjoner, var det dessverre ikke mulig å finne ut hvor stor andel av kvinners *totale* antall offeropplevelser som handlet om partner- eller familievold. Av samme grunn lot det seg heller ikke gjøre å avdekke om fremmede/bekjente gjerningspersoner sto bak mesteparten av den volden som hadde rammet menn.

I levekårsundersøkelsene har en imidlertid kartlagt relasjonen til utøver for hvert enkelt tilfelle av vold og trusler som ofrene var blitt utsatt for i løpet av det siste året. Relasjonskategoriene som i den sammenheng er blitt benyttet samsvarer bare delvis med vår inndeling. Det er ikke noen egen kategori for nåværende eller tidligere partner. Derimot brukes det en kategori for «nåværende eller tidligere familiemedlem». Denne kan omfatte andre familierelasjoner enn partnere, og det er ikke gitt at alle typer parforhold vil rommes i kategorien. Forskjellene vil i praksis neppe være så store og vi har derfor analysert data fra undersøkelsene i 1997 og 2001 for personer i alderen 24–55 år (dvs. respondenter med samme alder som deltakerne i vår undersøkelse). Som vist i tabellen under, avdekket også disse analysene ulike mønstre for menn og kvinner.

Tabell 4.4 Analyser av data fra levekårsundersøkelsene i 1997 og 2001 (samlet): Prosentandeler av det totale antallet trusler og tilfeller av voldsbruk som handlet om viktigmisering i ulike typer relasjoner. (Det samlede antallet trusler og tilfeller av vold mot henholdsvis menn og kvinner er oppgitt i parentes.)

Relasjonen til utøver	Trusler ¹ rettet mot...			Tilfeller av voldsbruk ² rettet mot...		
	Menn (116)	Kvinner (178)	p	Menn (110)	Kvinner (130)	p
Fremmed/bekjent	65	47	***	48	27	***
Nær relasjon ³	3	24	***	7	30	***
Andre ⁴	32	29	i.s.	45	43	i.s.
Sum	100	100		100	100	

^{1,2} Kartlagt ved følgende spørsmål: Er du, i løpet de siste 12 måneder, blitt utsatt for.. 1) Trussel som var så alvorlig at du ble redd, og 2) Vold som førte til synlige merker eller kroppsskade / Vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskade.

³ Som nær relasjon regnes personer som er eller har vært knyttet til hverandre, som ektefeller, registrerte partnere, samboere, og/eller som foreldre og barn samt slektninger utenfor husstanden

⁴ Inkluderer bl.a. kunder, klienter, pasienter og personer i maktutøvende yrker (politi, vektere, dørvakter m.v.).

Fremmede/bekjente sto bak et flertall av truslene (65%) og nesten halvparten av de fysiske angrepene (48%) som mennene var blitt utsatt for. Bare i et fåtall av tilfellene (3% av truslene og 7% av voldstilfellene) var utøveren en nærstående. Når det gjaldt angrep mot kvinner, varierte resultatene avhengig av om de handlet om trusler eller om fysisk vold. Av alle de truslene som var blitt rettet mot kvinner, var betydelig flere blitt framsatt i «fjerne» enn i nære

relasjoner (hhv. 47% og 24%). Når det gjaldt fysiske angrep, derimot, handlet omtrent like mange av tilfellene om fremmede eller tilfeldig bekjente gjerningspersoner (27%) og om gjerningspersoner som sto offeret nær (30%).

Ettersom levekårsundersøkelsene er landsdekkende, kan ikke resultatene i tabell 4.4 uten videre sies å være gyldige for Oslobefolkningen. I Norge bor det fortsatt relativt mange mennesker på steder som er såpass små og oversiktlige at «alle kjenner alle», og hvor det følgelig er liten risiko for å bli viktimitisert av fremmede. Den risikoen er av opplagte årsaker mye høyere i storbyene. Det kjønnsespesifikke mønsteret som avtegnet seg i analysene av data fra levekårsundersøkelsene stemte likevel relativt godt overens med resultatene fra vår egen undersøkelse. Sett under ett, peker resultatene utvetydig i retning av at kvinner er *mye* mer utsatt for vold i nære relasjoner enn menn. Kjønnsforskjellene går motsatt vei når det gjelder utsatthet for «fremmedvold». Videre ser det ut til at *både* menn og kvinner er mer utsatt for trusler fra fremmede eller bekjente enn fra personer som de kjenner godt fra før.

Refererte funn bidrar til å understreke hvor betydningsfullt det er å ha et kjønnsperspektiv på volden. Resultatene viser dessuten at det åpenbart er viktig å skille mellom trusler og vold når man analyserer menns og kvinners offeropplevelser. Samtidig er det grunn til å merke seg at vi, i analyser av data fra levekårsundersøkelsene, *ikke* fant belegg for påstander om at den volden som rammer kvinner som regel blir begått av en mann som står dem nær: I «bare» tre av ti tilfeller, handlet de fysiske angrepene mot kvinner om utøvere som var å finne blant offerets nåværende eller tidligere familiemedlemmer, eller blant slektninger. Denne prosentandelen ville selvsagt ha krympet dersom «nærrelasjons-kategorien» var blitt definert ut fra strengere kriterier og i tillegg bare inkluderte angrep fra menn. På den annen side er det ikke usannsynlig at enkelte vegrer seg mot å gi til kjenne at de faktisk *er* blitt utsatt for vold i nære relasjoner. Slik viktimitisering er nok fremdeles forbundet med skam og fortielse, og mye tyder på at kvinner som lever i mishandlingsforhold i liten grad blir fanget opp i store kartleggingsundersøkelser (Johnson 1995). Dette vil bli nærmere utdypet i neste kapittel.

Fremmed gjerningsperson = blind vold?

Våre funn levner liten tvil om at menn løper størst risiko for å bli truet eller voldsviktimitisert når de omgir seg med fremmede menn. I denne rapporten er imidlertid «fremmedvold» ikke et prioritert tema. Selv om det kanskje er litt

på siden i forhold til dette kapitlets hovedtema, har vi likevel valgt å avslutte med å presentere noen funn som spesifikt handler om det å bli volds-viktimisert av fremmede gjerningspersoner.

Overgrep fra fremmede gir raskt assosiasjoner til «blind vold». Dette uttrykket ble da også anvendt i flere av de beskrivelsene som vi mottok fra respondenter som var blitt utsatt for vold fra noen de ikke kjente. Imidlertid er det åpenbart ikke *helt* tilfeldig hvem som rammes, ettersom menn er så mye mer utsatt enn kvinner. Fordi vold fra fremmede synes å stå for en betydelig andel av menns offeropplevelser, er det dessuten grunn til å tro at risikoen for å bli utsatt er relatert til de samme variablene som slo ut i analysene av menns offeropplevelser generelt (jfr. kap. 3).

Vi begrenset analysene til bare å gjelde fysiske angrep fra fremmed gjerningsperson etter fylte 16 år. Andelen ofre for slik vold var 1,5–2 ganger høyere blant økonomisk vanskeligstilte og i grupper med svak tilknytning til arbeidslivet⁹ (22–29%) enn i totalutvalget (15%). Disse sammenhengene gjorde seg gjeldende på tvers av kjønn. Videre avdekket vi at mannlige ofre for «fremmedvold» var mye mer tilbøyelige enn menn ellers til å drikke mye, være hyppig beruset og til å besøke offentlige skjenkesteder ofte. Blant kvinner var det bare i forhold til hyppig beruselse, at ofrene skilte seg ut. Utsatthet for «fremmedvold» hang også sammen med det å ha en aggressiv og konfliktbefordrende atferd overfor andre. Eksempelvis var andelen som rapporterte at de noen gang hadde utøvd fysisk vold mot en partner nesten dobbelt så høy blant «fremmedvoldens» ofre (20%) som den var i utvalget for øvrig (11%) ($p < 0,001$). Separate analyser av kvinner og menn viste at det samme mønsteret gjorde seg gjeldende for begge kjønn. Videre avdekket vi at forholdsvis mange av ofrene for vold fra fremmede også hadde opplevd å bli fysisk angrepet i andre typer relasjoner. Nærmere bestemt gjaldt dette 22 prosent av de mannlige og 35 prosent av de kvinnelige ofrene ($p < 0,01$).

Som skissert i innledningskapitlet, har Nils Christie (1986) tatt til orde for at offerbegrepet i særdeleshet er knyttet til overgrep begått av fremmede gjerningspersoner. Han refererer i den forbindelse *ikke* til statistiske analyser og forekomsttall, men til hvilke betingelser som synes å være nødvendige for at voldsutsatte blir tilskrevet *status* som offer. En slik betingelse handler om «nærheten» mellom offer og utøver: Jo «fjernere» relasjonen er, desto større er muligheten for at den voldsrammede vil bli ansett som et «ekte» offer. Våre funn indikerer at «fremmedvolden» i begrenset grad rammer

⁹ Sosialhjelpsmottakere, uføre/attføringstrygdede, arbeidsledige og personer med svært dårlig råd.

blindt og at mange ofre for slik vold ligger lite gunstig an med tanke på å bli tilgodesett med en sosialt definert offerstatus. Studien til Pape og Pedersen (1997; 1999) avdekket funn som gikk i samme retning. Den viste at unge voldsofre hadde en tendens til å peke seg negativt ut – både med hensyn til egen voldsbruk, involvering i annen aggressiv og utagerende atferd, og ved å ha et høyt og problemfylt forbruk av alkohol. Imidlertid framsto de mannlige ofrene generelt sett som en langt mer belastet gruppe enn de kvinnelige ofrene.

Oppsummering av hovedfunn

- Det var i all hovedsak menn som sto bak både mennenes og kvinnenes offeropplevelser. Svært få, 3–5 prosent, oppga at de noen gang var blitt truet eller utsatt for fysiske angrep av en kvinne.
- Et slående kjønns spesifikt mønster ble avdekket i analysene av hva slags forhold ofrene for henholdsvis trusler og vold oppga at de hadde til gjerningspersonen(e): Betydelig flere menn enn kvinner var blitt truet eller påført vold av en fremmed person, mens kvinner i langt større utstrekning enn menn var blitt viktimitisert av en partner eller tidligere partner.
- Svært få oppga at de var blitt utsatt for trusler eller vold av slektninger, familiemedlemmer eller noen man hadde et vennskskapsforhold til.
- Andelen ofre for «fremmedvold» var 1,5–2 ganger høyere blant økonomisk vanskeligstilte og i grupper med svak tilknytning til arbeidslivet enn i utvalget for øvrig.
- Mannlige ofre for «fremmedvold» var mye mer tilbøyelige enn menn ellers til å drikke mye, være hyppig beruset og til å besøke offentlige skjenkesteder ofte. Blant kvinner skilte ofrene seg kun ut ved at de drakk seg ofte beruset.
- Utsatthet for «fremmedvold» hang sammen med det å selv ha en aggressiv og konfliktbefordrende atferd overfor andre.
- Forholdsvis mange av ofrene for vold fra fremmede hadde opplevd å bli fysisk angrepet også i andre typer relasjoner.

5 Vold og krenkelser i parforhold

Å bekjempe den volden som rammer kvinner i ly av «privatlivets fred» var en sentral fanesak for kvinnebevegelsen på 70- og 80-tallet. Budskapet var at menns brutalitet i nære relasjoner ikke bare handlet om ekstreme enkelttilfeller, men om et alvorlig sosialt problem med koblinger til mannssamfunnets undertrykkelse av kvinner mer generelt. Synliggjøring og dokumentasjon var viktig, og i samspill med en aktiv kvinnebevegelse inntok flere forskere en viktig rolle som aktører i den gode saks tjeneste. I internasjonal sammenheng ble en rekke studier av mishandlede kvinner i kontakt med krisesentre eller andre hjelpeinstanser publisert, med resultater som ga innblikk i en fæl og fortiet voldsvirkelighet. Slik forskning bidro utvilsomt til å vekke opinionen fra en tilstand av slumrende likegyldighet og uvitenhet, og til å mobilisere myndighetene til å ta ansvar.

Menns vold mot kvinner er et tema som stadig vies mye oppmerksomhet, ikke minst fra myndighetenes side. Vinteren 2003 ble Kvinnevoldsutvalgets innstilling lagt fram, med en rekke nye forslag om tiltak og etablering av hjelpetilbud (NOU 2003:31). Tre år tidligere kom regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (Justisdepartementet 2000). Temaet er også behandlet i den offentlige utredningen «Kvinnens helse i Norge» (NOU 1999:13). I alle disse publikasjonene påpekes det at menns voldsbruk i nære relasjoner utgjør en trussel mot mange kvinners helse og livskvalitet, og at slik vold også representerer et alvorlig samfunnsproblem.

Men også menn rammes. Imidlertid har menns offeropplevelser og kvinners voldsbruk i parforhold blitt viet relativt lite oppmerksomhet. Det har blant annet å gjøre med at mye av forskningen på feltet har hatt som underliggende intensjon å synliggjøre kvinners undertrykte posisjon i samfunnet. Den feministiske tilnærmingen har vært innflytelsesrik, og i store deler av faglitteraturen er stikkordene fortsatt makt og kontroll – over kvinner. I enkelte tallbaserte studier av menns vold mot kvinner gjenspeiles de ideologiske føringene i definisjonen av selve voldsbegrepet. Et vidt-favnende voldsbegrep gir en høy andel ofre, og derfra er veien kort til å argumentere for at kampen for kvinners likeverd er kommet kort og må føres videre med full styrke. Enkelte forskere har hevdet at *enhver* form for trusler, fysisk maktbruk og seksuelle krenkelser er å anse som alvorlig, og at

det derfor ikke er berettiget å skille grove fra mindre grove overgrep. Lundgren og medarbeidere (2001) er eksponenter for en slik tilnærming. I deres svenske studie av menns vold mot kvinner, omfattet 'fysisk vold' både puffing og potensielt livstruende angrep, mens 'seksuell vold' favnet alt fra uønskede klemmer til voldtekt. Undersøkelsen avdekket da også at den *samlede* andelen ofre var høy – så høy at man, i følge forskerne, hadde solid grunnlag for å utfordre «*myten om Sverige som ett redan jämställt land*» (s. 5). Hvor mange kvinner som selv hadde vært fysisk aggressive mot menn, ble imidlertid ikke kartlagt.

Det finnes også en veletablert, «kjønnsnøytral» forskningstradisjon på feltet, med fokus rettet mot menns vold mot kvinner så vel som kvinners vold mot menn. Innen denne tradisjonen, som for øvrig er sterkt amerikansk dominert, er partnervold konseptualisert som en form for konflikthåndtering mellom (likeverdige) parter. Forskingen er beskrivende mer enn forklarende, og baserer seg for det meste på undersøkelser av normalbefolkningen. Videre er volden i all hovedsak blitt kartlagt ved hjelp av det standardiserte spørsmålsbatteriet *Conflict Tactics Scale* (CTS), der den enkelte blir bedt om å oppgi frekvensen av både egen og partners aggressive atferd innad i forholdet (Straus 1979). I kontrast til dokumentasjon fra krisesentre, politi/rettsvesen og det medisinske behandlingsapparatet, har tallrike studier innen denne tradisjonen kommet fram til at menn er minst like utsatt som kvinner (se Archer 2000 for en oversikt). Enkelte har i den forbindelse tatt til orde for at kvinners vold mot menn er et fortiet samfunnsproblem av betydelige dimensjoner (Cook 1997; Steinmetz 1977/78; Straus 1993). I det internasjonale fagmiljøet har slike funn og fortolkninger ført til opphetet debatt og splittelse mellom forskere. Kritikken mot CTS-baserte studier har vært særlig hard og nådeløs fra feministisk hold. Et sentralt ankepunkt har vært at CTS ikke fanger opp voldens kontekst, motiver og konsekvenser, og at måleinstrumentet dermed bidrar til å tilsløre partnervoldens underliggende kjønnsdimensjon (Currie 1998; Dobash og Dobash 1992; Yllö 1993).

Det er ingen enkel sak å manøvrere seg inn i et forskningsfelt som i så stor grad er preget av stridigheter og ideologiske føringer. Vårt utgangspunkt er at den feministiske tilnærmingen representerer en av flere viktige innfallsvinkler, men at de teoretiske perspektivene som forfektes fra feministisk hold har sine klare begrensninger. Tilnærmingen gir lite rom for nyansering av menns vold mot kvinner, og er heller ikke egnet til å forklare menns utsatthet og kvinners utøvelse av partnervold. Og vår studie handler om *begge* kjønns opplevelser – først og fremst som ofre, men også som utøvere av vold i parforhold. På den annen side synes heller ikke den kjønnsnøytrale forskningstradisjonen på feltet å ha fanget opp kompleks-

teten i den type vold som det her er snakk om. Etter vår mening er det essensielt å ha et kjønnsperspektiv på volden. Samtidig vil vi ta til orde for at *betydningen* av kjønnsbestemte maktforhold ikke er ensartet på tvers av ulike voldsformer. Hva vold i parforhold er uttrykk for, og hvordan slik atferd best kan forstås, beror blant annet på hva slags rollefordeling og samhandlingsmønster det er mellom de involverte partene. Det er ikke (lenger) gitt at folks privatliv er organisert slik at kvinner er underordnet menn, eller at den volden som utspiller seg i samliv eller kjæresteforhold samsvarer med rådende forestillinger om kjønntypisk atferd.

I det følgende vil vi gjøre rede for ulike former for partnervold – slik dette er blitt beskrevet i forskjellige deler av forskningslitteraturen på feltet. Deretter vil funn fra vår egen undersøkelse bli presentert. Nærmere bestemt vil vi legge fram mer detaljerte analyser av partnervoldens omfang enn dem som var å finne i kapittel 4. Videre vil vi vise hvordan den fysiske volden er koblet sammen med andre former for krenkelser og overgrep, og dessuten gi et innblikk i ofrenes volds- og overgrepsopplevelser slik dette er blitt beskrevet av ofrene selv. Avslutningsvis vil vi presentere resultater som viser hvordan utsatthet for partnervold er relatert til ulike mål på sosio-økonomisk posisjon, og til indikatorer på levesett og livsstil.

Ulike tilnærminger – ulike voldsbilder

Den amerikanske forskeren Michael Johnson har argumentert for at splittelsen mellom den feministiske og den kjønnsnøytrale forskningsfløyen bygger på en manglende erkjennelse av at partnervold handler om distinkt forskjellige voldsformer (Johnson 1995; Johnson og Ferraro 2000). Han snakker i den forbindelse om farene ved å omtale partnervold som om det var et enhetlig fenomen, og viser til dokumentasjon som indikerer at ulike typer undersøkelser fanger opp ulike sider ved en kompleks voldsvirkelighet.

Den type partnervold som studier av menn og kvinner i normalbefolkningen i all hovedsak dreier seg om, har Johnson (1995) kalt 'common couple violence'. Slik vold utøves som respons på konflikter som måtte dukke opp i et parforhold, og er først og fremst uttrykk for situasjonsbetinget tap av kontroll. Volden er oftest lavfrekvent og av mindre alvorlig karakter, og den har ingen klar kjønnsprofil. Ofte er *begge* parter fysisk aggressive. I norsk språkdrakt synes 'episodisk partnervold' å være en brukbar betegnelse på denne type vold (Pape 2003).

Den voldsvirkeligheten som er blitt avdekket i selekterte utvalg av mishandlede kvinner eller voldelige menn har helt andre kjennetegn, og blir av Johnson (1995) omtalt som 'patriarkalsk terrorisme'. Slik vold dreier seg

ikke bare om psykisk og fysisk terror, men også om menn som anvender et bredt spekter av undertrykkelsesstrategier for å oppnå makt og kontroll over «sin» kvinne. I motsetning til episodisk partnervold, har voldsbruken dessuten en tendens til å eskalere over tid. I nyere publikasjoner har Johnson gått bort fra betegnelsen 'patriarkalsk terrorisme', og snakker i stedet om 'intim terrorisme' (Johnson og Ferraro 2000; Johnson og Leone 2003). Bakgrunnen er at det finnes eksempler, både i heterofile og lesbiske forhold, på at også kvinner kan inneha rollen som «terrorist». Imidlertid hersker det ingen tvil om at det i all hovedsak er menn som utøver denne type vold. Begrepet 'intim terrorisme' tilslører voldens kjønnsdimensjon og vi holder derfor en knapp på Johnsons (1995) opprinnelige betegnelse.

En tredje form for partnervold, voldelig motstand, handler om fysisk maktbruk som har karakter av selvforsvar eller gjengjeldelse (Johnson og Leone 2003). Slik vold er det stort sett bare kvinner som utøver – som respons på partnerens patriarkalske terrorisme. Med unntak av noen få kvalitative studier av små selekterte utvalg (se f.eks. Emery og Lloyd 1994), har fenomenet i liten grad vært gjenstand for forskning. Ved å lukke øynene for mishandlede kvinners motmaktstrategier, er det for øvrig blitt hevdet at mye av faglitteraturen på feltet har bidratt til å skape et misvisende bilde av kvinner som passive og underdanige ofre for menns maktmisbruk (Harding 1987; Hydén 1997).

Johnsons (1995) analyser og beregninger tyder på at patriarkalsk terrorisme har lav forekomst, og at ofre for denne type partnervold i liten grad blir fanget opp i undersøkelser av den generelle befolkningen. Slike undersøkelser er derimot velegnet til å studere episodisk partnervold – som er langt mer utbredt, og som altså synes å ramme menn minst like ofte som kvinner. I en slik sammenheng er det forståelig hvorfor dokumentasjon fra krisesentre, politi/rettsvesen og det medisinske behandlingsapparatet, og fra studier av «folk flest», har gitt tilsynelatende motstridende konklusjoner: I stor utstrekning handler resultatene helt enkelt om ulike fenomener. Imidlertid er det verdt å nevne at også studier av normalbefolkningen har funnet belegg for at den groveste partnervolden først og fremst rammer kvinner. Archer (2000) har analysert funn fra drøyt åtti slike studier, og hans konklusjon er at flere kvinner enn menn blir fysisk skadet som følge av vold fra en partner. Dessuten har undersøkelser av den generelle befolkningen i ulike land avdekket at kvinner er mer utsatt for *gjentatt* partnervold enn menn (bl.a Bunge 2000; Mirrlees-Black 1999; Sigurdardóttir og Olafsdóttir 1998).

Fordi ulike typer studier synes å favne forskjellige voldsformer, har vi forsøkt å være nøye med å oppgi hva slags undersøkelser det er snakk om når vi omtaler andres forskningsfunn. Samtidig er det viktig å ha klart for

seg at vår egen studie, som altså bygger på et tilfeldig utvalg av Oslobefolkningen, og som dertil bare hadde moderat oppslutning, neppe gir det beste utgangspunktet for å analysere den type partnervold som Johnson (1995) har kalt patriarkalsk terrorisme. Fra før er det bare foretatt én norsk undersøkelse om partnervold i normalbefolkningen (Pape 2003). Resultatene indikerte at det praktisk talt utelukkende var tilfeller av episodisk partnervold som var blitt fanget opp, men utvalget besto kun av unge mennesker i etableringsfasen.

Kartlegging av partnervold

I den danske voldsofferundersøkelsen fra 1995/96 blir 'partnervold' definert som «fysiske angrep, som begås i sosiale relasjoner karakterisert ved at offer og gjerningsperson er nåværende eller tidligere kjærester, samboere eller ektefeller» (Balvig 1998, s.7). I all hovedsak samsvarer denne definisjonen med vår tilnærming. Vi har imidlertid ikke bare fokusert på fysisk vold, men også rettet blikket mot det å bli truet, krenket og kontrollert av en partner eller forhenværende partner. Seksuell viktimitisering er så vidt også berørt, men slik viktimitisering, både i og utenfor parforhold, er hovedtema i det neste kapitlet av rapporten.

Som beskrevet i kapittel 3 og 4, stilte vi en rekke spesifiserte spørsmål om utsatthet for alvorlige trusler og grov fysisk vold. Respondenter med offeropplevelser ble bedt om å oppgi hvilken relasjon de hadde til gjerningspersonen(e) ved å krysse av på en liste der både 'partner' og 'tidligere partner' var å finne blant svaralternativene. På den måten fanget vi imidlertid bare opp hvor mange som *noen gang* var blitt utsatt for grov partnervold. Men vi stilte også spørsmål der det var opp til respondentene selv å definere voldsbegrepets innhold, og hvor både siste års og tidligere offeropplevelser ble kartlagt. Opplysninger om det å bli mistenkeliggjort, kontrollert og krenket av en partner ble innhentet på tilsvarende vis. Conflict Tactics Scale (Straus 1979) favner utelukkende hendelser i løpet av det siste året, og spørsmål fra dette batteriet ble stilt til respondenter som hadde en kjæreste eller samlivspartner da de besvarte spørreskjemaet. Disse spørsmålene var ikke identiske med dem som inngår i originalversjonen, men de ble stilt på tilsvarende vis, og noen av dem var formulert på omtrent samme måte. I tillegg skaffet vi til veie kvalitative data ved å be en undergruppe av ofrene om å beskrive hva de var blitt utsatt for. Vi har utelatt personer som *aldri* hadde vært i et parforhold fra alle statistiske analyser (n=129). Denne gruppen besto i hovedsak av unge menn.

Livstidsprevalenser: Hvor mange er noen gang blitt utsatt for partnervold?

I det offentlige ordskiftet er det først og fremst patriarkalsk terrorisme som har stått i fokus når temaet har vært 'menns vold mot kvinner i nære relasjoner'. Ofte har beskrivelser av grov vold og undertrykkelse blitt koblet sammen med alarmerende opplysninger om hvor omfattende problemet er. Eksempler på dette er ikke vanskelig å finne. For kort tid siden kunne Klassekampen (25/11-2003) melde at «*Hver fjerde kvinne er voldsrammet*», mens Dagsavisen, i et litt senere oppslag (4/12 2003), slo fast at «*Opptil hver tredje kvinne er mishandlet*».

Noen ganger later det til at slike foruroligende omfangstall er basert på ren gjetting. Andre ganger har man foretatt oppfinnsomme beregninger på grunnlag av opplysninger fra instanser som kommer i kontakt med voldsutsatte kvinner, eller helt enkelt trukket generelle slutninger på bakgrunn av funn fra slike selekterte utvalg. De siterte avisoverskriftene bygget imidlertid på tall fra studier av normalbefolkningen i andre land, men resultatene er gjengitt på en ukritisk måte. Bak tallene finner man et vidtfavnende voldsbegrep og hendelser av ymse slag, hvorav mindre alvorlige krenkelser er tungt overrepresentert.

Å framskaffe dokumentasjon som med høy grad av sikkerhet kan fastslå omfanget av kvinnemishandling eller grov partnervold, hvordan det enn måtte være definert, er ingen enkel oppgave. Funn fra studier av utsatte grupper (f.eks. kvinner på krisesentre) er ikke allmenngyldige, og undersøkelser av normalbefolkningen fanger i liten grad opp de mest alvorlige tilfellene (jfr. Johnson 1995). Det ligger i sakens natur at heller ikke vår studie kan gi noen sikre anslag. Materialet er likevel egnet til å studere mønstre og sammenhenger, og til å belyse spørsmål som handler om variasjoner i utsatthet mellom ulike grupper i befolkningen.

I kapittel 4 gikk det fram at langt flere kvinner enn menn oppga at de noen gang var blitt viktimisert av en person som de hadde, eller hadde hatt, et samlivs- eller kjæresteforhold til (se tab. 4.2). Etter at respondenter som aldri hadde vært i et parforhold ble utelatt fra analysene, var den samlede andelen ofre for grove trusler fra en partner eller ekspartner fortsatt 2 prosent blant menn og 12 prosent blant kvinner. Omtrent tilsvarende andeler av mennene (3%) og kvinnene (12%) hadde noen gang blitt alvorlig fysisk voldsaktivisert av noen de hadde, eller hadde hatt, en intim relasjon til. Dette handlet nesten utelukkende om offeropplevelser knyttet til heteroseksuelle relasjoner. For både menn og kvinner var forekomsten av trusler og vold fra en sammekjønnspartner på promillenivå.

Tabellen under viser hvor mange som oppga at de var blitt utsatt *mens* de hadde et forhold til gjerningspersonen, og hvor mange som svarte at de var blitt viktimitisert av en *tidligere* ektefelle, samboer eller kjæreste.

Tabell 5.1 Andeler menn og kvinner som noen gang er blitt truet / fysisk angrepet av en partner/tidligere partner. Prosent. Antall menn (M) = 1833, antall kvinner (K)=2304.

Relasjon til utøver	Utsatt for voldstrusler ¹			Utsatt for fysisk vold ²			Utsatt for <i>både</i> trusler ¹ og vold ²		
	M	K	p	M	K	p	M	K	p
Partner	1	6	***	2	6	***	<1	2	***
Tidligere partner	2	9	***	1	7	***	1	5	***

*** p<0,001

¹ Dvs. trusler om vold slik at man ble redd, trusler om å bli skadet og/eller drapstrusler.

² Dvs. vold som ga synlige merker el. fysisk skade, vold som medførte smerter dagen etter, det å ha blitt banket opp el. fått juling og/eller vold slik at man trengte legehjelp.

Blant menn er tallene gjennomgående lave og det er lite som tyder på at risikoen for å bli viktimitisert beror på om forholdet til partner er avsluttet eller ei. Men resultatene for kvinner indikerer at forhenværende partnere representerer en noe større fare enn partnere man har et pågående forhold til. Vi vegrer oss likevel mot å trekke uforbeholdne konklusjoner på grunnlag av disse funnene. Det *er* ikke sikkert at kvinner er vel så utsatt for krenkelser og overgrep i kjølvannet av et samlivsbrudd som de er innen rammen av et intakt forhold. Våre respondenter ble spurt om hvilken relasjon de hadde til utøveren *da* de ble truet / utsatt for vold, men likevel oppga enkelte sin *nåværende* relasjon til vedkommende (og krysset av for 'tidligere partner' når de egentlig skulle ha krysset av for 'partner')¹⁰. Inndelingen var med andre ord beheftet med «støy» og unøyaktigheter, og det var ikke mulig for oss å finne ut hvor omfattende denne formen for feilrapportering var.

At kvinner oftere oppgir overgrep fra en forhenværende partner kan også ha å gjøre med at den volden som påføres av en partner man (fortsatt) er sammen med, ikke blir *rapportert* like ofte. Enkelte vegrer seg trolig mot å erkjenne, både overfor seg selv og andre, at de faktisk utsettes for krenkelser og overgrep i et pågående forhold. Den erkjennelsen får de kanskje først når forholdet er avviklet. Som antydnet tidligere, er dessuten sannsynligheten for å få alvorlig viktimitiserte ofre til å delta i store kartleggings-

¹⁰ Vi fant flere eksempler på dette i analysene av seksuell vold. Respondentene ble spurt om hvilken relasjon de hadde til overgriper da de ble viktimitisert, og i tillegg ble de bedt om å beskrive hva de var blitt utsatt for med egne ord. Dette materialet avdekket at flere av dem som hadde krysset av for at utøver var en 'tidligere partner' likevel beskrev hendelser som åpenbart hadde funnet sted før forholdet tok slutt (se kap. 6).

undersøkelser etter alt å dømme liten – i hvert fall hvis de fortsatt er i et voldelig parforhold (Johnson 1995).

Både tallene i tabell 5.1. og funn fra tidligere analyser av partnervold (kap. 4) har vært basert på spørsmål der *vi* definerte voldsbegrepets innhold. Som nevnt stilte vi også spørsmål der det var opp til respondentene selv å vurdere om det de eventuelt hadde opplevd av angrep fra en partner var å anse som 'fysisk vold' eller ei. Når definisjonen av voldsbegrepet ble overlatt til respondentene selv, ble andelen ofre høyere enn den var da *vi* spesifiserte begrepets innhold (og bare inkluderte grove voldshandlinger). Samtidig ble kjønnsforskjellene noe mindre. Nærmere bestemt oppga 8 prosent av mennene og 14 prosent av kvinnene at de noen gang hadde vært utsatt for det de selv definerte som 'fysisk vold' fra en partner. Vi vet ikke hva slags offeropplevelser som ligger bak disse tallene. Men blant respondenter som, ut fra egne vurderinger, var blitt utsatt for 'fysisk partnervold', svarte flere kvinner enn menn bekreftende på de *spesifiserte* spørsmålene om grov vold.

Tabell 5.2 Andeler av ofrene for partnervold (subjektivt definert) som svarte bekreftende på spesifiserte spørsmål om grove fysiske overgrep fra en partner / tidligere partner. Prosent.

Utsatt for spesifiserte former for grov fysisk vold fra....	Ofre for fysisk partnervold (subjektivt definert)		p
	Menn (n=148)	Kvinner (n=330)	
Partner	18	36	**
Partner eller tidligere partner	27	76	***

*** p<0,001 ** p<0,01

Ettersom flere respondenter hadde oppgitt at gjerningspersonen var en 'tidligere partner' når de egentlig skulle svart 'partner', har vi inkludert begge deler i tabellen over. Resultatene tyder uansett på at kvinner, langt oftere enn menn, refererer til grove overgrep når de svarer at de har blitt påført 'fysisk vold' fra en partner.

Forekomst av partnervold siste år og tidligere

Samtlige resultater fram til nå har vist at kvinner, i mye større grad enn menn, utsettes for vold fra ektefeller, samboere eller kjærester. Hittil har vi imidlertid bare fokusert på viktisering *noen gang* i livsløpet. Et noe annet bilde kom til syne da vi analyserte mål på offeropplevelser i løpet av de *tolv siste månedene*. Det var ytterst få som, ut fra egne vurderinger av voldsbegrepet, oppga at de var blitt utsatt for fysisk partnervold i løpet av dette tidsspennet, og ingen kjønnsforskjeller ble funnet: For begge kjønn var

andelen ofre på om lag to prosent. Enda færre – godt under en prosent av både mennene og kvinnene – rapporterte at de var blitt utsatt for slik vold gjentatte ganger det siste året. Det er her verdt å nevne at like mange menn og kvinner (69%) var i et parforhold som hadde vart lenger enn ett år da de deltok i undersøkelsen.

Som nevnt stilte vi også noen spørsmål som var hentet fra Conflict Tactics Scale (CTS) (Straus 1979), men bare til respondenter som hadde en kjæreste eller samlivspartner på det tidspunktet de besvarte spørreskjemaet. Til sammen gjaldt det 3243 personer. Av disse var 2796 (86%) gift eller samboende, og et flertall (53%) hadde bodd sammen med partneren sin mer enn fem år. Videre oppga 96 prosent at partneren var av motsatt kjønn.

Spørsmålene fra CTS ble introdusert på følgende måte: «*Uansett hvor godt ektefeller, samboere eller kjærester kommer overens, hender det at de blir uenige eller irriterte på hverandre, og begynner å krangle. Tenk på de gangene dere har hatt konflikter...*». Deretter ble respondentene bedt om å oppgi omtrent hvor mange ganger partneren deres og de selv hadde utøvd ulike typer aggressive handlinger overfor den andre i løpet av de tolv siste månedene. Tabellen under viser hvor store andeler av mennene og kvinnene som svarte bekreftende på disse spørsmålene.

Tabell 5.3 Partners og egen utøvelse av fysisk makt i løpet av det siste året. Antall menn =1462, antall kvinner =1780. Prosent.

	Partners atferd (offeropplevelser)			Egen atferd mot partner		
	Menn	Kvinner	p	Menn	Kvinner	p
Dyttet eller puffet til	9	8	i.s.	7	8	i.s.
Fått / gitt ørefik(er)	3	2	**	2	3	**
Klort eller lugget	2	2	i.s.	1	2	i.s.
Sparket el. slått med knyttet neve	2	1	*	<1	1	*
Noen av disse formene for fysisk maktbruk	11	9	**	8	11	*
Grov og/eller gjentatt vold ¹	3	2	**	1	2	*

**p<0,01 *p<0.5 i.s. = ikke signifikante kjønnsforskjeller

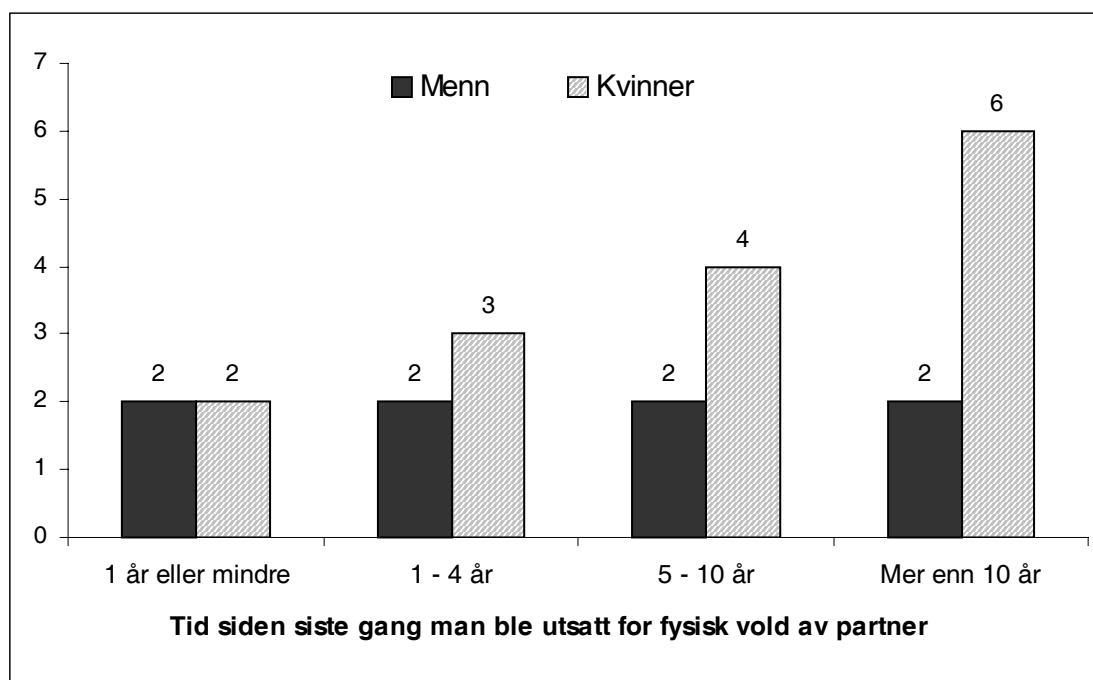
¹ Høyfrekvent puffing/dytting (5+), høyfrekvent fiking (5+), gjentatt kloring/lugging (2+) og/eller spark eller slag minst en gang.

Resultatene viser at et overveldende flertall ikke hadde erfart noen av de formene for fysisk utagering som vi kartla – verken som ofre eller utøvere. Puffing eller dytting var mest utbredt, men nesten ingen oppga at partneren deres eller de selv hadde utøvd slik atferd mange ganger (5+) det siste året. Mer alvorlige angrep var det heller ikke mange som rapporterte. Kjønnsfor-

skjellene var gjennomgående små, og svarmønsteret hos de to kjønn stemte godt overens: Litt flere menn enn kvinner oppga at de var blitt rammet, mens litt flere kvinner enn menn svarte at de selv hadde vært fysisk aggressive mot partneren sin. Disse resultatene er følgelig i samsvar med mange tidligere CTS-baserte studier av partnervold i utvalg fra normalbefolkningen (Archer 2000; Johnson 1995).

Hva slags kjønnsprofil som avtegrer seg i analyser av partnervoldens omfang, beror åpenbart på hvilken tidsramme man refererer til. I vår undersøkelse ble offeropplevelsenes tidsmessige plassering også kartlagt ved å spørre på følgende måte: «Hvis en partner har brukt fysisk vold mot deg, hvor lenge er det siden siste gang det skjedde?». Spørsmålet ble stilt til samtlige respondenter i utvalget. Figuren under viser hvordan menns og kvinners offeropplevelser fordelte seg langs en tidsdimensjon, og hvordan kjønnsforskjellene varierte med avstand i tid siden siste voldshendelse.

Figur 5.1. Andeler menn og kvinner som er blitt utsatt for fysisk partnervold¹ siste år og tidligere. Prosentar. Antall menn = 1833, antall kvinner =2304.

¹ Ut fra respondentenes subjektive vurdering av begrepet 'fysisk vold'.

Med økende avstand i tid blir kjønnsforskjellene stadig større. Andelene menn og kvinner som oppga at det var mindre enn ett år siden de var blitt voldsviktimisert av en partner var tilnærmet identiske. I kontrast til dette, svarte drøyt tre ganger så mange kvinner som menn at de var blitt utsatt for partnervold for mer enn ti år siden ($p < 0,001$).

Vi vet ikke hva som ligger bak resultatene i figur 5.1, og har følgelig intet annet å by på enn antakelser. Teoretisk sett er det mulig at omfanget av vold mot kvinner er blitt drastisk redusert i nyere tid, men den tolkningen framstår som lite sannsynlig. Det er mer nærliggende at resultatene har noe med skjevt frafall å gjøre. Kan hende er det slik at kvinner som relativt nylig har avsluttet et forhold med høyt konfliktnivå og mye vold, vegrer seg mer for å delta i denne type undersøkelser enn kvinner som fikk det siste slaget av en partner for mange år siden. Allers størst er trolig vegringen blant dem som fortsatt er i et forhold der de utsettes for alvorlige overgrep. Ut fra dette resonnementet gir resultatene i figur 5.1 til en viss grad mening. Men hva med mennene? Hva kan tenkes å ligge til grunn for deres svar?

Vi har tidligere funnet klare indikasjoner for at menn underrapporterer overgrep som er av eldre dato (jfr. kapittel 3): Stikk i strid med hva en kunne forvente, var forekomsten av noen gangs utsatthet for vold høyere blant de yngste enn blant de eldste mennene. Blant kvinner var det svake tendenser i motsatt retning. Det så med andre ord ut til at menn, i større grad enn kvinner, glemmer egne offeropplevelser med årenes løp. Antakelig opplever de volden som mer bagatellmessig og mindre traumatisk, og følgelig setter ikke hendelsene spor på samme måte som de gjør for kvinner. Trolig er «glemselskurvene» for de to kjønn ulike også når det gjelder offeropplevelser som spesifikt handler om vold i parforhold – ikke minst tatt i betraktning at menn er mindre utsatt for grov partnervold enn kvinner (jfr. tabell 5.2). I så fall kan vi gå ut fra at flere menn er blitt rammet enn det som framgår av figur 5.1. Jo lenger bakover i tid vi beveger oss, desto høyere er antakelig den faktiske forekomsten av mannlige ofre. Samtidig er det grunn til å tro at også kvinner til en viss grad underrapporterer mindre alvorlige hendelser som er av eldre dato.

Resultatene i figur 5.1 er også interessante i lys av de tallene som ble presentert i tabell 5.3. Om lag to prosent av både mennene og kvinnene svarte at det var gått ett år eller mindre siden sist gang de var blitt utsatt for fysisk vold fra en partner. I tabell 5.3 går det fram at langt flere – nesten en av ti – var blitt puffet eller dyttet av partneren sin i løpet av det siste året. Det er følgelig grunn til å tro at respondentene først og fremst refererer angrep av en viss alvorlighetsgrad når det oppgir at de er blitt utsatt for «fysisk vold» fra en partner. Riktignok er figur 5.1 basert på analyser av totalutvalget, mens tallene i tabell 5.3 stammer fra analyser av respondenter som var i et parforhold da de fylte ut spørreskjemaet. Men det viste seg å være uvesentlig i denne sammenheng.

Antall ofre i utvalget – konsekvenser for videre analyser

Selv om nettoutvalget vårt omfattet over fire tusen personer, hadde såpass få¹¹ blitt utsatt for grov fysisk partnervold det siste året at vi var henvist til å anvende mål på 'noen gangs'-utsatthet i videre analyser. Som allerede beskrevet, ble livstidsprevalensen kartlagt på to ulike måter: Både ved spesifiserte spørsmål og ved helt uspesifikke spørsmål av typen «har du blitt utsatt for fysisk vold av en partner..?». I utgangspunktet ville vi ha foretrukket å gå videre med det spesifiserte målet, men bare 45 menn svarte at de noen gang var blitt utsatt for den type partnervold som dette målet handlet om. Dermed sto vi igjen med det uspesifikke målet på 'noen gangs'-utsatthet. Her var antall ofre tilstrekkelig høyt, både blant menn (n=151) og kvinner (n=332), til at vi kunne undersøke om respondentenes offeropplevelser var relatert til en rekke andre variabler. Det er her viktig å minne om at dette målet antakelig fanget opp betydelig grovere former for vold blant kvinner enn det gjorde blant menn (jfr. tabell 5.2).

Gjentatt viktimisering

Som nevnt før, har studier av normalbefolkningen i ulike land avdekket at kvinner er mer utsatt for gjentatt partnervold enn menn (bl.a Bunge 2000; Mirrlees-Black 1999; Sigurdardóttir og Olafsdóttir 1998). En kanadisk undersøkelse viste eksempelvis at 25 prosent av de kvinnene som hadde opplevd partnervold i løpet av siste femårsperiode rapporterte om mer enn ti voldsepisoder, mens det samme var tilfellet for 13 prosent av de mannlige ofrene (Bunge 2000). At volden har en tendens til å forfølge ofrene, er også blitt dokumentert i studier av selekterte utvalg, herunder en nyere svensk studie av anmeldte forhold. Den viste at en fjerdedel av de kvinnene som hadde anmeldt vold eller trusler fra en nærstående, anmeldte et nytt tilsvarende tilfelle i løpet av det påfølgende året (Carlstedt 2001).

Gjentatt viktimisering kan både handle om å bli utsatt for vold flere ganger av samme partner og om å oppleve vold i flere forhold. Vi undersøkte forekomsten av begge fenomener i vårt eget materiale.

¹¹ Analysene av CTS-målene viste at kun 50 menn og 33 kvinner var blitt utsatt for grov og/eller gjentatt partnervold, mens 42 menn og 43 kvinner svarte bekræftende på andre spørsmål om grov viktimisering siste år (banket opp eller fått juling, vold som ga synlige merker/fysisk skade, som medførte smerter dagen etter, eller som medførte behov for legehjelp). Temaet tatt i betraktning, var det ikke aktuelt å slå menn og kvinner sammen.

Tabell 5.4 Andeler menn og kvinner som var blitt utsatt for fysisk partnervold gjentatte ganger i samme parforhold og av flere ulike partnere. Prosent. Antall menn = 1833, antall kvinner =2304.

Utsatt for gjentatt fysisk vold ¹ av samme partner			Utsatt for fysisk vold ¹ av flere partnere		
Menn	Kvinner	p	Menn	Kvinner	p
2	6	***	< 1	2	***

*** p<0,001 ¹ Ut fra respondentenes subjektive vurderinger av begrepet 'fysisk vold'.

To prosent av mennene og 6 prosent av kvinnene rapporterte at de var blitt påført fysisk vold gjentatte ganger av samme partner. Enda færre – under 1 prosent av mennene og 2 prosent av kvinnene – oppga at de var blitt voldsviktimisert av flere forskjellige partnere. Vi ønsket ikke bare å få innblikk i omfanget av gjentatt viktisering i totalutvalget, men også å finne ut hvor mange av *ofrene* for partnervold dette gjaldt. Resultatene er å finne i tabellen under.

Tabell 5.5 Andel av mannlige og kvinnelige ofre for partnervold som var blitt utsatt for fysisk vold gjentatte ganger i samme parforhold og av flere ulike partnere. Prosent.

	Menn (n=148)	Kvinner (n=330)	p
Utsatt for gjentatt vold ¹ av samme partner	25	39	*
Utsatt for vold ¹ av flere partnere	7	14	**
Begge deler	3	9	*

** p<0,01 * p<0,05 ¹ Ut fra respondentenes subjektive vurdering av begrepet 'fysisk vold'.

Det var klare forskjeller mellom mannlige og kvinnelige ofre. Blant kvinnene rapporterte 39 prosent at de hadde opplevd gjentatt fysisk vold fra én partner, mot 25 prosent av mennene. Få ofre var blitt voldsviktimisert av flere partnere, men dette gjaldt dobbelt så mange kvinner (14%) som menn (7%). Alt i alt oppga 35 respondenter at de hadde opplevd begge former for gjentakelsesvold, hvorav 30 var kvinner. Dette svarte til 9 prosent av de kvinnene som noen gang var blitt utsatt for partnervold, og til drøyt 1 prosent av kvinnene i totalutvalget. Av disse har trolig bare et mindretall vært utsatt for patriarkalsk terrorisme av en eller flere partnere. Resultatene tyder uansett på at ytterst få går fra det ene mishandlingsforholdet til det andre.

Utsatthet for krenkelser, trusler, overgrep – og fysisk vold

Å bli møtt med anerkjennelse, respekt og tillit fra partneren sin, er opplagt viktig for den enkeltes følelse av å bli verdsatt. Å oppleve at man til stadighet blir møtt med det motsatte, fra en samlivspartner eller fra andre som man har en nær relasjon til, handler om å være i faresonen for å få svekket sin selvfølelse og mentale helse (Isdal 2000). Når krenkende, ydmykende og kontrollerende atferd settes i system og preger hverdagen til et menneske, kan vi snakke om psykisk vold eller trakassering. Slik atferd i nære relasjoner er blitt koblet til et maskulint kontrollbehov, men det har vist seg at også kvinner utsetter sine menn for denne type framferd. En kanadisk normalbefolkningsstudie har imidlertid avdekket at kvinner, i større grad enn menn, utsattes for *omfattende* «kontroll- og krenkelsesregimer» innen rammen av et samliv (Bunge 2000). I tabell 5.6 viser vi andelen menn og kvinner i vårt utvalg som hadde opplevd ulike former for kontrollerende og ydmykende atferd av en partner.

Tabell 5.6 Andeler menn og kvinner som er blitt utsatt for ulike typer krenkelser og kontrollerende atferd av en partner noen gang og i løpet det siste året. Prosentar. Antall menn (M) = 1833, antall kvinner (K)=2304.

	Noen gang			Siste 12 mnd		
	M	K	p	M	K	p
Gjentatt beskyldt for utroskap (uten grunn)	14	15	i.s.	4	3	*
Blitt nektet / forsøkt hindret i å ha kontakt med venner eller slektninger	11	12	i.s.	4	2	***
Blitt kuert, fornedret eller ydmyket over lang tid	7	15	***	3	3	i.s.
Utsatt for <i>alle</i> disse krenkelsene	2	6	***	1	1	i.s.

*** p<0,001 *p<0,05 i.s.=ikke signifikante kjønnsforskjeller

Omtrent like mange menn og kvinner hadde noen gang vært i et forhold der de til stadighet ble møtt med grunnløse beskyldninger om utroskap. Det var heller ingen kjønnsforskjeller med hensyn til det å ha blitt nektet eller forsøkt hindret i å ha kontakt med venner eller slektninger. Å bli kuert, fornedret eller ydmyket av en partner over lengre tid, hadde imidlertid langt flere kvinner (15%) enn menn (7%) opplevd. Videre oppga tre ganger så mange kvinner (6%) som menn (2%) at de hadde vært utsatt for *alle* de formene for krenkelser som vi kartla. Tabellen viser ellers at svært få var blitt utsatt for nevnte typer krenkelser i løpet av de tolv siste månedene. Flere menn (4%) enn kvinner (2%) ga uttrykk for at partneren deres hadde forsøkt å begrense deres sosiale liv, men ellers var det bare små forskjeller mellom 'siste års'-resultatene til de to kjønn. Det at kvinner kom ut som en

hardere rammet gruppe enn menn, men bare i forhold til 'noen gangs'-utsatthet, minner om mønstre som vi har beskrevet tidligere i dette kapitlet (jfr. figur 5.1). Og nok en gang er det nærliggende å tro at dette kan skyldes kjønnsforskjeller i frafall og grad av underrapportering.

Fysisk brutalitet kombinert med systematisk trakassering og undertrykkelse, synes å være klassiske ingredienser i den voldsvirkeligheten som er blitt beskrevet i studier av mishandlede kvinner – derav betegnelsen 'patriarkalsk terrorisme' (Johnson 1995). På grunnlag av dybdeintervjuer med kvinner som har opplevd dette, har Skjørten (1988) tatt til orde for at den psykiske volden synes å være tilstede i et mishandlingsforhold hele tiden, mens den fysiske volden «bare» opptrer periodevis. På denne bakgrunn undersøkte vi hvordan ulike typer krenkelser (jfr. tabell 5.6) var relatert til det å ha vært utsatt for fysisk partnervold. Analysene avdekket til dels sterke sammenhenger, særlig blant kvinner.

Tabell 5.7 Forekomst av krenkelser og kontrollerende atferd fra en partner etter utsatthet for fysisk partnervold og kjønn. Prosent.

	Menn			Kvinner		
	Ofre (n=148)	Ikke ofre (n=1685)	p	Ofre (n=330)	Ikke ofre (n=1974)	p
Gjentatt beskyldt for utroskap	41	11	***	51	9	***
Nektet / hindret sosial kontakt	35	9	***	43	7	***
Kuet, fornedret eller ydmyket	40	4	***	56	8	***
Utsatt for <i>alle</i> disse krenkelsene	16	1	***	27	2	***

*** p<0,001

Tallene i tabell 5.7 indikerer at fysisk partnervold ofte ledsages av andre former for krenkelser. Imidlertid vet vi ikke om respondenter som hadde vært utsatt for *både* krenkelser og fysiske angrep hadde opplevd dette i samme parforhold, eller om disse opplevelsene skriver seg fra ulike relasjoner.

Resultatene viser ellers at mannlige og kvinnelige ofre for partnervold kom noe ulikt ut: Kvinnene hadde oftere mottatt grunnløse beskyldninger om utroskap (51% vs. 41%, p=0,05), opplevd restriksjoner i forhold til sosial omgang med venner eller slektninger (43% vs. 35%, p=0,05). og betydelig oftere følt seg kuet, fornedret eller ydmyket av en partner over lengre tid (56% vs. 40%, p<0,001). Blant ofrene for partnervold hadde dessuten markant flere kvinner enn menn vært utsatt for *alle* de formene for krenkende atferd som vi kartla (27% vs. 16%, p<0,01). Det er nærliggende å betrakte disse resultatene i lys av tidligere rapporterte funn: Som vist i tabell 5.2 fant

vi klare indikasjoner for at kvinner, oftere enn menn, refererte til grove overgrep da de svarte at de var blitt utsatt for 'fysisk partnervold'. At grovere former for vold i større grad er koblet sammen med krenkelser av ikke-fysisk art, slik våre funn tyder på, er ikke særlig overraskende. Vi valgte likevel å undersøke saken nærmere, og utførte analyser (multippel logistisk regresjon) der vi tok hensyn til variasjoner i respondentenes utsatthet for alvorlig fysisk partnervold¹². Resultatene viste at kjønnsforskjellene forble omtrent like store. Sammenliknet med mannlige ofre, så det dermed ut til at kvinnelige ofre – uansett hva slags fysisk partnervold de var blitt påført – i noe større grad også var blitt utsatt for krenkelser og kontrollerende atferd.

Vi undersøkte videre om ofrene for fysisk partnervold i stor grad også hadde mottatt alvorlige trusler, og om de hadde opplevd å bli seksuelt viktimitisert av en partner. Fordi enkelte respondenter hadde oppgitt at gjerningspersonen var en 'tidligere partner' når de egentlig skulle oppgitt 'partner', har vi for ordens skyld tatt med begge deler i tabellen under.

Tabell 5.8 Analyser av ofre for fysisk partnervold: Forekomst av grove trusler og seksuell viktimitisering fra en partner etter kjønn. Prosent.

	Menn (n=148)	Kvinner (n=330)	p
Mottatt alvorlige voldstrusler ¹ fra....			
En partner	10	36	***
En partner eller <i>tidligere</i> partner	17	61	***
Utsatt for seksuell viktimitisering ² fra....			
En partner	-	12	***
En partner eller <i>tidligere</i> partner	-	26	***

*** p<0,001

¹ Trusler om vold slik at man ble redd, trusler om å bli skadet og/eller drapstrusler.

² Tvinget/truet til sex mot sin vilje, forsøkt voldtatt, gjennomført voldtekt (se kap. 6 for nærmere informasjon).

Kvinnelige ofre for fysisk partnervold oppga i langt større grad enn mannlige ofre at de også var blitt utsatt for alvorlige voldstrusler. Videre var det bare kvinner som, foruten den fysisk volden, også hadde opplevd å bli seksuelt viktimitisert av en partner.

¹² Dvs. det å ha blitt utsatt for noe av følgende av en partner: Vold som ga synlige merker el. fysisk skade, vold som medførte smerter dagen etter, det å ha blitt banket opp el. fått juling og/eller vold slik at man trengte legehjelp.

Ofrenes egne beskrivelser

Før vi presenterer flere funn fra vårt kvantitative materiale, ønsker vi å gi et innblikk i noen av de opplevelsene som skjuler seg bak de statistiske analysene. Vi innhentet kvalitative data i tilknytning til spørsmål om politi-anmeldelser og kontakt med fagfolk eller hjelpeinstanser (lege, advokat, krisesenter osv.). På den måten fikk vi utfyllende informasjon fra en undergruppe av ofrene for partnervold om hva de hadde vært utsatt for.

Alt i alt mottok vi nærmere 70 beskrivelser av offeropplevelser knyttet til samhandling med en partner eller forhenværende partner. Av disse handlet fire om mannlig offer og kvinnelig utøver. Fordi så få menn hadde gitt utfyllende opplysninger, var det ikke mulig å si noe om mønstre eller typiske tilfeller. For kvinnes del, derimot, lot dette seg gjøre.

En gjennomgang av kvinnes beskrivelser viste at det var hensiktsmessig å skille mellom omfattende overgrep innen rammen av et forhold, og offeropplevelser i kjølvannet av et samlivsbrudd. En god del beskrivelser lot seg ikke plassere i noen av de to kategoriene. De handlet for en stor del om enkeltstående trusler eller voldsepisoder.

Det vi har kalt 'omfattende overgrep innenfor et parforhold' rommet beskrivelser av voldsformer som vi gjerne tenker på som kvinnemishandling, eller som Johnson (1995) omtaler som patriarkalsk terrorisme. Her var volden i stor grad vevet sammen med ulike former for undertrykkende og krenkende atferd fra partnerens side, og inngikk som ingrediens i et større kontrollregime. Til sammen 20 kvinner beskrev offeropplevelser av denne type, hvorav flere opplyste at de hadde oppsøkt krisesenteret. Følgende sitater levner liten tvil om at disse kvinnene var blitt utsatt for alvorlige overgrep:

- Seksuelt misbruk fra samboer, psykiske overgrep av samboer, fysisk vold/slag og lignende fra samboer, samboers fyll, gambling, utroskap, trusler osv.
- Psykisk terror og trusler om fysisk vold. Trengte hjelp for å komme meg ut av forholdet.
- Brutal voldelig fysisk og psykisk mishandling.
- Min daværende kjæreste slo meg etter at jeg tok abort. Det var hans barn. Jeg gikk til psykolog for å bli kvitt ham. Jeg 'elsket' jo ham. Men jeg gikk fra ham. Det burde jeg ha gjort allerede første gangen han slo.

De beskrivelsene som handlet om offeropplevelser i tiden etter at et forhold var avsluttet, hadde et annet innhold. Her var det særlig trusler, forfølgelse og ulike former for «plaging» av til dels svært alvorlig karakter, som gikk igjen. Vi mottok slike beskrivelser av til sammen 17 kvinner. De ga et inn-

blikk i hvordan ofrenes livskvalitet og handlingsrom ble forringet som følge av den tidligere partnerens truende og invaderende framferd. Følgende sitater, som illustrerer noen typiske tilfeller, bidrar også til å underbygge påstander om at viktimsing av ikke-fysisk art kan oppleves som like traumatisk som det å bli utsatt for slag eller spark:

- Trusler fra fraseparert mann om å fortsette med spionering, telefontrakassering og oppmøte i mitt hjem frem til jeg ble lagt inn på psykiatrisk. Politiet ble kontaktet da han kidnappet felles barn og la igjen selvmordsbrev.
- Anmeldte eks-samboer til politiet etter å ha blitt banket opp. Da hadde han forfulgt meg i 5–6 måneder og truet med selvmord. Han truet også med å leie folk til å voldta meg.
- Truet av eks-kjæreste, holdt øye med. Dukkert opp utenfor leiligheten gjentatte ganger. Ringte ofte, truet.

Vi mottok til sammen 22 beskrivelser som handlet om enkeltstående volds-episoder eller om overgrep der det forble uklart om kvinnene var blitt utsatt én eller flere ganger. Her er noen eksempler:

- Blitt slått og sparket av en tidligere kjæreste én gang.
- Vold fra tidligere ektemann.
- Hadde fått juling av samboer.
- Ble hardt skadet av eksmann. Hjernerystelse og andre skader.
- Ble forsøkt kvalt av kjæreste på sydentur fordi han var full og sjalu.
- Ble truet med å bli kastet ut av vinduet, ned trappen, ut av balkongen.

Det kvalitative materialet inkluderte noen få beskrivelser av trusler om bortføring av felles barn. Kvinner som hadde opplevd dette, hadde i tillegg mottatt andre typer trusler og/eller blitt utsatt for fysiske angrep av sine (eks)partnere. To kvinner beskrev hvordan mannen hadde rasert hus og hjem. Det var bemerkelsesverdig få som opplyste at det var seksuell viktimsing fra en partner som lå til grunn for at de hadde kontaktet politi, fagfolk eller hjelpeinstanser.

Mange beskrivelser var temmelig ordknappe, og vi hadde ingen mulighet til å supplere materialet med dybdeintervjuer av ofrene. Det er imidlertid gjennomført en rekke kvalitative studier av partnervold tidligere, med et langt rikere datatilfang enn det vi innhentet. Disse studiene har i all hovedsak handlet om grove krenkelser og overgrep av typen 'patriarkalsk terrorisme'. Den mest utbredte og minst alvorlige formen for vold i parforhold – episodisk partnervold – vet vi derimot lite om, og så langt vi kjenner til

finnes det ingen kvalitative studier av fenomenet. En sentral amerikansk forsker på feltet, Richard Gelles (2000), har i den forbindelse påpekt at tiltak og handlingsprogrammer som bare bygger på kunnskap om toppen av isfjellet (dvs. de groveste tilfellene), trolig har lite for seg når man beveger seg under havoverflaten – hvor størsteparten av isfjellet befinner seg.

Aldersvariasjoner

Flere studier av normalbefolkningen i ulike land tyder på at unge mennesker er mer utsatt for partnervold enn middelaldrende og eldre (Bunge 2000; Johnson 1998). Ettersom vi var henvist til å analysere mål på 'noen gangs' utsatthet, hadde vi ingen mulighet til å finne ut om dette også var tilfellet i vårt materiale. Imidlertid kan analyser av livstidsprevalensen etter respondentenes alder avdekke meningsbærende kjønnsforskjeller – slik vi fant da vi analyserte respondentenes utsatthet for vold og trusler generelt (se kap. 3). På denne bakgrunn undersøkte vi om andelen ofre for partnervold varierte mellom ulike aldersgrupper:

Tabell 5.9 Andeler som noen gang er blitt utsatt for partnervold etter alder og kjønn. Prosent.

Menn				Kvinner			
24-30 år (n=453)	31-49 år (n=1112)	50-55 år (n=257)	p	24-30 år (n=673)	31-49 år (n=1317)	50-55 år (n=294)	p
8	8	10	i.s.	10	16	18	***

*** p<0,001 i.s.=ikke signifikante aldersvariasjoner

Det var ingen nevneverdige aldersvariasjoner blant menn. Blant kvinner, derimot, økte andelen ofre markant med økende alder. Det var ingen klare kjønnsforskjeller blant de yngste respondentene (8% vs. 10%, i.s.). I de øvrige aldersgruppene, derimot, var andelen ofre betydelig høyere blant kvinner enn blant menn. Disse kjønnsforskjellene var signifikante både blant 31-49-åringene (16% vs. 8%, p<0,001) og blant 50-55-åringene (18% vs. 10%, p<0,01).

Resultatene samsvarer følgelig med mønsteret i figur 5.1, som viste at kjønnsforskjellene økte jo lenger tid det var siden sist gang man var blitt utsatt for partnervold. De er også i overensstemmelse med dokumentasjon fra andre studier av normalbefolkningen, som peker i retning av at forskjellene mellom menns og kvinners utsatthet er større i eldre enn i yngre aldersgrupper (Archer 2000).

Variasjoner etter sosioøkonomiske forhold

Både i den offentlige debatt og i faglig sammenheng er det *kjønnsvariabelen* som har stått i fokus når vold og overgrep i nære relasjoner har vært tematisert. Om slik vold også rammer sosialt skjevt, og hva det i så fall kan skyldes, er spørsmål som er blitt viet lite oppmerksomhet. Dette må sees i sammenheng med at det var kvinnebevegelsen som først bragte den private volden fram i lyset. Fra feministisk hold har det av åpenbare grunner vært viktig å få fram at kvinnemishandling ikke bare representerer ett av mange problemer som rammer svakstilte grupper. I følge Skjørten (1988) ville en slik «plassering» av volden tilsi at den ble sidestilt med – eller kanskje til og med overskygget av – belastninger knyttet til arbeidsledighet, økonomiske vansker, lav utdanning og så videre. Andre har tatt til orde for at et klassefokus på volden lett vil kunne føre til en bortforklaring av fenomenet som «*noe som er den borgerlige kulturen fremmed*» (Snare 1983, s. 216).

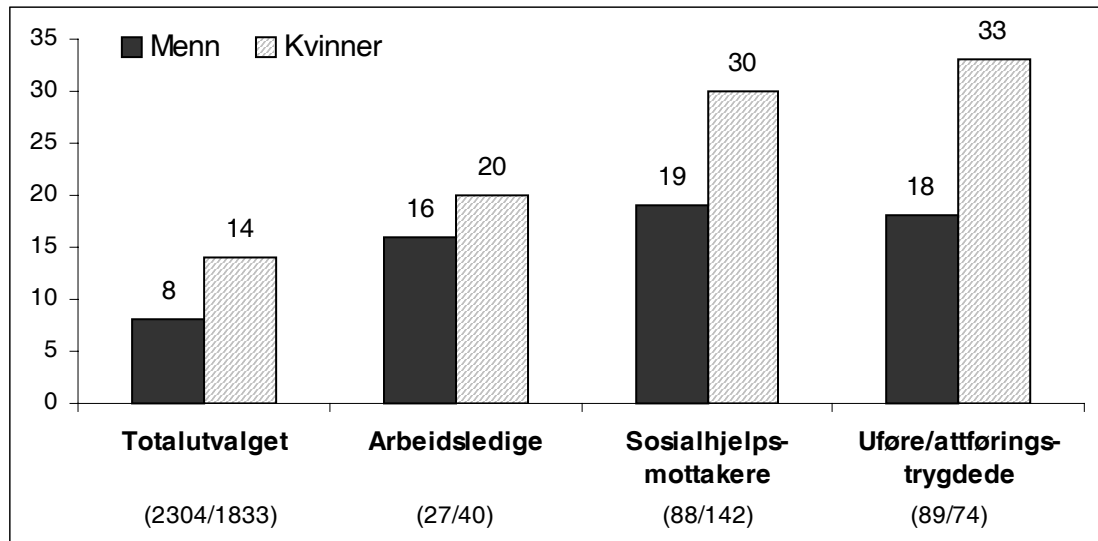
Strategien har derfor vært å påpeke at kvinnemishandling finner sted i *alle* samfunnslag. Slike påstander gir inntrykk av at det heller ikke er variasjoner mellom befolkningsgrupper med ulike levekår. Uten å vise til noen form for systematisk dokumentasjon, er det til og med blitt hevdet at forekomsten *er* omtrent den samme på tvers av sosioøkonomiske skillelinjer: «*..kvinnemishandling skjer i utstrakt grad, og [...] volden kan ikke knyttes til spesielle sosialgrupper*» (Skjørten 1988, s. 83).

Temaet er også berørt i Kvinnevoldsutvalgets innstilling (NOU 2003:31). Der blir det påpekt at de fleste ofre som fanges opp av offentlige instanser kommer fra lavere sosiale lag, men at dette kan skyldes systematiske skjevheter i hjelpsøkende atferd og i «utvelgelsen» av saker til rettsapparatet. Videre refereres det til undersøkelser fra ulike land som har avdekket svært høye offerrater blant kvinner i økonomiske vanskeligstilte og sosialt utslåtte grupper. Med henvisning til Skjørten (1988) og Snare (1983), hevdes det likevel at foreliggende forskning er tvetydig. Men foruten dokumentasjon fra selekterte utvalg, har en rekke studier av normalbefolkningen bidratt med forskningsfunn som er alt annet enn tvetydige – noe vi vil komme tilbake til litt senere. Slik forskning blir imidlertid ikke omtalt i Kvinnevoldsutvalgets innstilling. I stedet ender også de opp med å påpeke at det en i hvert fall vet med sikkerhet, er at vold mot kvinner finner sted i alle sosiale lag.

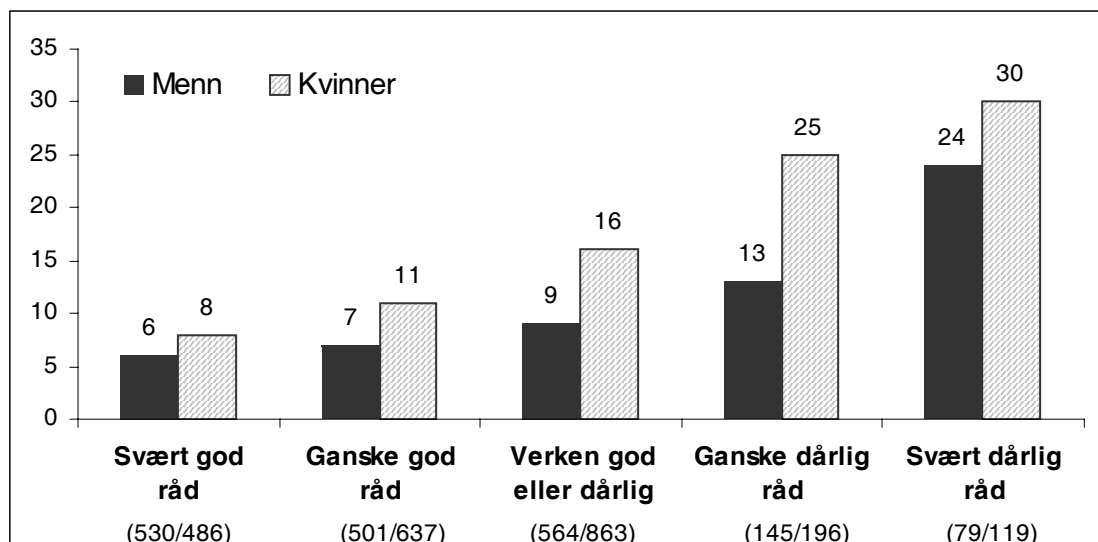
Tidligere i denne rapporten har vi lagt fram funn som viste at alvorlige trusler og grov fysisk vold er noe som særlig synes å ramme vanskeligstilte grupper og personer med svake økonomiske ressurser. Slike funn ble avdekket både i analyser av offeropplevelser generelt og i analyser som spesi-

fikt handlet om vold fra fremmede gjerningspersoner. Men hva med vold i parforhold? Er det noe som tyder på at ofrene for slik vold, i motsetning til andre kategorier ofre, i like stor grad er å finne i høyere som i lavere sosiale lag? Figurene under presenterer funn som belyser dette spørsmålet. De viser andelen ofre i ulike vanskeligstilte grupper (figur 5.2) og i grupper med ulik økonomisk levestandard (figur 5.3).

Figur 5.2 Andel ofre for partnervold i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper etter kjønn. Antall menn/kvinner er oppgitt i parentes.

Figur 5.3. Andel ofre for partnervold etter økonomiske levekår og kjønn. Antall menn/kvinner er oppgitt i parentes.

Resultatene i de to figurene peker utvetydig i retning av et partnervolden rammer sosialt skjevt¹³. Bak de observerte sammenhengene kan det imidlertid skjule seg tilfeller som handler om *konsekvenser* av å ha levd i et voldelig forhold. Det er ikke utenkelig at noen, som følge av å ha vært i et slikt forhold, har fått svekket sin arbeidsevne og dermed også sitt inntektsgrunnlag. Men at dette gjelder både mannlige og kvinnelige ofre er heller tvilsomt, og de sammenhengene vi fant var sterke for begge kjønn. Dessuten viste andre analyser at andelen ofre også varierte med respondentenes utdanningsnivå – og utdanningsvalg er noe de fleste foretar relativt tidlig i livsløpet. Hvordan disse sammenhengene artet seg for menn og kvinner, er vist i tabellen under.

Tabell 5.10 Andeler som noen gang er blitt utsatt for partnervold etter utdanningsnivå og kjønn. Prosentar.

	Antall M / K	Menn	Kvinner
Universitets- / høgskoleutdanning	1123 / 1466	7	12
Gymnas / allmennfag på videregående skole	253 / 335	9	17
Yrkesskole / yrkesfag på videregående skole	271 / 269	11	22
Grunnskole eller lavere	154 / 176	13	24
p		*	***

*** p<0,001 *p<0,05

Jo lavere utdanning, desto flere var det som oppga at de noen gang var blitt utsatt for vold fra en partner. Ytterligere analyser viste at resultatene ikke skyldtes alderseffekter. Heller ikke i forhold til resultatene i figur 5.1 og 5.2, hadde alder noe å si.

Våre funn står i skarp kontrast til påstander om at den private volden er jevnt fordelt på alle samfunnslag. Forskjellene mellom grupper med ulik sosioøkonomisk status var markante, og gjorde seg gjeldende på tvers av både kjønn og alder. Som antydnet er vi ikke alene om å ha påvist slike sammenhenger. En studie av normalbefolkningen i Storbritannia fant klare holdepunkter for at kvinner i lavere sosiale lag var mer utsatt for partnervold enn kvinner ellers (Mirrlees-Black 1999). En tilsvarende dansk undersøkelse avdekket at andelen ofre var markant forhøyet blant arbeidsledige, trygdede og ufaglærte kvinner (Balvig 1998). Videre har en studie av den finske befolkningen avdekket tydelige mønstre knyttet til *utøverens* sosio-

¹³ Andelen ofre blant arbeidsledige kvinner var ikke signifikant forhøyet. Det var den i alle de andre vanskeligstilte gruppene i figur 5.2. Sammenhengen mellom utsatthet for partnervold og privatøkonomi (fig. 5.3) var signifikant for begge kjønn (p<0,001).

økonomiske posisjon: Blant de kvinnelige ofrenes partnere var det en overhyppighet av menn med lite utdanning og lav inntekt (Heiskanen og Piispa 1998). Med henvisning til funn fra en rekke befolkningsundersøkelser i USA og Canada, har en nyere artikkel om temaet konkludert på følgende måte: «*..there is considerable research evidence suggesting an inverse relationship between wife abuse and socioeconomic status of both victims and perpetrators*» (McKendy 1997, s. 135). Våre resultater viser at denne sammenhengen også gjelder menns utsatthet for partnervold.

I sin artikkel påpeker McKendy at partnervoldens klassesdimensjon er noe mange har lukket øynene for, og at temaet fortsatt blir ignorert. Dimensjonen er «seen-but-unnoticed», hevder han. Også vi synes at det er bemerkelsesverdig at mange nyere studier på feltet har unnlatt å rapportere om variasjoner i forekomsten av partnervoldsofre etter mål på sosioøkonomisk status. Dette er blant annet tilfelle i flere omfangsrike offerundersøkelser av befolkningen i ulike land (for eksempel Lundgren, et al. 2001; Medina-Ariza og Barberet 2003; Römkins 1997; Sigurdardóttir og Olafsdóttir 1998).

Alkoholbruk og aggressiv atferd

I følge en nyere oversiktsartikkel om risikofaktorer for partnervold, er foreliggende forskning nokså uklar med hensyn til om offeropplevelser blant kvinner er relatert til alkoholbruk/misbruk (Schumacher, et al. 2001). Flere studier som ikke var omtalt i nevnte artikkel, tyder imidlertid på at det er slike sammenhenger – både for kvinner og menn (Cunradi, et al. 1999; Magdol, et al. 1997; 1998; McCauley, et al. 1995; Pape 2003). At forskningsresultatene ikke er ensartet, kan muligens skyldes at ulike studier har anvendt forskjellige mål på folks alkoholvaner: Analyser av vårt eget data-materiale avdekket ingen variasjoner i andelen ofre etter respondentenes drikkefrekvens siste år, men når det gjaldt mål på beruselsesfrekvens, avtegnet det seg tydelige mønstre hos begge kjønn:

Tabell 5.11 Andel ofre for partnervold etter beruselsesfrekvens og kjønn. Prosent

Vært beruset	Antall	Menn	Kvinner
	M / K		
Ingen ganger	441 / 863	6	13
Mindre enn 1 gang i måneden	787 / 1063	8	14
1–2 ganger i måneden	368 / 254	9	13
Oftere	199 / 80	16	39
p		**	***

*** p<0,001 **p<0,01

Det var først på det mest høyfrekvente beruselsesnivået, at andelen ofre skjøt i været. Dette gjaldt begge kjønn. Resultatene er imidlertid ikke ensbetydende med at mange ofre for partnervold drikker tett. Belegg for dette er å finne i tabellen under, hvor vi har sammenliknet ofre og ikke-ofre med hensyn til høyfrekvent beruselse.

Tabell 5.12 Høyfrekvent beruselse etter utsatthet for partnervold og kjønn. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Ofre (n=148)	Ikke ofre (n=1685)	p	Ofre (n=330)	Ikke ofre (n=1974)	p
Vært beruset minst 3 ganger i måneden det siste året	20	10	***	10	3	***

*** p<0,001

Et stort flertall – både av de mannlige og de kvinnelige ofrene for partnervold – hadde *ikke* drukket seg hyppig beruset, men ofrene var likevel mer tilbøyelige enn andre til å ha slike drikkevaner.

Hvordan resultatene i tabell 5.11 og 5.12 best kan forklares, er et åpent spørsmål. Vi kartla respondentenes beruselsesfrekvens det siste året, mens vårt mål på utsatthet for partnervold hovedsakelig fanget opp hendelser tidligere i livet (jfr. figur 5.1). Forutsatt at folks alkoholvaner er relativt stabile over tid, er det likevel ikke utenkelig at de observerte sammenhengene i stor grad handler om at en «fuktig» livsstil gir økt sårbarhet for å bli rammet. En normalbefolkningsstudie av unge mennesker på New Zealand er av interesse i denne sammenheng (Magdol, et al. 1997; 1998). Den avdekket at både mannlige og kvinnelige ofre hadde en forhøyet forekomst av alkoholproblemer, og at slike problemer ga økt risiko for å oppleve vold i et *framtidig* parforhold. Men det kan også tenkes at våre funn, i hvert fall i en viss utstrekning, gjenspeiler *konsekvenser* av det å ha opplevd krenkelser og overgrep fra en partner. Alternativt kan det hende at sammenhengen mellom høyfrekvent beruselse og utsatthet for partnervold har å gjøre med felles bakenforliggende forklaringsfaktorer.

Papes (2003) norske studie viste at ofrene for partnervold ikke bare skilte seg ut ved at de drakk mer enn andre, de var også mer tilbøyelige til å rapportere alkoholrelaterte problemer. Blant annet var andelen som oppga å ha utøvd aggressiv atferd i påvirket tilstand markant forhøyet – hos både mannlige og kvinnelige ofre. Spørreskjemaet vårt inkluderte ingen spørsmål om alkoholrelatert aggressivitet. Derimot stilte vi flere spørsmål om utøvelse av aggressiv atferd i ulike typer relasjoner. Respondentene ble bedt om å oppgi hvor mange ganger de hadde gjort noe av det følgende i løpet av de

tolv siste månedene: Bannet til eller skjelt ut noen de ikke kjente fra før, havnet i en voldsom krangel med noen de treffer av og til (men ikke kjenner godt), havnet i håndgemeng eller slåsskamp med fremmed(e) eller tilfeldig bekjent(e), og havnet i håndgemeng eller slåsskamp med venn(er). Svarene ble avgitt ved å kysse av på en skala som gikk fra 0 (ingen ganger) til 3 (5+ ganger). Vi konstruerte et samlet på basis av disse fem spørsmålene (skala: 0–15). Deretter delte vi respondentene inn i tre ulike grupper: Ingen aggressiv atferd (0), noe aggressiv atferd (1–2) og mye aggressiv atferd (3–15). Tabellen under viser hvordan denne inndelingen var relatert til respondentenes utsatthet for partnervold.

Tabell 5.13 Aggressiv atferd overfor fremmede, bekjente og venner etter utsatthet for partnervold og kjønn. Prosent

Egen aggressive atferd siste år:	Menn		Kvinner	
	Ofre (n=148)	Ikke ofre (n=1685)	Ofre (n=330)	Ikke ofre (n=1974)
Noe aggressiv atferd	29	19	15	13
Mye aggressiv atferd	16	8	6	2
p	***		***	

*** $p < 0,001$

Forekomsten av aggressiv atferd var markant forhøyet blant både mannlige og kvinnelige ofre. Samtidig viser resultatene at det er en sterk kjønnsdimensjon i denne type atferd: Uansett om man var blitt utsatt for partnervold eller ei, var menn langt mer tilbøyelige enn kvinner til å rapportere aggressiv og konfliktfylt samhandling med andre mennesker. Når menn rapporterer om slik atferd, er det heller ikke usannsynlig at de refererer til mer alvorlige former for utagering enn det kvinner gjør.

Nok en gang er det fullt mulig å tenke seg at resultatene kan ha å gjøre med *konsekvenser* av å ha levd i et turbulent parforhold. Men andre forklaringer er kanskje vel så plausible. Papes (2003) studie viste at kvinner som hadde et aggressivt og utagerende atferdsmønster i tenårene var mye mer utsatt for partnervold i ung voksen alder enn andre. Tilsvarende avdekket Magdol og medarbeidere (1997; 1998) at både mannlige og kvinnelige ofre hadde økt forekomst av *tidlige* atferdsvansker. I likhet med oss, fant de også at offeropplevelser korrelerte med utøvelse av vold mot fremmede, men sammenhengen var langt sterkere for menn enn for kvinner.

Tidligere forskning har vist at partnervoldens ofre har en forhøyet tendens til å være fysisk aggressive også i nære relasjoner, og at mye av den volden som utspiller seg i samliv eller kjærestereelasjoner handler om *gjensidige* angrep (Grey og Foshee 1997; Morse 1995; Pape 2003; Straus 1993).

Nettopp det er ett av de sentrale kjennetegnene ved den type voldelig samhandling som vi, med henvisning til Johnson (1995), har kalt episodisk partnervold. Enkelte studier av denne type vold tyder til og med på at kvinnelige ofre er *mer* fysisk aggressive innad i forholdet enn mannlige ofre (Morse 1995). Slike funn indikerer at mange menn lar være å «ta igjen» når de blir angrepet. Men det kan også tenkes at menn er mindre villige enn kvinner til å medgi at de har utøvd partnervold. Muligens finnes det fortsatt levninger fra en tidsepoke der menn hadde en allment akseptert «rett» til å tukte sin hustru, men i følge nyere amerikansk forskning er det høy samstemmighet på tvers av kjønn, om at menns vold mot kvinner er mer forkastelig enn kvinners vold mot menn (Straus, et al. 1997).

Foruten spørsmål fra Conflict Tactics Scale (CTS), kartla vi respondentenes egen utøvelse av vold i parforhold ved å spørre på følgende måte: «Har det noen gang hendt at du selv har sparket, slått eller brukt annen fysisk vold mot en partner?» Tabellen under viser svarfordelingen blant menn og kvinner i totalutvalget og blant ofrene for partnervold.

Tabell 5.14 Egen utøvelse av partnervold etter kjønn. Prosent.

Frekvens av fysisk vold mot en partner	Analyser av totalutvalget		Analyser av ofre for partnervold	
	Menn (n=1833)	Kvinner (n=2304)	Menn (n=148)	Kvinner (n=330)
En gang	8	11	30	30
Flere ganger	3	3	12	15
p	**		i.s.	

** p<0,01 i.s.= ikke signifikante kjønnsforskjeller

I totalutvalget svarte litt flere kvinner (11%) enn menn (8%) at de hadde utøvd partnervold én gang, men det var ingen kjønnsforskjeller med hensyn til gjentatt voldsbruk. Videre var forekomsten av egen voldsutøvelse markant forhøyet blant dem som selv var blitt utsatt for partnervold, men det var ingen klare forskjeller mellom mannlige og kvinnelig ofre i så henseende.

Resultatene fra analysene av totalutvalget stemmer dårlig overens med det faktum at langt flere kvinner enn menn oppga at de noen gang var blitt utsatt for vold fra en partner. Liknende uoverensstemmelser er også blitt avdekket i flere tidligere studier på feltet (Carrado, et al. 1996; Morse 1995; Pape 2003; Sigurdardóttir og Olafsdóttir 1998). I den grad fenomenet skyldes feilrapportering, er det mest nærliggende å anta at det er mennene som underreporterer egen voldsbruk – ikke kvinnene som overreporterer offeropplevelser. Manglende samsvar mellom mennenes og kvinnenes svar kan også ha å gjøre med ulikheter i frafallet hos de to kjønn. Erfaringsmessig er det

spesielt vanskelig få personer med en belastet livsstil til å delta i spørreundersøkelser, og Papes (2003) studie viste at frafallet både var høyere og skjevare blant menn enn blant kvinner. Blant annet var tidligere kriminell aktivitet knyttet til frafall blant menn, men ikke blant kvinner – og flere studier tyder på utøvelse av partnervold henger sammen med involvering i andre former for sosialt uakseptabel eller lovstridig atferd (Magdol, et al. 1997; 1998; Simon 1997). I hvert fall synes dette å være tilfellet blant *unge* mennesker.

Resultatene i tabell 5.14 etterlater uansett mange ubesvarte spørsmål: Er den partnervolden som kvinner utøver av omtrent samme beskaffenhet som den menn står bak, eller er voldsbruken hos de to kjønn som regel av helt ulik karakter? Er det videre noe som tyder på at konteksten og motivene varierer med kjønnsretningen på volden – eller er de utløsende faktorene stort sett ensartet på tvers av kjønn? Johnsons (Johnson 1995; Johnson og Ferraro 2000; Johnson og Leone 2003) analyser har bidratt til å kaste lys over slike spørsmål, men nevnte problemstillinger har bare unntaksvis blitt adressert i undersøkelser av normalbefolkningen. For egen del angrer vi bittert på at vi ikke ba respondentene om å beskrive med egne ord hva deres egen utøvelse av partnervold handlet om. Slike kvalitative data kunne ha gitt et innblikk i hvilke hendelser og fenomener som skjuler seg bak de tallbaserte resultatene som vi her har presentert.

Livsstil, atferdsmønstre og sårbarhet

Resultatene i foregående del av dette kapitlet indikerte at det er klare forbindelseslinjer mellom visse typer atferdsmønstre (alkoholberuselse og aggressiv atferd) og utsatthet for partnervold. Vi foretok flere analyser der vi sammenliknet ofre for partnervold med utvalget for øvrig, og avdekket at det også var en markant overhyppighet av gjentatte samlivsbrudd (dvs. brudd med en samboer eller ektefelle) blant partnervoldens ofre:

Tabell 5.15 Gjentatte samlivsbrudd etter utsatthet for partnervold og kjønn. Prosent

Antall samlivsbrudd	Menn		Kvinner	
	Ofre (n=148)	Ikke ofre (n=1685)	Ofre (n=330)	Ikke ofre (n=1974)
2	18	7	28	6
3 eller flere	10	3	12	2
p	***		***	

***p<0,001

Sammenhengen mellom de to variablene var sterk – særlig blant kvinner. Som beskrevet tidligere (jfr. tabell 5.4) hadde ytterst få kvinner (2%) og nesten ingen menn (<1%) blitt utsatt for vold fra *flere* partnere, og det må følgelig være andre faktorer som ligger bak resultatene. Ytterligere analyser (multippel logistisk regresjon) viste at ofrene for partnervold skilte seg ut ved sitt høye antall samlivsbrudd på tvers av alder, og uavhengig av hvor lang utdanning og god privatøkonomi de hadde. Av smertelig erfaring kan det tenkes at partnervoldens ofre, i større grad enn andre, vegrer seg mot å inngå varige, forpliktende parforhold. Men det er også mulig at faktorenes rekkefølge er den motsatte – at personer som av ulike grunner har et ustabil kjærlighetsliv, også er mer sårbare for å oppleve vold i et parforhold. Videre kan det hende at sammenhengen mellom gjentatte samlivsbrudd og utsatthet for partnervold har å gjøre med livsstil eller atferdsmønstre av mer overgripende karakter. Koblingene mellom høyfrekvent alkoholberuselse, aggressiv atferd og utsatthet for vold i parforhold, kan også forstås ut fra et slikt perspektiv.

Som skissert i kapittel 1, er livsstil et nøkkelbegrep i sentrale teori-dannelser innen viktimologien. I følge disse teoriene er enkelte mer utsatt for vold og personrettet kriminalitet enn andre fordi de, på grunn av sitt levesett eller sine daglige gjøremål, har økt risiko for å komme i kontakt med potensielle gjerningspersoner (Hindelang, et al. 1978). På denne bakgrunn undersøkte vi om ofrene for partnervold, som gruppe betraktet, *generelt* sett var mer utsatt for trusler og vold enn andre. Tabellen under viste hvilke mønstre som avtegnet seg da vi analyserte forekomsten av offeropplevelser fra andre enn en parter/ekspartner etter utsatthet for partnervold.

Tabell 5.16. Viktimisering av andre enn partner/ekspartner etter utsatthet for partnervold og kjønn. Prosent.

Offeropplevelser (påført av andre enn artnet/ekspartner)	Menn			Kvinner		
	Ofre (n=148)	Ikke ofre (n=1685)	p	Ofre (n=330)	Ikke ofre (n=1974)	p
Alvorlige voldstrusler	57	32	***	24	8	***
Grov fysisk vold	65	45	***	42	23	***

***p<0,001

En markant forøkt andel av partnervoldens ofre rapporterte om trusler og fysiske angrep fra personer som de verken hadde, eller hadde hatt, et intimt forhold til. De høye forekomstene av slike offeropplevelser blant menn og kvinner som var blitt viktimisert av en partner, gir grunn til ettertanke. Langt på vei har 'vold i parforhold' vært et interessefelt for forskere og fagmiljøer

med svak tilknytning til den akademiske viktimologien. Men både resultatene i tabell 5.16 og funn fra andre analyser indikerer at teorier om viktimeringsrisiko generelt, også kan være relevante i forhold til utsatthet for overgrep og krenkelser i nære relasjoner. Imidlertid kan det tenkes at risikofaktorene for å oppleve partnervold er forskjellige for ulike former for vold i parforhold. Kan hende er skillet mellom patriarkalsk terrorisme og episodisk partnervold essensielt også i denne sammenheng.

Som beskrevet før, har de såkalte livsstilsteoriene innen viktimologien blitt kritisert for å tillegge ofrene et medansvar for at de er blitt rammet. På den annen side har disse teoriene også blitt anklaget for å skape et kunstig skille mellom ofre og utøvere. Denne kritikken bygger på dokumentasjon fra en rekke studier av vold og annen personrettet kriminalitet, både av normalbefolkningen og av utvalgte grupper, som viser at rollen som offer ofte overlapper med rollen som utøver (Baron 1997; Durant et al. 1994; Lauritsen et al. 1991; Pape og Pedersen 1999). De samme personene har med andre ord en tendens til å alternere mellom de to rollene. Dessuten er det avdekket at egen aggressivitet og involvering i utagerende atferd er blant de faktorene som gir aller størst risiko for selv å bli viktimerert. I likhet med flere studier av unge mennesker (Magdol, et al. 1997; 1998; Pape 2003), indikerer også våre funn at slik atferd kan ha noe å si i forhold til faren for å bli voldsviktimerert av en partner – i hvert fall for en undergruppe av ofrene.

Fra feministisk hold er det blitt påpekt at en søken etter særtrekk ved voldsutsatte kvinner kan gi næring til forestillinger om at ofrene har egenskaper som inviterer til krenkelser og overgrep – og at de derfor har seg selv å takke (se for eksempel Walker og Browne 1985). Det er imidlertid en vesensforskjell på å avdekke individuelle faktorer som er knyttet til økt sårbarhet, og å tillegge ofrene skyld. Å kartlegge slike faktorer kan dessuten være viktig med tanke på å utvikle gode, kunnskapsbaserte tiltak. På den annen side ligger det i sakens natur at et individfokus er smalt og snevert. Karakteristika ved den enkeltes sosiale miljø er antakelig også av betydning. Papes (2003) studie bidrar til å underbygge denne påstanden. Resultatene viste at en markant forhøyet andel av ofrene for partnervold hadde venner med en avvikspregget livsstil (med hensyn til alkoholvaner, illegal rusmiddelbruk og involvering i lovbrudd). Det viste seg videre at tilknytning til slike venner var en viktig risikofaktor i seg selv – uavhengig av om man selv hadde en liknende livsstil eller ei. Konklusjonen var at *«personer som tilhører miljøer med avvikspreg har antakelig økt risiko for å finne seg partnere som reagerer fysisk aggressivt i konfliktsituasjoner. Trolig har de også mindre tilgang på hjelp og beskyttelse fra sitt sosiale nettverk hvis de blir utsatt for vold»* (Pape 2003, s. 2020). Riktignok er det etter alt å dømme

få kvinner som går fra det ene mishandlingsforholdet til det andre, men dette fenomenet har trolig også noe med ofrenes nettverkstilknypning og sosiale miljø å gjøre.

Noen avsluttende betraktninger

Vi innledet dette kapitlet med å gjøre rede for Johnsons (1995) viktige og klargjørende distinksjon mellom episodisk partnervold og patriarkalsk terrorisme. I den forbindelse ga vi uttrykk for pessimisme med hensyn om vår egen undersøkelse hadde lyktes i å fange opp begge voldsformer, og ikke bare den episodiske partnervolden. I etterkant synes konklusjonen å være at vår pessimisme var overdreven. Analysene avdekket at også *alvorlig* viktimserte partnervoldsofre deltok i studien, noe som kom særlig tydelig fram vårt kvalitative materiale. Hvis vi utelukkende hadde fokusert på respondentenes voldserfaringer siste år, slik mange tidligere studier av normalbefolkningen har gjort, ville konklusjonen ha vært en annen. Da ville også vi endt opp med å finne litt høyere andel ofre blant menn enn blant kvinner (jfr. tab 5.3 og fig. 5.1), uten å være i stand til å vise at bildet er mer komplekst enn som så. Ved å legge et videre tidsperspektiv til grunn, ble imidlertid klare kjønnsforskjeller i motsatt retning avdekket.

Det at menn synes å være minst like utsatt som kvinner for den type partnervold som er relativt utbredt og mindre alvorlig, gir uansett grunn til undring og ettertanke. Fenomenet bryter med annen kunnskap om kjønns-typisk atferd, og med etablerte forestillinger om menns og kvinners sam-handlingsmønstre i nære relasjoner. På den annen side er det kanskje ikke tilfeldig at det er i forhold til en kjæreste eller samlivspartner, at også kvinner tillater seg å være fysisk utagerende. I parforhold er kvinner ofte mer emosjonelt ekspressive enn menn, og ofte også den som stiller størst krav til forholdet (Baucom, et al. 1990). Mye tyder dessuten på at kvinner i stor utstrekning søker bekræftelse på seg selv i intime relasjoner, mens menn i større grad innhenter «ekstern påfyll» til selvfølelsen. Samtidig later det til at menn har et mye sterkere behov for å bevare en følelse av autonomi når de lever i et parforhold. Et vanlig kommunikasjonsmønster i konfliktfylte samliv handler ifølge klinisk litteratur nettopp om menn som trekker seg unna og kvinner som er konfronterende og som gjør krav på nærhet og oppmerksomhet (Christensen og Heavey 1990). Funn fra en nyere amerikansk studie av kvinnelige universitetsstudenter, samsvarer med dette kliniske bildet (Fiebert og Gonzalez 1997). Kvinner som oppga å ha angrepet partneren sin fysisk, ble spurt om hva som hadde utløst deres

aggresjon. Følelsen av å bli oversett og opplevelsen av emosjonell distanse fra partners side, var de vanligste svarene som disse kvinnene ga. Videre oppga mange at de ikke var engstelige for gjengjeldelse fra partnerens side, fordi menn flest er sosialisert til å avstå fra å bruke vold mot kvinner.

Oppsummering av hovedfunn

Partnervold må forstås som en grov fellesbetegnelse på et heterogent spekter av voldsformer. Et hovedskille går mellom *episodisk partnervold*, som er mindre alvorlig, forholdsvis utbredt og som har en uklar kjønnsprofil, og *patriarkalsk terrorisme*, som forekommer sjeldnere og som ligger tett opptil det vi vanligvis betegner som kvinnemishandling. Analysene av vårt eget materialet avdekket følgende:

- Langt flere kvinner (12%) enn menn (3%) oppga at de noen gang var blitt utsatt for grove former for fysisk vold fra en partner eller tidligere partner. Det var også flere kvinner (14%) enn menn (8%) som, ut fra egne vurderinger av hva fysisk vold handler om, svarte bekreftende på spørsmål om de noen gang var blitt voldsviktimisert av en partner
- Omtrent like mange menn og kvinner oppga at de var blitt utsatt for partnervold i løpet av det siste året, men ytterst få (2–3%) var blitt påført grov og/eller høyfrekvent vold.
- Kvinnelige ofre for partnervold var mer alvorlig viktimisert enn mannlige ofre, ikke bare i fysisk forstand, men også med hensyn til å ha vært utsatt for alvorlige trusler, grove krenkelser og kontroll fra en partner.
- Seks prosent av kvinnene og to prosent av mennene oppga at de noen gang hadde vært i et parforhold der de var blitt påført fysisk vold gjentatte ganger. Enda færre kvinner (2%) og nesten ingen menn var blitt voldsviktimisert av flere ulike partnere.
- For begge kjønn var utsatthet for partnervold nært relatert til lav utdanning og det å ha dårlig råd. Andelen ofre for partnervold var også markant forhøyet blant sosialhjelpsmottakere, arbeidsledige og mottakere av ulike typer trygdeytelser.
- Både mannlige og kvinnelige ofre for partnervold skilte seg ut ved å være mer tilbøyelige til å ha en aggressiv framferd overfor andre mennesker, og ved å være *generelt* mer utsatt for alvorlige trusler og grov vold. De var også mer tilbøyelige til å rapportere om gjentatte samlivsbrudd og hyppige beruselser.

6 Seksuell viktimisering: Omfang og overgrepstyper

Seksuell vold er i liten grad satt på dagsorden av politikere og offentlige myndigheter. Ett unntak er den offentlige utredningen om kvinners helse (NOU 1999:13), hvor både fysiske skader og psykiske følger av seksuell vold er beskrevet. Men seksuell vold er ikke tematisert i nevneverdig grad verken i regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (Justisdepartementet 2000) eller i Kvinnevoldsutvalgets utredning (NOU 2003:31). Denne mangelen på oppmerksomhet er oppsiktsvekkende i lys av dokumentasjon fra både norsk og internasjonal forskning om at ofre for seksuell vold rapporterer om forhøyet forekomst av både fysiske og psykiske helseplager (Hjemmen, et al. 2002; for eksempel Schei 1990; Stein og Barrett-Connor 2000). En viktig studie i norsk sammenheng er Solveig Dahls (1993) undersøkelse av kvinner som hadde oppsøkt voldtekstmottaket ved Oslo legevakt. Denne undersøkelsen avdekket at nær halvparten av ofrene utviklet vedvarende psykiske helseplager som følge av overgrepet de var blitt utsatt for.

I dette kapitlet vil vi beskrive forekomsten av seksuell viktimisering blant både menn og kvinner, og forsøke å tydeliggjøre hva slags opplevelser dette dreier seg om: Hvem er utøverne, hvor skjer overgrepene og hvor grove er krenkelsene? Hovedfokuset i kapitlet vil bli rettet mot kvinners utsatthet for seksuelle krenkelser, men vi beskriver også hva slags overgrep menn har opplevd. Et annet tema er om noen grupper av befolkningen rammes av seksuell vold i større utstrekning enn andre.

Her brukes begrepene seksuell vold, seksuelle krenkelser og seksuell viktimisering om hverandre når vi snakker om overgrep av seksuell karakter¹⁴. Vi har valgt å skille mellom seksuell vold og andre former for vold fordi både innholdet i, og opplevelsen av, seksuelle krenkelser skiller seg fra annen voldsviktimisering. Seksuelle krenkelser invaderer kroppens intimsone på en annen måte enn slag og spark, selv om de i noen tilfeller

¹⁴ Begrepene er ikke betydningslike med det langt videre begrepet seksualisert vold, som er blitt brukt på ulike måter, for eksempel om alle former for krenkelser menn kan utsette kvinner for, inkludert produksjon av pornografi (se NOU 2003:31).

også kan omfatte fysisk vold og trusler. Videre er seksuell vold nærmere forbundet med skyld og skam enn trusler og annen fysisk vold. Juristen Tove Stang Dahl (1994) argumenterer på en overbevisende måte for hvorfor seksuallovbrudd bør ses som en særegen form for krenkelser. Selv om hennes anliggende er utskillelsen av seksuell vold som et eget kapittel i straffeloven, er argumentasjonen av allmen karakter. Med Stang Dahls begreper er voldtekt, og andre former for seksuell vold, «kjønnsforbrytelser» som angriper den særlige «kjønnsfrihet». Hun utdyper dette slik:

Det er viljesakter som frivillighet og samtykke som står i sentrum for kjønnsfrihetens grenser. Ved siden av de fysiske innsnevringene i bevegelsesfriheten, innebærer angrep på kjønnsfriheten anslag mot viljesfriheten, i en ganske personlig og intim moralsk forstand: Retten til å avvise seksuelle tilnærmelser, til å unnlate å inngå i seksuelle forbindelser, og til selv å bestemme hvor langt erotisk lek og tildragning skal gå. Kort sagt retten til å være i fred og beskyttes mot inntrengen. Voldtekt antaster ikke bare, og kanskje heller ikke først og fremst, bevegelsesfriheten og den legemlige integritet, men også den sjelelige integritet og viljesfrihet. Angrep på kjønnsfriheten innebærer samtidig anslag mot personens kjønnsære – et gammelmødig, men godt begrep for sentrale sider ved en persons identitet, selvrespekt og omdømme (Stang Dahl 1994: 203-4).

Tidligere forskning

I det foregående kapitlet beskrev vi to ulike posisjoner som har preget forskningen om vold i parforhold. Tilsvarende posisjoner har vært dominerende innenfor forskning om seksuell viktimitisering (Johnson og Sigler 1997). På den ene siden har vi en feministisk, offerorientert tilnærming som er drevet fram av et ønske om å synliggjøre omkostningene av overgrepene og øke ofrenes status. Den andre retningen er av mer epidemiologisk karakter, og fokuserer nærmest utelukkende på prevalens- og insidensrater. Denne forskningen utgår fra en antakelse om at viktimitiseringsratene i feministisk orienterte studier ofte er overdrevent høye (Johnson og Sigler 1997). Slike studier finner vi få av i en nordisk kontekst. Tvert imot ser de fleste undersøkelser ut til å ha som utgangspunkt at seksuell vold er et samfunnsproblem av stort omfang (for eksempel Hjemmen, et al. 2002; Schei 1990), og flere bidrag har fokusert på sammenhenger mellom seksuell viktimitisering og problemer på andre livsområder (Hjemmen, et al. 2002; Schei 1990; Wijma, et al. 2003).

I Norge er det kun foretatt en større omfangsundersøkelse på et normalbefolkningsutvalg (Hjemmen, et al. 2002). Andelen menn og kvinner som

oppga at de noen gang hadde vært utsatt for seksuell vold var henholdsvis 1 prosent og 6 prosent. Seksuell vold omfattet det å ha blitt presset til seksuell omgang, voldtekt eller voldtektsforsøk i barndommen og/eller i voksen alder. I tillegg er det gjennomført to studier i Trondheim, en basert på et tilfeldig utvalg av studenter (Schei, et al. 1994), og en annen av et lite (n=150), tilfeldig utvalg av kvinner i den generelle befolkningen (Schei 1990), samt en befolkningsstudie av unge mennesker bosatt i Oslo-området (Pedersen og Aas 1995).

Utover dette er spørsmål om seksuell vold inkludert i noen få nordiske studier basert på normalbefolkningsutvalg, blant annet i Sverige (Lundgren, et al. 2001), Finland (Heiskanen og Piispa 1998) og Danmark (Kjøller og Rasmussen 2000), samt i en nyere studie hvor utvalget besto av kvinner som hadde oppsøkt gynekologiske avdelinger i de fem nordiske landene (Wijma, et al. 2003). I likhet med feltet generelt er det store forskjeller mellom disse studiene. Seksuell vold er ulikt definert, og undersøkelsene bygger på ulike typer utvalg. Dette gjør det vanskelig å sammenligne forekomsttall på tvers av studier. Dette gjelder også de få foreliggende studiene av menns offeropplevelser (for en oversikt, se Mezey og King 2000).

Kartlegging av offeropplevelser

Vi stilte tre ulike spørsmål om seksuelle krenkelser og overgrep i voksen alder, hvor deltakerne ble bedt om å krysse av for både siste års og tidligere opplevelser (etter fylte 16 år). Svaralternativene var 'Ja' og 'Nei'. Spørsmålene var formulert slik: «Har du opplevd at noen har tvunget eller truet deg til sex mot din vilje (etter at du var blitt 16 år)?», «Har du opplevd at noen har forsøkt å voldta deg (etter at du var blitt 16 år)?» og «Har du opplevd at noen har voldtatt deg (etter at du var blitt 16 år)?». Vi stilte også spørsmål om hvem utøverer var. Videre stilte vi et åpent spørsmål som var formulert slik: «Kan du med egne ord beskrive hva slags seksuelle krenkelser eller overgrep du er blitt utsatt for?». I motsetning til sitatene vi har gjengitt tidligere i rapporten er disse beskrivelsene ikke knyttet til hjelpøking eller politikontakt, men dreier seg om selve overgrepet.

Hvor grensen går for hva som regnes som voksen alder varierer. Vi satte grensen ved 16 år, som også markerer den seksuelle lavalder i Norge. Andre studier, for eksempel den omtalte nordiske studien (Wijma, et al. 2003), setter grensen ved 18 år, mens atter andre opererer med 15 år (for eksempel Lundgren, et al. 2001) som skillet mellom barndoms- og voksenopplevelser. Hvor grensen settes har betydning for prevalensratene: Flere

studier indikerer at risikoen for seksuell viktimisering når en topp i de sene ungdomsårene, for så å flate ut (Johnson og Sigler 1997; Sampson 2002). Det kan altså være markante forskjeller mellom studier avhengig av om grensen for voksen alder er satt ved for eksempel 16 eller 18 år.

Hvor grovt et overgrep er, handler både om selve handlingen, om konteksten rundt overgrepet og relasjonen mellom offer og utøver. Vi tok utgangspunkt i selve handlingen, og valgte å fokusere på krenkelser hvor utøveren har tvunget eller truet offeret eller brukt fysisk makt i gjennomføringen av overgrepet. Seksuell trakassering omfattes altså ikke av vår definisjon av seksuell vold. Hvor grensen trekkes mellom grove og mindre grove former for seksuell viktimisering er et skjønsspørsmål, og det vil være slik at hendelser som ikke omfattes av vår definisjon av seksuell vold kan oppleves som traumatiske av dem som rammes. Med referanse til seksuelle overgrep mot barn kommenterer for eksempel Sætre (1997b) at koplinger mellom bestemte seksuelle handlinger og alvorlighetsgrad ofte gjøres uten faglige begrunnelser, og at det ikke er gitt at overgrepets grovhetsgrad handler om hvor samleieaktig det er (som i vår kultur definerer hvor 'seksuell' en handling er).

Spørsmålene vi stilte handlet om krenkelser som er straffbare etter straffelovens bestemmelser om seksualforbrytelser¹⁵. Her heter det at den som skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller som ved slik atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen eller utføre handlinger på seg selv, eller som har seksuell omgang med noen som er ute av stand til å motsette seg handlingen, straffes for voldtekt. Samtidig viser sitatene at en god del av hendelsene som er beskrevet nok befinner seg i en gråsoner, hvor det ikke er åpenbart at det er begått en straffbar handling. Grensen mellom å presse og å tvinge er for eksempel ikke entydig, og den meningen ofrene tilskriver seksuelle handlinger vil være forskjellig, avhengig av hva slags relasjon offeret hadde til overgriperen og hva slags situasjon overgrepet skjedde i. Vårt materiale består derfor både av hendelser som helt klart faller inn under straffelovens bestemmelser og hendelser hvor offeret selv mener det er begått et overgrep mot ham eller henne, uten at dette nødvendigvis betyr at handlingen er straffbar.

Våre spørsmål fanger antakelig ikke opp alle typer seksuelle krenkelser like godt. For eksempel er det grunn til å tro at situasjoner hvor den viktimserte ikke har opplevd å bli tvunget, men av ulike grunner ikke har kunnet verge seg mot overgrepet, kanskje ikke er rapportert i samme grad som

¹⁵ Straffelovens kapittel 19 Seksualforbrytelser, § 192.

overgrep som innebar tvang eller bruk av vold. Dette gjelder typisk overgrep hvor den utsatte har vært beruset eller har sovet da overgrepet startet. Følgende sitat illustrerer en slik situasjon: *Seksuelt misbrukt/utnyttet da jeg var ute av stand til å gjøre motstand, i dyp søvn (alkoholrus)*. Kvinnen det gjelder hadde ikke krysset av på noen av de spesifikke spørsmålene, men skrev dette da hun ble bedt om å formulere det hun hadde opplevd med egne ord. Tilfeller som dette er blitt rekodet i tråd med innholdet i det som er beskrevet.

Noen av svarene vi fikk på det åpne spørsmålet handlet om ubehagelige opplevelser med en seksuell undertone, som var av mindre alvorlig karakter (for eksempel blotting, sexpress på jobben, nedverdiggende kommentarer, slibrige tilbud og seksuelt betont berøring av ukjente menn). Slike beskrivelser ble ikke tatt med i analysene¹⁶.

Forekomst av seksuell viktimisering blant kvinner og menn

Langt flere kvinner enn menn rapporterte om seksuell viktimisering etter fylte 16 år. Alt i alt oppga 418 personer at de hadde opplevd slik viktimisering, hvorav 42 var menn (10%). Som tabell 6.1 viser, var det store kjønnsforskjeller i alle de formene for seksuelle krenkelser som vi kartla.

Tabell 6.1 Andeler menn og kvinner som er blitt utsatt for seksuell vold noen gang etter fylte 16 år og i løpet av det siste året. Prosent. Antall menn=1912, antall kvinner=2355.

Overgrepsopplevelser	Siste 12 mnd			Etter fylte 16 år		
	Menn	Kvinner	p	Menn	Kvinner	p
Tvunget eller truet til sex mot sin vilje	<1	1	**	2	11	***
Voldtektsforsøk	<1	1	i.s.	1	9	***
Voldtekt	<1	1	*	<1	5	***
Utsatt for noen av disse formene for seksuell vold	<1	2	***	2	16	***

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05 i.s.=ikke signifikante kjønnsforskjeller

Mellom 5 og 11 prosent av kvinnene svarte bekreftende på hvert av spørsmålene om seksuelle krenkelser noen gang, mens de tilsvarende tallene blant menn var på under 2 prosent. Alt i alt oppga 16 prosent av kvinnene og 2 prosent av mennene at de hadde vært utsatt for minst en av de formene for seksuell viktimisering vi kartla (etter fylte 16 år). Tabellen viser at 2 prosent

¹⁶ I alt identifiserte vi om lag 20 slike beskrivelser, de aller fleste fra kvinner.

av kvinnene (n=40) og nesten ingen av mennene (n=8) var blitt seksuelt viktimitisert i løpet av det siste året.

Antakelig er disse tallene lavere enn det reelle antallet som opplever seksuell vold årlig. Vårt utvalg er begrenset til en bestemt aldersgruppe, og omfatter ikke den livsfasen hvor risikoen for overgrep er aller høyest, de sene tenårene (Johnson og Sigler 1997; Sampson 2002). Vi fant ingen signifikante forskjeller mellom ulike aldersgrupper i utvalget, verken når det gjaldt 'noen-gangs-' eller 'siste-års opplevelser', hvilket kan tyde på at utsattheten for seksuell vold i liten grad varierer med alder etter at de tidlige tjueårene er passert.

Tallene i tabellen over, og ofrenes egne beskrivelser av hva de var blitt utsatt for, tydet på at spørsmålene vi stilte ikke måler klart atskilte fenomener, men krenkelser som er delvis overlappende. Dette ser særlig ut til å gjelde spørsmålene om tvang og trusler og voldtektsforsøk, hvor ofre som beskrev svært like overgrepssituasjoner hadde krysset av for ulike kategorier. I tillegg hadde noen ofre krysset av for mer enn ett av spørsmålene mens beskrivelsen av hva som hadde skjedd tydet på at det dreide seg om en enkelt hendelse. Vi konstruerte derfor et samlemål på seksuell viktimitisering der vi skilte mellom de som hadde og de som ikke hadde opplevd noen form for seksuell vold i voksen alder. I de videre analysene vil vi i hovedsak bruke dette samlemålet. Når vi refererer til det å ha blitt utsatt for seksuell vold, handler altså dette om å ha rapportert minst en av de formene for seksuell vold som vi kartla.

Hva slags krenkelser beskriver mennene?

Av de 42 mennene med offererfaringer i voksen alder var det 18 som beskrev hva de var blitt utsatt for med egne ord. De fleste av beskrivelsene handlet om mannlige utøvere. De få beskrivelsene vi fikk av overgrep begått av kvinner var tvetydige og ga stort rom for tvil både om hva som hadde skjedd og hvor alvorlig mannen hadde opplevd hendelsen. Følgende sitater fra to menn som oppga henholdsvis en kvinnelig partner og en kvinnelig bekjent som utøver, illustrerer dette godt:

- Det har skjedd mange ganger når jeg kommer sliten [hjem] fra jobb på grunn av hvor glad vi er i hverandre. «Veldig slitsomt».
- Naboen skulle se min leilighet. På soverommet prøvde hun å dytte meg ned på senga.....

Menneses beskrivelser av overgrep begått av andre menn har ikke denne tvetydigheten, selv om grovheten i overgrepet varierer. Følgende sitater illustrerer variasjonen i menneses beskrivelser av slike overgrep:

- Ble plukket opp på [stasjonen] av 'snill' mann. Han tok meg med til sin bror som 'sugde' meg mens de hadde samleie. Oppfattet situasjonen som truende. Ble redd.
- Jeg haiket – fikk skyss med mannlig sjåfør som forlangte sex i motytelse. Jeg greide å stikke av.
- En episode, en voksen mann forsøkte å trekke meg til side og fysisk forulempet meg seksuelt. Jeg tok til motmæle, var for sterk.

Inntrykket fra sitatene var at dette er krenkelser som har rammet mennene i relativt ung alder, og at det først og fremst handler om overgrep begått av tilfeldig bekjente eller fremmede menn. Dette er også rapportert i andre studier (Mezey og King 2000). Den typiske overfallsvoldtekten på folketomme steder var det ingen menn som beskrev, og kun en eneste mann oppga partneren som overgriperen. Overgrepene fant sted på mange ulike arenaer, kun unntaksvis i private hjem. Alt i alt er det rimelig å konkludere med at seksuell vold rammer relativt få menn, og at overgrep fra kvinner hører til sjeldenhetene.

Fordi så få menn i vårt materiale rapporterte om offeropplevelser, hadde vi ikke mulighet til å undersøke om andelen utsatte varierte mellom ulike grupper av menn. Når vi i tillegg hadde svært få beskrivelser av hendelser som vi var sikre på handlet om grove krenkelser, hadde vi rett og slett for lite informasjon å jobbe videre med.

Den tidligere omtalte norske omfangsundersøkelsen (Hjemmen, et al. 2002) rapporterte imidlertid om sterke sammenhenger mellom belastninger på ulike livsområder og utsatthet for seksuell vold blant menn. Mannlige ofre for slik vold oppga langt oftere enn menn ellers at de hadde økonomiske problemer, problemer i forhold til arbeid og familie, og i forhold til andre mennesker. Det var også en sammenheng mellom utsatthet for seksuell viktisering og lav utdannelse, og mellom utsatthet for seksuell vold og psykiske helseproblemer, selv om den siste sammenhengen ble svekket når andre livsbelastninger ble tatt i betraktning. I tråd med dette konkluderte en britisk studie (Coxall, et al. 1999) med at blant menn er seksuelle krenkelser i voksen alder assosiert med større risiko for psykologiske problemer og problemer med alkohol.

Kvinneres erfaringer: Overgrep i ulike typer relasjoner

I resten av dette kapitlet vil vi utelukkende konsentrere oss om kvinners utsatthet for seksuell vold fra menn. Til sammen beskrev 180 kvinner et overgrep som falt innenfor vår definisjon av seksuell vold. Samtlige av disse beskrivelsene handlet om en mannlig utøver.

Flere forskere har tatt til orde for å differensiere mellom ulike former for overgrep¹⁷ (for eksempel Bergen 1996; Finkelhor og Yllö 1985; Johnson og Sigler 1997). Begrunnelsen for dette er at verken kompleksiteten i fenomenet, eller mekanismene bak overgrepene, fanges opp når alle typer krenkelser betraktes som ett og samme fenomen. Noen av inndelingene som er beskrevet i litteraturen har tatt utgangspunkt i utøverens motiver (Johnson og Sigler 1997), andre har fokusert på grovheten i overgrepene (Dahl 1993; Finkelhor og Yllö 1985) eller situasjonen omkring hendelsen (Sampson 2002).

Vi har valgt å ta utgangspunkt i kvinnens relasjon til utøveren, og skiller i likhet med Mahoney (1999) og Kyvsgaard (2001) mellom overgrep begått av partnere, bekjente og fremmede. I tillegg til relasjonen til utøveren sorterte vi kvinnenens beskrivelser ut fra situasjonen overgrepet ble begått i. Denne dimensjonen skjærer delvis på tvers av utøverkategoriene (for eksempel overgrep knyttet til fest- og nachspielsituasjoner, hvor både bekjente og fremmede kan være utøvere), men gir også grunnlag for å sirkle inn ulike former for overgrep innenfor en og samme relasjonskategori. Seksuell vold fra en partner kan for eksempel handle om både å ha blitt tvunget til sex av en tidligere kjæreste ved en enkelt anledning og å leve i et forhold hvor seksuell vold er en del av hverdagen.

Å anvende samme forklaringsmodell på slike forskjelligartede overgrepssituasjoner har antakelig lite for seg. Johnson og Sigler (1997) har for eksempel utviklet en modell for såkalte «date-voldtekter», som skiller seg fra en mer tradisjonell feministisk tilnærming, hvor et viktig utgangspunkt har vært at makt og vold stimulerer mannen erotisk (se for eksempel Holmstrom og Burgess 1991). Også Johnson og Siglers modell hviler på en rekke premisser, blant annet om menns og kvinners rolle i pardanningsprosesser, blant annet at menn forventes å ha en aktiv rolle i initieringen av sex, mens kvinner setter ulike grenser avhengig av hvor i en slik prosess hun oppfatter at hun og han er kommet. Overgrep knyttet til en slik situasjon handler ifølge disse forskerne om vanlige heteroseksuelle praksiser som

¹⁷ Litteraturen vi refererer til handler primært om voldtekt, men resonnementene er gyldige også for vår definisjon av seksuell vold.

kommer ut av kontroll på grunn av uklarhet og misforståelser, kombinert med innlærte kjønns spesifikke roller. Slike overgrep er blitt viet langt mindre oppmerksomhet enn overfallsvoldtekter fra fremmede utøvere, hvor ofrene er blitt alvorlig traumatisert (Johnson og Sigler 1997), til tross for at «date-voldtekter» antakelig forekommer langt oftere enn overfallsvoldtekter.

Vårt spørsmål om relasjonen til utøveren var dessverre stilt slik at det ikke lot seg gjøre å identifisere andelen kvinner i totalutvalget som hadde opplevd seksuell vold fra fremmede og bekjente i voksen alder (vi kunne ikke være sikre på om avkrysningen refererte til et overgrep i barndommen eller i voksen alder for kvinner som hadde opplevd begge deler). Unntaket var kvinner som hadde opplevd seksuell vold fra en partner eller ekspartner, hvor det er rimelig å anta at overgrepene har skjedd etter fylte 16 år¹⁸. I analysene av fordelingen på de ulike utøverkategoriene valgte vi å skille ut ofre som kun var blitt utsatt for seksuell viktisering i voksen alder (n=296). Når halvparten av disse kvinnene oppga en bekjent eller en venn som utøver, i underkant av en tredjedel oppga en fremmed og vel en tredjedel oppga en partner eller en tidligere partner.

Andelen overgrep begått av en partner er betydelig høyere i vårt materiale sammenlignet med studier basert på registrerte tilfeller av seksuell vold. I en norsk studie av kvinner som oppsøkte voldtektsmottaket ved Oslo legevakt oppga for eksempel kun 9 prosent av ofrene at utøveren var en partner, mens 11 prosent oppga en tidligere partner eller en venn (Dahl 1993), mens en studie av anmeldte tilfeller av seksuell vold i Oslo viste at 22 prosent av anmeldelsene i løpet av ett år gjaldt en nåværende eller tidligere partner (Sætre og Grytdal 2002).

Seksuelle krenkelser fra en kjæreste, samboer eller ektefelle

Seksuelle krenkelser fra en partner representerer et grovt brudd på forestillinger om kjærlighet mellom mann og kvinne, og om det seksuelle møtet som en arena for bekreftelse av de følelsene partene har for hverandre. Seksuelle overgrep fra en partner er antakelig mer tabuisert enn overgrep fra en fremmed eller en bekjent. Dette gjelder særlig overgrep som begås innenfor rammen av et godt etablert parforhold. I alt rapporterte 6 prosent av kvinnene i vårt utvalg at de var blitt utsatt for seksuell vold fra en partner

¹⁸ Gjennomgangen av beskrivelsene av seksuelle overgrep i barndommen viste at kun et par kvinner hadde opplevd overgrep fra en kjæreste før fylte 16 år.

eller en ekspartner etter fylte 16 år (n=136). Som vist i tabell 6.2 rapporterte svært mange av disse kvinnene også om fysisk vold og trusler fra en partner eller ekspartner. Kvinner som aldri hadde vært i et parforhold var ikke inkludert i disse analysene.

Tabell 6.2 Andel utsatte for vold og trusler fra en partner blant ofre og ikke-ofre for seksuell vold fra en partner. Prosent

	Seksuelt viktimitert av en partner / ekspartner		p
	JA (n=136)	NEI (n=2155)	
Fysisk vold fra en partner / ekspartner	60	9	***
Trusler om vold fra en partner / ekspartner	54	9	***
Noen form for slike offeropplevelser	68	13	***

*** p<0,001

Mer enn to tredjedeler av kvinnene som var seksuelt viktimitert av en partner eller ekspartner, oppga at de også var blitt utsatt for andre former for krenkelser av en nåværende eller tidligere partner. Slike sammenhenger er også beskrevet i normalbefolkningsstudier fra andre land, blant annet Spania (Medina-Ariza og Barberet 2003) og Nederland (Römkens 1997). Vi kan imidlertid ikke vite om det er en og samme partner som har utsatt kvinnene for seksuell vold og andre former for krenkelser, eller om det er ulike partnere som står bak de forskjellige overgrepene. Fordi vi ikke har data om enkelthendelser, kan vi heller ikke vite med sikkerhet om den seksuelle volden og de andre offeropplevelsene var knyttet til et og samme overgrep eller om de refererer til ulike hendelser. Det var imidlertid få av kvinnenes egne beskrivelser av hva de var blitt utsatt for som tydet på at de seksuelle krenkelsene var ledsaget av grov voldsbruk eller alvorlige trusler om vold.

Av de 136 kvinnene som rapporterte at de var blitt seksuelt viktimitert av en partner eller en ekspartner, hadde 50 beskrevet hva de var blitt utsatt for med egne ord. På samme måte som for spørsmålene om partnervold (kap 5), stilte vi spørsmål om relasjonen til utøveren *da overgrepet skjedde*. Mange av dem som har beskrevet denne typen overgrep oppga en ekspartner som utøver. De fleste av disse beskrivelsene handlet imidlertid om overgrep begått av en mann kvinnen hadde et forhold til da overgrepet skjedde, men som hun ikke var sammen med da hun fylte ut spørreskjemaet. I vårt materiale fant vi kun et par eksempler på beskrivelser av seksuelle krenkelser innen rammen av et pågående parforhold. I tillegg beskrev noen få kvinner overgrep som hadde funnet sted etter at parforholdet var over, eller i en separasjonsfase. Følgende sitater er illustrerende:

- Ektefelle truet seg til sex – i og etter ekteskapet.
- En kjæreste jeg hadde gjort det slutt med tvang meg til samleie.

At vi ikke har fått flere beskrivelser av seksuelle overgrep i pågående parforhold, kan tolkes som en indikasjon på at terskelen er høyere for å rapportere om overgrep som begås av en kjæreste eller samlivspartner, enn for å beskrive slike hendelser i avsluttede parforhold (Lundgren, et al. 2001). Oppfatningen av hva som har skjedd kan også endre seg når forholdet er over, og hendelsene kommer mer på avstand (Bergen 1996). En vel så viktig forklaring er antakelig at kvinner som lever i forhold hvor de utsettes for vold og overgrep i mindre grad deltar i undersøkelser av denne typen (se kap 5), samt at mange kvinner ikke blir værende i parforhold hvor de er blitt utsatt for seksuelle krenkelser.

Vi identifiserte fire mønstre eller «fortellinger» om seksuelle krenkelser i parforhold i det kvalitative materialet. Når vi bruker begrepet «fortellinger» om ulike typer opplevelser, er det for å tydeliggjøre at hvordan man formidler sine opplevelser henger sammen med den sosiale og kulturelle konteksten en befinner seg i. Dette betyr ikke at erfaringene reduseres til fortellinger – det kvinnene har formidlet er overgrep som har funnet sted, og hvordan de har opplevd disse krenkelsene. En av fortellingene vi finner i vårt materiale er identisk med Finkelhor og Yllös (1985) begrep «battering rapes», det vil si seksuell vold som inngår som en del av mannens fysiske mishandling, mens de øvrige handler om såkalte «force-only-rapes», det vil si overgrep hvor kvinnen kun er blitt utsatt for så mye makt som nødvendig for å gjennomføre overgrepet.

Den første «fortellingen» handler om overgrep i kjæresterelasjoner i tenårene. Kvinnene med slike erfaringer var selv 20 år eller yngre da overgrepet skjedde, og partneren var som regel litt eldre. Overgrep i denne kategorien handlet ofte om å bli presset til samleie mot sin vilje. Følgende sitater illustrerer hva slags situasjon dette dreier seg om:

- Tvunget til sex av kjæresten når jeg var 18 år han 29 år.
- Kjæreste vil ha sex, han prøvde å presse meg da jeg var i ung alder.
- (...) Presset til svært mye sex med vesentlig eldre partner.

Når aldersforskjellen mellom partene eller kvinnens egen alder oppgis, handler det antakelig om at dette utgjør en kontekst som kvinnen selv kan forstå overgrepet ut fra. Beskrivelsene er i tråd med et kulturelt befestet bilde hvor eldre menn utnytter yngre kvinner. Referansene til mannens alder bidrar til å understreke grovheten i overgrepet.

En annen og mer vanlig fortelling om seksuelle krenkelser i parforhold handlet om menn som maser, presser eller truer seg til sex fordi han opplever at han har rett til sex av partneren. En tidligere norsk studie har brukt begrepet 'sosial tvang' om slike overgrep (Schei 1990). Disse beskrivelsene har flere lag, og inneholder også elementer av forklaringer hvor mannlighet koples til stort behov for sex. Følgende sitater er illustrerende:

- Tidligere ektefelle tvang seg til sex etter at barna var født. Han ble lett sur og vanskelig dersom det ble for sjelden sex. Jeg gjorde dette mot min vilje. Ellers gikk hans dårlige humør utover barna og meg.
- Han jeg da var sammen med hadde et enormt behov for sex. Det skjedde ofte at han gjennomførte samleie enten jeg hadde lyst eller ikke, ofte pga. smerter i underlivet etter tørr skjede. Brukte aldri vold.
- Aksepterer ikke 'jeg vil ikke' – maser til jeg ikke orker mer. Kan ta av meg klærne – ikke brutalt, men klart mot mitt ønske.

Disse beskrivelsene inneholder ingen referanser til bruk av fysisk vold. I den tredje typen fortelling inngår imidlertid de seksuelle krenkelsene som en del av flere strategier mannen bruker for å mishandle og fornedre sin partner. Disse overgrepene fremstår som særlig grove. Sitatene under illustrerer dette:

- Blitt voldtatt under trusler/sinne.
- Bundet, slått og voldtatt.
- Ble tvunget til jentesex. Da jeg nektet fikk jeg juling av eksmannen. Følte også at jeg måtte ha sex med eksmann for å unngå juling.
- Fra ekskjæreste: Voldtatt, trusler om seksuell vold, oralsex og samleie.

Disse beskrivelsene inneholder flere av de samme elementene som er blitt betegnet som «voldtekt som straff» og «voldtekt som kontroll», hvor mannens motiver ikke tolkes som seksuelle (Bergen 1996).

Den siste kategorien var mer ubestemmelig, og dreide seg om situasjoner som kvinnene selv definerte som å bli presset eller tvunget til sex. Kvinnene hadde ikke krysset av for voldtekt eller voldtektsforsøk selv om de var blitt tvunget til samleie. Også tidligere studier har dokumentert at kvinner ofte ikke vil definere overgrep fra en partner eller en kjæreste som voldtekt (Bergen 1996; Johnson og Sigler 1997). En tilsvarende krenkelse av bekjent eller en fremmed ville antakelig blitt definert annerledes, blant annet fordi graden av opplevd integritetskrenkelse vil variere med hvem utøveren er og hva slags

situasjon offeret og utøveren befant seg i da overgrepet skjedde. I tillegg handler 'voldtekt' i manges bevissthet først og fremst om situasjoner hvor tvangen er åpenbar og konkret, og hvor utøveren bruker fysisk makt. Bergen (1996) tolker kvinners omskrivninger som bestrebelser på å minimalisere grovheten i overgrepet, og viser hvordan kvinnenes definisjoner av hva de har vært utsatt for ikke er fastlagte, men i stadig bevegelse. Hun viser også hvordan kvinner som selv definerer partnerens overgrep som «voldtekt», har langt større sannsynlighet for å bryte ut av forholdet eller å handle aktivt for å stoppe overgrepene, enn kvinner som ikke definerer overgrepet slik. For å forbli i forholdet må kvinnene definere situasjonen slik at de verken oppfatter seg selv som ofre eller mannen som en voldtektsforbryter.

Når utøveren er en bekjent eller en venn

Til sammen hadde 73 kvinner beskrevet et overgrep begått av en venn eller en bekjent. Vår kategori «bekjente» rommet langt flere typer relasjoner enn kategorien som ofte benevnes «tilfeldig bekjente», for eksempel «en venn av en venn», «person i omgangskretsen til en bekjent», «venninnens far», «onkel», «familiebekjent», «faren til kjæresten min» og «venn av familien». Bare noen få kvinner beskrev overgrep fra en venn. Flere av disse beskrivelsene inneholdt referanser til kvinnens unge alder da overgrepet skjedde.

- Forsøkt voldtatt av en venn etter besøk på ungdomsklubb som 17-åring.
- Venn: voldtekt i en park. Jeg var 16 år.

Et lite antall kvinner beskrev overgrep begått av kolleger, gjerne i forbindelse med jobbreiser til utlandet.

- Voldtatt av en kollega på reise i Italia. Skjenket full og voldtatt etterpå. Mistet bevisstheten.
- En kollega kom inn på soverommet mitt etter at jeg hadde lagt meg. Vi var på hyttetur i forbindelse med jobben. Han befølte meg under dyna og prøvde å kysse meg. Jeg klarte å snakke meg ut av [det].

Grovheten i overgrepene fra bekjente varierte, men de fleste beskrivelsene handlet om alvorlige hendelser. Følgende sitater er eksempler på grove krenkelser:

- Bekjent av min kjæreste tvang meg/voldtok meg i kjærestens leilighet da jeg var 19 år.

- Hadde overnattingsgjest som ville ha samleie til tross for at jeg nektet. Han ble rasende og hardhendt, og ble småvoldelig. Sluttet da jeg hylte og truet med å vekke naboen.

Noen av beskrivelsene handlet imidlertid også om mindre grove overgrep, som kvinnen selv hadde definert som tvang eller trusler om sex. Sitatet under er et eksempel:

- Ung, uerfaren, traff en 'gutt' som gikk litt lenger enn det en selv egentlig ville.

Flere av beskrivelsene handlet om situasjoner hvor kvinnen hadde gitt etter, eller latt være å protestere, av frykt eller for å få det hele overstått så fort som mulig.

- Voldtekt av bekjent i utlandet, 'snill' voldtekt, jeg protesterte ikke så jeg ikke skulle bli skadet.
- Han prøvde seg x- antall ganger helt til det skjedde, mens jeg sa nei og prøvde å få han til å gå. Jeg turte ikke kjeft, være sint, ville ikke være hurpete siden det var en bekjent, men jeg var bestemt i tonen og sa jeg ikke syntes dette var noe gøy!! Min alder var da 22 år. Episoden ga meg faktisk herpes!

Overgrep begått av fremmede

Til sammen 57 kvinner beskrev overgrep begått av en fremmed mann. Beskrivelsene handlet om mange slags overgrep, men en type situasjon pekte seg ut – den typiske overfallsvoldtekten, hvor en fremmed mann uten forvarsel angriper kvinnen i en park, et skogholt, i en bil eller på andre folketomme steder. Om lag en fjerdedel av kvinnene som oppga en fremmed utøver beskrev en slik situasjon.

- Voldtektsforsøk, fremmed mann ved snarvei gjennom skogholt.
- Forsøk på voldtekt idet jeg skal låse meg inn hjemme sent om kvelden.
- En fremmed mann forsøkte å voldta meg, da jeg var på vei hjem fra fest, jeg var 17 år.
- Alene hjemme hos foreldre. Mann brøt seg inn og voldtok meg.
- Forsøk på å holde meg igjen. I taxi, han var sjåfør, hadde bukse-smekken åpen med hele utstyret fremme. Greide å rive meg løs og kom meg hjem.

De aller fleste beskrivelsene av overgrep begått av fremmede menn handlet om voldtektsforsøk eller voldtekter, og flere beskrev overgrep hvor grov fysisk voldsbruk var en del av bildet.

- Voldtekt og trusler med kniv. Brent med sigarett. Senere trusler på telefon.
- Som 19 år tvunget til samleie ved bruk av fysisk makt, trusler om bruk av kniv, og at leiligheten var låst, kom ikke ut.

Rus, fest og uteliv

I vårt materiale var det 32 kvinner, eller nærmere 20 prosent av dem som svarte på det åpne spørsmålet, som uoppfordret fortalte at de var blitt seksuelt viktimitisert i forbindelse med en fest eller et utelivsbesøk, og at det hadde vært rus inne i bildet. Siden vi ikke stilte noen spesifikke spørsmål om konteksten rundt hendelsen, er andelen som hadde opplevd rusrelaterte overgrep antakelig høyere. To utøverkategorier var representert i disse fortellingene, bekjente og fremmede. Følgende sitater er gode eksempler på hva slags situasjoner kvinnene befant seg i da overgrepet skjedde:

- Jeg var svært beruset. Hadde møtt en mann på et utested. Ble med han hjem. Husker lite av det. Han kledde av meg og utførte samleie med meg uten at jeg ønsket det. Følte meg som en 'dritt' etterpå. Bestemte meg for at dette aldri skal skje igjen.
- Jeg og en venninne ble med to menn hjem til dem etter en kveld på byen. Alle var beruset. Jeg sa jeg ikke ønsket å ha sex men mannen dro av meg buksa og begynte. Da gråt jeg og sa nei! nei! så sluttet han. Jeg følte meg maktesløs og redd da det skjedde.
- Jeg var på fester og ble full. Ved flere anledninger gjennomførte menn samleier med meg da jeg var ute av stand til å verken samtykke eller avverge det. Jeg ville ikke samtykket hvis jeg kunne.
- Et nachspiel der han var veldig målbevisst, og ikke ville ta et nei for et nei. Samleie mot mitt ønske. Men allikevel ikke en voldtekt, mer et overgrep hvis det er forskjell på disse definisjonene i denne sammenhengen.

Med referanse til amerikanske forhold diskuterer Fisher og medarbeidere (2000) hvordan forestillinger om hva en «ekte voldtekt» er, bidrar til liten forståelse av overgrep begått av bekjente. En «ekte voldtekt» handler ifølge slike forestillingsbilder om en kvinne som voldtas av en fremmed mann som

uten forvarsel hopper på henne, og som ble skadet da hun forsøkte å kjempe imot. Kvinnen oppsøkte lege for å sikre bevis og rapporterte hendelsen til politiet. Også i norsk kultur finnes det antakelig forestillinger om hva en «ekte voldtekt» og «verdige ofre» er. Disse har trolig lite til felles med de rusrelaterte overgrepene kvinnene i vårt materiale beskrev.

Forekomst av andre offeropplevelser blant seksuelt viktimiterte

Vi har tidligere i rapporten vist at kvinnelige ofre for partnervold oftere enn kvinner ellers rapporterte om andre offeropplevelser (tabell 5.16). Spørsmålet vi stilte var om slike mønstre også gjorde seg gjeldende for kvinner som var utsatt for seksuell viktimitisering. Både norsk og internasjonal forskning har konkludert med at det er en sammenheng mellom seksuelle overgrep i barndommen og seksuell viktimitisering i voksen alder (Coxall, et al. 1999; King og Woollett 1997; Schei 1990; Siegel og Williams 2003). Vi var derfor særlig interessert i å undersøke om offeropplevelser i voksen alder også i vårt materiale var forbundet med seksuelle overgrep i barndommen. Forekomsten av overgrep i barndommen ble kartlagt ved følgende spørsmål: «Har du opplevd at noen har utnyttet eller misbrukt deg seksuelt da du var barn (før fylte 16 år)?». Svaralternativene var 'Ja' og 'Nei'. Til sammen svarte 8 prosent av kvinnene og 4 prosent av mennene bekreftende. Som det går fram av tabell 7 i vedlegg A, er våre tall lavere enn resultater fra tidligere norske studier (Pedersen og Aas 1995; Schei 1990; Sætre, et al. 1986; Tambs 1994). Forskjellene i prevalensrater mellom disse studiene henger antakelig sammen med både ulike aldersgrupper i utvalgene, ulik spørsmålsformulering og forskjellige aldersgrenser for barndomsopplevelser¹⁹. Våre resultater viste imidlertid et tilsvarende mønster knyttet til kjønn som disse undersøkelsene, hvor kvinner gjennomgående rapporterte om høyere forekomster enn menn, og oftere hadde vært utsatt for grove eller vedvarende overgrep fra et

¹⁹ I Tambs studie oppga for eksempel 13 prosent av kvinnene og 7 prosent av mennene at de hadde opplevd minst ett alvorlig overgrepstilfelle (dvs. hvor berøring av genitalia var involvert) før fylte 19 år. Hvis en kun inkluderer ofre som var under 16 år, og tilfeller hvor overgriperen var mer enn fire år eldre enn offeret, blir bildet omtrent det samme som i vår undersøkelse: 9 prosent av kvinnene og 5 prosent av mennene rapporterte om slike overgrep.

familiemedlem eller en slektning²⁰. Svedin (1999) trekker samme konklusjon etter en gjennomgang av foreliggende nordiske studier.

I tabellen under viser vi andelen av ofrene for seksuell vold *siste år* som også hadde vært utsatt for seksuell viktisering tidligere (før og etter fylte 16 år) og andre former for vold og overgrep (definert i kap 3 og 4). Siden kun 40 kvinner hadde opplevd minst en av de formene for seksuell vold som vi kartla i løpet av de siste 12 månedene, og må resultatene tolkes med forsiktighet.

Tabell 6.3 Andel kvinner utsatt for annen viktisering blant utsatte og ikke-utsatte for seksuell vold siste år. Prosent

Andel som har blitt utsatt for ...	Seksuell vold siste 12 mnd		
	JA (n=40)	NEI (n=1999)	p
Seksuell vold tidligere (etter fylte 16 år)	68	15	***
Seksuelle overgrep før fylte 16 år	28	8	***
Fysisk vold fra en partner/ekspartner	33	11	***
Fysisk vold fra en fremmed	15	5	**

** p<0,01 ***p<0,001

Som det går fram av tabell 6.3 var det sterke sammenhenger mellom det å ha vært utsatt for seksuell viktisering siste år og utsatthet for andre krenkelser. Ofrene for seksuell vold hadde markert forhøyet forekomst av offeropplevelser både i barndommen og i voksen alder, og rapporterte oftere enn kvinner ellers om krenkelser fra en partner så vel som opplevelser med «fremmedvold». Selv om det ikke er særlig sannsynlig, kan det ikke utelukkes at tilfellene av andre former for vold (med unntak av seksuelle overgrep i barndommen og seksuell vold tidligere, dvs. ikke siste år) refererer til en og samme hendelse.

Sammenhengen mellom seksuell viktisering siste år og utsatthet for seksuell vold tidligere var særlig tydelig, og gjaldt uansett alder og på tvers av utdanningsgrupper. Vi undersøkte også om sammenhengen holdt når vi kontrollerte for selvopplevd dårlig råd, som en av indikatorene på økonomisk marginalitet som hang sammen med både voldsutsatthet generelt (se kap. 3) og partnervold (se kap. 5). Analysene viste at sammenhengen var signifikant både for kvinner som hadde hatt svært dårlig råd (p<0,01) og for kvinner som ikke oppga økonomiske problemer av en slik art (p<0,001).

²⁰ På samme måte som for voksenopplevelsene stilte vi spørsmål om relasjonen til overgriperen, og ba de som rapporterte om overgrep om å beskrive med egne ord hva de hadde vært utsatt for.

Det var også en tydelig sammenheng mellom utsatthet for seksuelle overgrep i barndommen og seksuell vold i voksen alder. Andelen som rapporterte om seksuelle overgrep i barndommen var mer enn fire ganger større blant kvinnene som hadde vært utsatt for seksuell vold i løpet av det siste året sammenlignet med kvinnene som ikke rapporterte om slike krenkelser (henholdsvis 28% og 8%). Vi har ikke sett nærmere på hva slags barndomsopplevelser disse kvinnene rapporterte, eller hvilken relasjon de hadde til utøveren. En gjennomgang av samtlige beskrivelser av seksuelle overgrep i barndommen i materialet (160 av de 269 personene som oppga utsatthet for seksuelle overgrep i barndommen hadde også beskrevet hva de var blitt utsatt for med egne ord) viste imidlertid at det var stor variasjon i grovheten på de overgrepene som ble rapportert, og at bare et fåtall handlet om svært grove overgrep eller vedvarende krenkelser.

Seksuell viktimisering etter sosioøkonomiske og livsstilsrelaterte forhold

Som vi var inne på i foregående kappittet, har beskrivelser av offerkarakteristika blitt sett på med skepsis av feministisk orienterte forskere. Tittelen på en svensk håndbok om mishandling og seksuell vold mot kvinner kan tjene som illustrasjon: «*Det kan hända vilken kvinna som helst*» (Hedin 1997). I kapittel 3 og 5 beskrev vi resultater som ledet til en noe annen konklusjon: Forekomsten av offeropplevelser var betraktelig høyere i utsatte grupper enn i utvalget ellers. Disse resultatene stemmer godt overens med dokumentasjon fra internasjonal forskning som mer spesifikt handler om seksuell vold (Johnson og Sigler 1997). Hvordan funnene skal tolkes substansielt er imidlertid mer uklart, men det kan se ut som om voldsutsatthet hører hjemme i et bilde av problemoppbygning.

Vi har gjennomført tilsvarende analyser som i kapittel 3 og 5 for å undersøke om de samme sammenhengene gjør seg gjeldende når det gjelder seksuell vold som for andre krenkelser. Resultatene viste at forekomsten av seksuell vold var noe høyere blant vestlige kvinner enn blant kvinner med opphav i ikke-vestlige land. Ideelt sett ville det vært ønskelig å sammenligne kvinner med ulik kulturbakgrunn i analysene, men som vi har påpekt tidligere i rapporten, var frafallet betydelig i gruppen med minoritetsbakgrunn. Dessuten nådde vi bare fram til dem som behersker norsk skriftelig godt. Av den grunn har vi utelatt kvinner med ikke-vestlig bakgrunn fra påfølgende analyser.

Ulike studier har konkludert forskjellig når det gjelder sammenhengen mellom sosial posisjon og utsatthet for seksuell vold. Mens Hjemmen og

medarbeidere (2002) rapporterte om sammenhenger mellom lavt utdanningsnivå og økonomiske problemer og utsatthet for seksuell vold, har andre studier konkludert med at det ikke er slike sammenhenger (for eksempel Mahoney 1999). Som tabell 6.4 viser oppga kvinner med lavere utdanning i vår studie oftere enn kvinner ellers at de hadde vært utsatt for seksuell vold.

Tabell 6.4 Andel ofre for seksuell vold etter utdanningsnivå (kun kvinner med vestlig bakgrunn). Prosent.

Utdanningsnivå	Antall kvinner	Prosent
Universitets-/høgskoleutdanning	1417	15
Videregående utdanning	555	18
Grunnskole eller lavere	126	26
p		**

** p<0,01

Videre analyser viste at det først og fremst var det å bli tvunget eller truet til sex som varierte mellom utdanningsgruppene. For eksempel oppga hver tidende kvinne med høyere utdanning at hun hadde blitt tvunget eller truet til sex, mens nær en fjerdedel av kvinnene med 9-årig grunnskole eller lavere svarte det samme (p<0,001). I tillegg er det grunn til å tro at frafallet omfatter grupper som både har lavere utdanningsnivå og høyere grad av voldsutsatthet enn utvalget for øvrig, slik at sammenhengen reelt sett kan være sterkere enn den vi observerte.

Analysen av levekårsindikatorer og utsatthet for seksuell vold peker i samme retning som forskjellene mellom utdanningsgruppene.

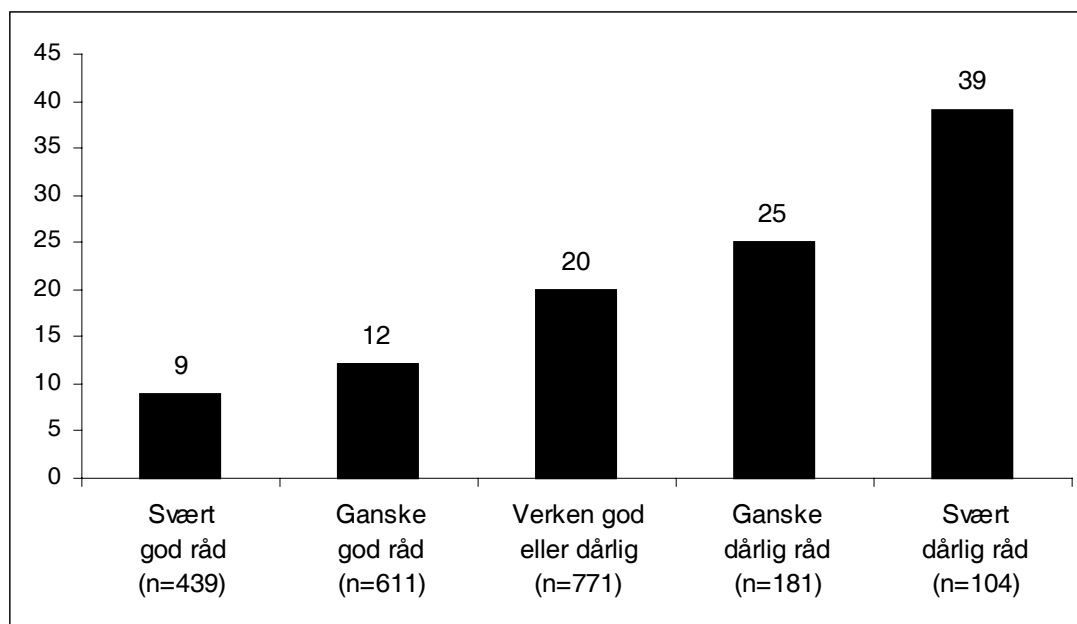
Tabell 6.5 Andel ofre for seksuell vold i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper (kun kvinner med vestlig bakgrunn). Prosent.

	Antall kvinner	Prosent
Totalutvalget	2114	16
Sosialhjelpsmottakere	30	33*
Uføre/attføringstrygdede	131	34***
Arbeidsledige	64	31**

*p<0,05 ** p<0,01 *** p<0,0001

Mønsteret i tabell 6.5 er i tråd med sammenhengene som ble beskrevet i kapittel 3 og 5. Også blant ofrene for seksuell vold fant vi at andelen viktigmiserte var betydelig høyere blant sosialhjelpsmottakere, arbeidsledige og personer på uføre- eller attføringstrygd enn blant kvinner ellers. Som figur 6.1 viser var det også en tydelig sammenheng mellom selvopplevd dårlig råd og utsatthet for seksuelle krenkelser (p<0,001).

Figur 6.1 Andel ofre for seksuell vold etter økonomiske levekår (kun kvinner med vestlig bakgrunn). Prosent.

Sammenhengen mellom økonomiske levekår og utsatthet for seksuell vold er også dokumentert i andre studier (Schei 1990). I likhet med sammenhengen mellom utsatthet og det å være på uføre/attføringstrygd gjaldt denne sammenhengen i vårt materiale på tvers av aldersgrupper, mens sammenhengen mellom utsatthet og de øvrige indikatorene på økonomisk marginalitet (arbeidsledighet og sosialhjelp) kun var knyttet til voldsutsatthet for kvinnene som var 30 år eller eldre.

I tråd med mønsteret som ble beskrevet i kapittel 3 fant vi også at andelen ofre varierte med beruselsesfrekvens. For eksempel var andelen ofre nesten dobbelt så høy blant kvinner som drakk seg beruset ukentlig som blant kvinner som ikke hadde vært beruset i løpet av det siste året (hhv 28% og 15%, $p < 0,5$). Tilsvarende sammenhenger er dokumentert i en rekke studier av studenters utsatthet for voldtekt og andre former for seksuell vold (Sampson 2002; Siegel og Williams 2003), men det er også påpekt at ulike studier har kommet til forskjellig konklusjon når det gjelder sammenhengen mellom alkoholbruk og utsatthet for seksuell vold (Siegel og Williams 2003). I vårt materiale var sammenhengen mellom beruselsesfrekvens og utsatthet kun signifikant for kvinner i alderen 30–50 år, og gjaldt verken de yngste eller de eldste kvinnene.

Flere sammenhenger i materialet indikerer at seksuelt viktimiterte kvinner har et mer trøblete forhold til sine nærmeste. Vi fant for eksempel en overrepresentasjon av kvinner som hadde opplevd samlivsbrudd blant ofrene sammenlignet med ikke-ofrene (henholdsvis 67% og 41%, $p < 0,001$), og som

hadde opplevd to eller flere samlivsbrudd (27% vs. 9%, $p < 0,001$). Disse funnene kan ses i sammenheng med resultater fra kvalitative intervjuer med kvinner som er blitt utsatt for voldtekt av en partner, som viser at ofrene selv er engstelige for at de vil få problemer med seksuelle relasjoner på lang sikt og at de er redde for at de ikke vil kunne stole på menn igjen (Bergen 1996).

Oppsummering av hovedfunn

- Seksten prosent av kvinnene og to prosent av mennene oppga at de var blitt truet eller tvunget til sex, utsatt for voldtekt eller voldtektsforsøk minst en gang etter fylte 16 år. I løpet av det siste året var to prosent av kvinnene og mindre enn en prosent av mennene blitt utsatt for noe av dette.
- Majoriteten av både kvinnelige og mannlige ofre kjente utøveren, mens ingen menn og kun et fåtall kvinner beskrev en klassisk overfallsvoldtekt med en fremmed utøver. Seksuell vold fra en partner var det kun kvinner som beskrev. Både mennene og kvinnene oppga i all hovedsak at de var blitt utsatt for seksuell vold av en mann.
- Analysene av kvinnenenes beskrivelser av hva de var blitt utsatt for viste at det bør skilles mellom ulike typer overgrep etter hvilken relasjon kvinnen hadde til utøveren, og at det kan være grunn til å skille mellom ulike typer overgrep også innenfor ulike relasjonskategorier.
- Om lag en tredjedel av kvinnene som beskrev et overgrep nevnte uoppfordret at hendelsen var knyttet til bruk av alkohol, skjedde i tilknytning til en fest, et utelivsbesøk eller på nachspiel, hvilket tyder på at slike overgrep antakelig utgjør en betydelig andel av de seksuelle krenkelsene kvinner utsettes for.
- Ofrene for seksuell vold hadde markert forhøyet forekomst av andre offeropplevelser både i barndommen og i voksen alder, og rapporterte oftere enn kvinner ellers om krenkelser fra en partner så vel som vold fra en fremmed utøver.
- Kvinner med lav utdanning, dårlig råd, svak tilknytning til arbeidsmarkedet, med svakere sosialt nettverk og med høy beruselsesfrekvens rapporterte oftere enn kvinner ellers om utsatthet for seksuell viktimsing i voksen alder.

7 Frykt for vold: Atferdsstrategier og opplevd utrygghet

Få dokumentarfilmer har nådd et like stort publikum og høstet like mange prestisjetunge priser som *'Bowling for Columbine'*. Det den samfunnsrefsende regissøren Michael Moore søker svar på, er dette: Hvorfor begås det langt flere drap med privateide våpen i USA enn i noe annet land? «*Er vi en nasjon av våpenidioter, eller er vi bare idioter?*», er hans retoriske spørsmål. Svaret han gir, er at den amerikanske befolkningens frykt for vold er helt ute av proporsjoner og at denne frykten, kombinert med høy tilgjengelighet av våpen, bidrar til å skape skyhøye drapsrater. Også andre nasjoner har stor «våpentetthet», men likevel lav drapsforekomst, påpeker Moore. Men det er først og fremst i USA man finner «a culture of fear», drevet fram av en voldsfiksert nyhetsindustri og en profittsøkende våpenbransje med støtte fra mektige og godt organiserte våpentilhengere.

Michael Moores omgang med «fakta» kan diskuteres, og det er ikke tilfeldig at filmen hans går for å være kontroversiell. Men også samfunnsforskere har pekt på at frykten for vold kan få store konsekvenser – både for den enkelte, for lokalsamfunn og for samfunnet som helhet (Box, et al. 1988). For enkeltindividet kan frykten gi redusert handlingsrom og bevegelsesfrihet, og følgelig bidra til svekket livskvalitet. Hvis frykten slår rot i et lokalsamfunn, kan konsekvensene bli at de uformelle sosiale strukturene svekkes, og at opplevelsen av tilhørighet og samhold forvitrer. I tilfeller der høy grad av engstelse og utrygghet preger en hel befolkning, er det å anse som et velferds- eller levekårsproblem (Hagen, et al. 1994; Olaussen 1983).

Det er grunn til å tro at folks oppfatninger av voldsproblemene i samfunnet i stor grad formes på bakgrunn av oppslag i media. Massemedias rolle som 'angstprodusent' handler både om omfanget av saker og om hva slags saker som presenteres (Olaussen 1983). Britisk forskning har avdekket at voldskriminalitet er overrepresentert i avisene i forhold til annen kriminalitet, og at utvalget av saker ikke avspeiler den volden som er hyppigst forekommende (Williams og Dickinson 1993). I stor utstrekning handler medieoppslag om svært alvorlige former for voldskriminalitet som forekommer relativt sjelden. Berusede unge menn som tørner sammen i drosje-

kører eller på offentlige skjenkesteder, men som kommer fra det uten alvorlige skader, skaper sjelden de store overskriftene. Det gjør heller ikke mindre alvorlige voldsepisoder som finner sted i den private sfære. Tilfeller av blind vold mot svake og vergeløse personer, derimot, får ofte bred medieomtale.

Tidligere forskning har vist at det ikke er noen entydig sammenheng mellom utsatthet for vold og frykt for vold i befolkningen (Olaussen 1983). I følge levekårsundersøkelsene er frykten særlig utbredt blant eldre mennesker, mens det i realiteten er tenåringer og unge voksne som er mest utsatt (Stene 2003). Disse undersøkelsene indikerer videre at risikoen for å bli truet eller voldspektimerisert ikke lenger er nevneverdig høyere for menn enn for kvinner, men at kvinner fortsatt er *mye* mer urolige for å bli rammet. På den annen side er det særlig innbyggerne i de store byene som føler seg utrygge, og det er også i storbyene man finner høyest forekomst av voldsofre.

En tidligere studie av Oslobefolkningen (Hagen, et al. 1994) har dessuten avdekket store forskjeller mellom ulike deler av byen: Andelen som opplever sitt eget nærmiljø som utrygt er markant høyere i sentrumsnære og østlige bydeler enn i ytre og vestlige bydeler. Slike geografiske variasjoner er blitt knyttet til ulike karakteristika ved lokalsamfunnet eller nabolaget, og i internasjonal faglitteratur har blant annet betydningen av forslumming og urbant forfall blitt mye diskutert (LaGrange et al. 1992).

Et mål med vår egen undersøkelse var å frambringe oppdatert kunnskap om Oslobefolkningens²¹ utrygghet og frykt for vold. Nærmere bestemt har vi undersøkt hvordan frykten varierer med ulike sosiodemografiske variabler (kjønn, alder og etnisk bakgrunn), bosted i Oslo, egne offeropplevelser og med ulike indikatorer på sosioøkonomisk posisjon.

Forskjeller mellom menn og kvinner

Spørsmålene vi stilte for å kartlegg respondentenes fryktnivå ble introdusert på følgende måte: «*Noen av innbyggerne i Oslo er engstelige for å bli utsatt for vold, mens andre føler seg trygge uansett hvor de ferdes i byen. Vi ønsker å vite om du...*». Et av spørsmålene som fulgte handlet om å utstyre seg med overfallsalarm, sikkerhetspray eller lignende når man beveget seg utendørs for å kunne beskytte seg mot eventuelle overgrep. Resultatene viste at ytterst få, 1 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene, benyttet noe av

²¹ Personer som ikke bodde i Oslo lenger (n=62), ble bedt om å hoppe over denne delen av spørreskjemaet.

dette. Enda færre menn (1%) og nesten ingen kvinner rapporterte at det hendte at de bar kniv eller våpen av hensyn til sin egen sikkerhet.

Respondentene ble også spurt om de følte seg redde eller utrygge i strøket der de bodde, og om de av den grunn unngikk å bevege seg ute på bestemte steder etter mørkets frambrudd. Resultatene i tabellen under viser hvordan menn og kvinner svarte.

Tabell 7.1 Frykt for vold og fryktmotivert unngåelsesatferd i eget bostedsstrøk etter kjønn. Prosent. Antall menn = 1889, antall kvinner =2315.

		Menn	Kvinner
Er redd eller utrygg når man ferdes alene i eget bostedsstrøk etter mørkets frambrudd	Aldri	78	36
	En sjelden gang	15	37
	Av og til	6	22
	Ofte	1	6
	p		***
Unngår bestemte steder i eget bostedsstrøk når det er blitt mørkt	Aldri	77	41
	En sjelden gang	13	23
	Av og til	8	22
	Ofte	3	14
	p		***

*** p<0,001

I tråd med tidligere norske studier (Olaussen 1983; 1995a), avdekket vi markante kjønnsforskjeller. Sammenliknet med menn, ga kvinner mye oftere uttrykk for at de følte seg utrygge i strøket der de bodde. De var også langt mer tilbøyelige til å unngå bestemte steder i eget bostedsstrøk etter at det var blitt mørkt. Langt på vei handler antakelig kvinners redsel for vold om en erkjennelse av egen sårbarhet og begrensede fysiske styrke. Voldtekt og «blind» vold er det praktisk talt utelukkende menn som utøver, og selv om risikoen for å bli rammet er liten, vil de fleste kvinner ha lite å stille opp med overfor de fleste gjerningsmenn. Samtidig er det grunn til å anta at menns og kvinners utrygghet handler om nokså ulike fenomener.

Sammenliknet med menn, har kvinner mye større risiko for å bli seksuelt viktimitisert (se kap. 6), og mye taler for at det særlig er slike overgrep kvinner er redde for å oppleve (NOU 1999:13). Det finnes riktignok lite systematisk forskning på dette feltet, men flere forskere har likevel vist til empiri som peker i den retning (Flemmen 1999; Metha og Bondi 1999). Kvinners frykt for seksuell vold er blant annet tematisert i boka *'Nothing bad happens to good girls'* (Madriz 1997). Tittelen er megetsigende. Den viser til hvordan kvinner håndterer frykten for overgrep ved å opptre

varsomt og te seg 'fornuftig' – blant annet ved å utøve den type unngåelsesatferd som vi kartla i vår studie. Andre har rettet fokus mot moderne kvinners «opprør» mot å la frykten begrense egen livsutfoldelse og bevegelsesfrihet (Metha og Bondi 1999). Aksjoner som «Ta natta tilbake», hvor kvinner protesterer mot en form for kjønnsapartheid som preger deler av bybildet etter mørkets frambrudd, er et klart uttrykk for motvilje mot å la seg disiplinere av frykten.

Hva menns frykt for vold handler om, vet vi mindre om. For begge kjønn er det imidlertid grunn til å tro at opplevelsen av utrygghet – eller mangel på sådan – blant annet har med kjønnsosialisering å gjøre. Denne tematikken er adressert i en britisk intervju-undersøkelse av gutter i 11–16 års alderen (Goodey 1997). Resultatene viste at fryktløshet var nært koblet til forestillinger om maskulinitet. Å vise frykt var ensbetydende med å blottlegge sin følelse av sårbarhet, og blant guttene i denne studien ble det ansett for å være lite forenlig med det å være mann. Å stenge slike følelser ute kan dermed betraktes som aspekt ved gutters sosialisering inn i en tradisjonell mannsrolle.

Variasjoner etter alder, bosted, etnisk bakgrunn og egne voldsopplevelser

Våre analyser viste at jo mer fryktsomme respondentene ga uttrykk for å være, desto mer tilbøyelige var de til å svare at de ofte hadde unngåelsesatferd. Denne sammenhengen var relativt sterk ($r=0,69$), hvilket tyder på at de to variablene langt på vei fanger opp ett og samme fenomen²². Vi konstruerte derfor et samlet mål på grad av opplevd utrygghet ved å summere opp svarene på begge spørsmål. Skalaen på dette samlemålet gikk fra 0 til 6, der høye verdier svarte til mye utrygghetsfølelse. Gjennomsnittsverdiene for menn og kvinner på dette målet var på henholdsvis 0,7 og 2,1 ($p<0,001$). I noen av de kommende analysene har vi skilt mellom lavt (verdier mellom 0 og 3) og høyt (4+) nivå. I følge denne inndelingen hadde 5 prosent av mennene og 24 prosent av kvinnene et høyt utrygghetsnivå ($p<0,001$).

Tabellen under viser hvordan andelen som ofte var utrygge varierte med alder, bostedsområde i Oslo, etnisk bakgrunn og offeropplevelser siste år.

²² Det kan ikke utelukkes at det er et årsak-virkningsforhold mellom disse fenomenene, altså at frykt for vold fører til unngåelsesatferd. Samtidig er det mer nærliggende å betrakte disse spørsmålene som to inntak til en og samme dimensjon. Et samlemål vil derfor gi et bedre bilde av det å være redd for vold fordi det også inkluderer unngåelsesatferd.

Tabell 7.2 Andeler menn og kvinner med høy grad av opplevd utrygghet i eget bostedsstrøk etter alder, bostedsområde i Oslo, etnisk bakgrunn og egne offeropplevelser . Prosent.

		Antall M / K	Menn	Kvinner
Alder	24–30 år	462 / 660	5	30
	31–49 år	1098 / 1288	5	22
	50–55 år	249 / 286	8	21
	p		i.s.	***
Bosted i Oslo¹	Nær sentrum	157 / 190	7	31
	Langt fra sentrum	488 / 599	5	21
	P		i.s.	**
	Vestlige bydeler	236 / 313	3	15
	Østlige bydeler	409 / 476	7	29
p		*	***	
Etnisk bakgrunn	Norsk / nordisk	1481 / 1936	3	24
	Andre vestlige land	75 / 97	5	20
	Ikke-vestlige land	246 / 176	18	31
	p		***	*
Offeropplevelser siste år	Ingen	1645 / 2082	5	23
	”Bare” voldstrusler	89 / 99	14	34
	Fysisk vold	83 / 68	12	37
	p		**	***

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05 i.s.=ikke signifikante forskjeller mellom grupper

¹ Registerdata på bosted ble bare innhentet for et begrenset antall respondenter (jfr kapittel 2).

Tidligere analyser viste at både ung alder og bosted nær sentrum var relatert til offeropplevelser (kap. 3), men ingen av disse variablene hang sammen med menns følelse av utrygghet i eget bostedsstrøk. Blant kvinner, derimot, var både unge mennesker og beboere i sentrumsnære bydeler mer engstelige enn andre. Videre avdekket vi at øst/vest-aksen slo sterkt ut på tvers av kjønn. For både menn og kvinner var andelen ’ofte utrygge’ omtrent dobbelt så høy på Oslos østkant som i vestlige deler av byen.

Fordi våre spørsmål om frykt for vold var knyttet opp mot opplevd utrygghet i eget bostedsstrøk, er den markante forskjellen mellom øst- og vestkanten spesielt interessant. Andre statistiske analyser (multippel logistisk regresjon) viste at denne forskjellen var svært så robust: Den forble omtrent like stor når vi tok hensyn til andre forhold som skilte respondenter fra østlige og vestlige bydeler fra hverandre, herunder offeropplevelser (personer med offeropplevelser var mer engstelige og andelen ofre var svakt forhøyet på østkanten), alder (unge kvinner var mer engstelige og andelen

unge var høyere på østkanten), etnisk bakgrunn (personer med ikke-vestlig bakgrunn var mer engstelige og bodde oftere på østkanten) og ulike mål på økonomiske levekår (personer i vanskeligstilte grupper var mer engstelige og bodde oftere på østkanten). Følgelig må det ligge andre faktorer bak den forhøyede andelen engstelige personer på Oslos østkant.

Med henvisning til amerikanske forhold, har LaGrange og medarbeidere (1992) pekt på to faktorer som kan påvirke frykten for vold i et lokalsamfunn. Den ene har å gjøre med ytre tegn på forfall, som for eksempel forsøpling, tagging, kondemnerte hus og liknende. Denne dimensjonen favner med andre ord aspekter ved det fysiske miljøet som kan skape en følelse av uhygge og som samtidig signaliserer fare. Den andre dimensjonen handler om sosiale forhold, herunder tilstedeværelse av belastede ungdomsgjenger, rusmisbrukere, bostedsløse med mer. Resultater fra en rekke amerikanske studier tyder på at begge disse dimensjonene er utslagsgivende for hvor fryktsom befolkningen i ulike områder er, men at den sosiale dimensjonen har mest å si. Å bo i områder med et høyt innslag av grupper med sosialt forstyrrende atferd, gir med andre ord særskilt god grobunn for frykt og opplevd utrygghet. Gitt den store geografiske skjevfordelingen av levekårsproblemer mellom Oslo øst og vest²³ (Hagen, et al. 1994), er det antakelig slik at utslåtte grupper i langt større grad setter sitt preg på østlige områder av byen enn på de mer velstående områdene på vestkanten.

Tabell 7.2 viser at også etnisk bakgrunn hadde mye å si, særlig for menn. Personer med røtter i land fra den tredje verden følte seg mer engstelige og utrygge enn andre, og blant menn var det ingen andre grupper som pekte seg like markant ut. Blant respondenter med ikke-vestlig bakgrunn var det med andre ord få voldsofre (jfr. kap. 3), men likevel mange som var redde for å bli utsatt for vold. Dette må delvis sees i sammenheng med at vi bare nådde fram til personer som behersker det norske skriftspråket godt. Ikke-vestlige innvandrere med slike språkferdigheter har antakelig også god kjennskap til den norske samfunnsdebatten – hvor voldskriminalitet har vært et hett tema i lengre tid. I de senere årene har denne debatten fokusert mye på voldsforbrytelser begått av personer med utenlandsk opprinnelse, og på interne oppgjør i enkelte innvandremiljøer. Samtidig later det til at fremmedfiendtlige strømninger stadig gjør seg gjeldende

²³ SSBs levekårsindeks viser at opphopningen av levekårsulemper er størst i indre øst, og minst i ytre vest. Indeksen omfatter følgende dimensjoner: Sosialhjelpstilfeller, dødelighet, uførepensjonsister, personer på attføring, voldskriminalitet, registrerte arbeidsledige, deltakere på arbeidsmarkedstiltak og personer på overgangsstønad. Kilde: SSB, Styrings- og informasjonshjulet for helse- og sosialtjenesten i kommunene.

i den etnisk norske befolkningen. I nyere tid har vi vært vitne til flere alvorlige tilfeller av rasistisk motivert vold og grov trakassering av personer med innvandrerbakgrunn her til lands. Men også «hverdagsrasismen», som manifesterer seg på mer subtile måter, gjør nok sitt at personer med røtter i ikke-vestlige land føler seg mer utsatt enn andre. For enkelte er det trolig også slik, at det å befinne seg i ytterkanten av den norske majoritetskulturen i seg selv kan være en kilde til utrygghet. Det er ellers viktig å nevne at sammenhengen mellom etnisk bakgrunn og frykt for vold ikke hadde noe med bakenforliggende sosioøkonomiske forhold å gjøre. Vi avdekket en klar overhyppighet av ikke-vestlige innvandrere i grupper med dårlig råd, lav utdanning og svak tilknytning til arbeidslivet, men andre statistiske analyser (multippel logistisk regresjon) viste at dette ikke hadde noe å si for deres forhøyede tendens til å være engstelige for å bli utsatt for vold.

Som vist nederst i tabell 7.2, var både mannlige og kvinnelige ofre for vold og trusler mer tilbøyelige enn andre til å føle seg utrygge i strøket der de bodde. Det var ingen nevneverdige forskjeller mellom personer som «bare» var blitt truet (men ikke utsatt for vold) og personer som var blitt fysisk voldsviktimisert. Vi undersøkte også om det å ha opplevd seksuell vold i voksen alder var relatert til frykt for vold²⁴. Resultatene viste at både mannlige og kvinnelige ofre for seksuell viktivering, i likhet med ofre for andre former for viktivering, var mer tilbøyelige enn andre til være engstelige. Hvorfor egne opplevelser som offer var relatert til høy grad av opplevd utrygghet kan synes innlysende: I større grad enn andre vet ofrene, ut fra egne erfaringer, at de *kan* bli rammet. Det har skjedd før. Imidlertid viste det seg at andre faktorer var minst like viktige, i hvert fall for mennenes del: Nærmere analyser (multippel logistisk regresjon) av mennene viste at sammenhengen mellom offeropplevelser og høyt fryktnivå ikke lenger var statistisk signifikant ($p=0,06$) når vi kontrollerte for ulike mål på sosioøkonomisk posisjon (dvs. privatøkonomisk situasjon siste 2 år og tilhørighet til økonomisk vanskeligstilte grupper). Det å ha god eller dårlig råd, slo derimot svært kraftig ut – noe vi vil vise mer eksplisitt i neste avsnitt. Slike resultater indikerer at menns opplevde utrygghet og frykt for vold først og fremst er et klassebestemt fenomen, mens egne offeropplevelser er av underordnet betydning. Tilsvarende analyser av kvinner, derimot, viste at sammenhengen mellom utsatthet for trusler/vold og et høyt fryktnivå forble omtrent uforandret når vi tok hensyn til variasjoner i sosioøkonomisk posisjon.

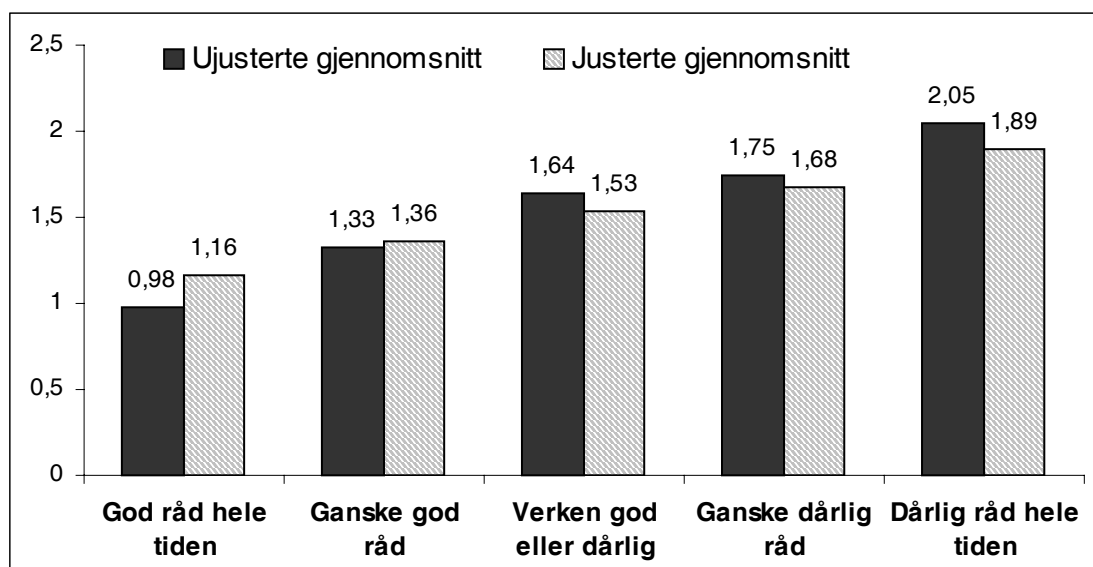
²⁴ Som vist i kapittel 6 var det svært få menn som rapporterte om utsatthet for seksuell vold siste år, og analysene gjelder derfor menn og kvinner som rapporterte om utsatthet for seksuell vold minst en gang etter fylte 16 år.

Variasjoner etter sosioøkonomiske indikatorer

Som antydnet, var det flere engstelige og utrygge i vanskeligstilte grupper enn i utvalget for øvrig. Sammenliknet med menn ellers, var andelen 'ofte utrygge' drøyt tre ganger så høy som blant både arbeidsledige og uføre/ atførings-trygdede menn (5% vs. 16%, $p < 0,001$ i begge tilfeller). Blant kvinner var det ingen tilsvarende forskjeller. Men andre mål på tilhørighet til økonomisk vanskeligstilte grupper slo ut hos begge kjønn: Blant sosialhjelpsmottakere og personer med svært dårlig råd var andelen med høyt utrygghetsnivå på henholdsvis 32 prosent og 26 prosent, mot 16 prosent i utvalget ellers ($p < 0,001$).

Respondentenes økonomiske situasjon de to siste årene slo også ut for begge kjønn. I totalutvalget varierte andelen personer med høyt utrygghetsnivå på følgende måte: Svært god råd: 9 prosent, ganske god råd: 14 prosent, verken god eller dårlig råd: 19 prosent, ganske dårlig råd: 23 prosent, og svært dårlig råd: 26 prosent ($p < 0,001$). Imidlertid var respondentenes privatøkonomi vevet sammen med en rekke andre faktorer som også var relatert til frykt for vold, bl.a. alder, etnisk bakgrunn, bostedsområde i Oslo og offeropplevelser siste år. I figuren under viser vi hvordan sammenhengene mellom økonomiske levekår og opplevd utrygghet endret seg som følge av at vi tok hensyn til alle disse faktorene, og også til respondentenes kjønn (sammenhengen mellom økonomiske levekår og opplevd utrygghet var noe sterkere for menn enn for kvinner).

Figur 7.1. Sammenhengen mellom økonomiske levekår og grad av opplevd utrygghet. Ujusterte gjennomsnittsverdier og gjennomsnittsverdier som er justert for alder, kjønn, etnisk bakgrunn, bostedsområde i Oslo og offeropplevelser siste år (Multippel klassifikasjonsanalyse).

Eta = 0,18; $p < 0,001$ Beta = 0,12; $p < 0,01$

Jo dårligere råd respondentene hadde, desto høyere var gjennomsnittsskårene på skalaen for opplevd utrygghet. Denne sammenhengen ble litt svakere når vi korrigerer for alder, kjønn, etnisk bakgrunn, bostedsområde i Oslo og egne offeropplevelser. Men fortsatt avtegnet det seg et tydelig mønster. Personer med svake økonomiske ressurser var med andre ord mer engstelige og utrygge enn personer med stabilt god råd – uansett om de er unge eller middelaldrende, menn eller kvinner, etnisk norske eller av utenlandsk opprinnelse, bosatt på øst- eller på vestkanten, og uavhengig av om de selv nylig er blitt utsatt for trusler/vold eller ei. Liknende funn ble avdekket i en tidligere studie av Oslobefolkningens levekår (Hagen, et al. 1994). Konklusjonen var at personer som føler seg utrygge «...systematisk, og til dels meget betydelig, [er] overrepresentert på alle andre levekårsulemper» (s.75). Forskerne tar riktignok forbehold om at noe av denne opphopningen skyldes at eldre kvinner er betydelig mer redde enn andre grupper, mens vi altså finner et tilsvarende mønster uavhengig av både kjønn og alder. Samtidig må en ta i betraktning at vårt materiale verken inkluderte tenåringer eller eldre mennesker (over 55 år).

Hva koblingene mellom sosioøkonomisk posisjon og frykt for vold mer spesifikt er uttrykk for, vet vi ikke sikkert. Kan hende har dette noe å gjøre med at personer i lavere sosiale lag oftere opplever å ha begrenset kontroll over egne livsbetingelser, og at denne følelsen gir utslag på mange ulike områder. Trolig er det også slik at de har færre muligheter enn folk i høyere sosiale lag, til å unngå situasjoner som skaper engstelse og utrygghet (Madriz 1997).

Oppsummering av hovedfunn

- Sammenliknet med menn, ga kvinner mye oftere uttrykk for at de følte seg redde og utrygge i strøket der de bodde.
- For kvinner var andelen utrygge høyest i aldersgruppen 24–30 år og blant dem som var bosatt i sentrumsnære bydeler. Det var ingen slike sammenhenger blant menn
- Personer som var bosatt på Oslos østkant var langt mer engstelige og utrygge enn dem som bodde i vestlige bydeler.
- Personer med ikke-vestlig bakgrunn følte seg *mye* mer engstelige og utrygge enn andre, og blant menn var det ingen andre grupper som pekte seg like markant ut.

- Egne opplevelser som offer for trusler eller vold var relatert til høy grad av frykt og utrygghetsfølelse for begge kjønn
- Personer med økonomiske problemer følte seg langt mer utrygge enn personer med stabilt god råd – uansett om de var unge eller middelaldrende, menn eller kvinner, etnisk norske eller av utenlandsk opprinnelse, bosatt på øst- eller på vestkanten, og uavhengig av om de selv var blitt utsatt for trusler/vold eller ei.

8 Kontakt med politi, fagfolk og hjelpeinstanser

Innledningsvis i dette kapitlet vil vi beskrive hvor mange menn og kvinner i totalutvalget som hadde tatt kontakt med politi, lege/legevakt og andre hjelpeinstanser på grunn av egne offeropplevelser. Dernest vil vi rette blikket mot forekomsten av hjelpsøking og politikontakt blant ofrene for vold og overgrep: Hvor mange av disse har *ikke* tatt kontakt med ulike tjenester og tiltak? Er det noen forskjeller innad i gruppen av ofre, mellom dem som søker hjelp og dem som ikke gjør det? Et annet viktig spørsmål er om menn og kvinner oppsøker ulike deler av hjelpeapparatet.

Det må medgis at kontakt med politi og hjelpeinstanser i tilknytning til egne offeropplevelser, ikke har vært et hovedtema i denne undersøkelsen. Våre data om hjelpsøking er derfor begrensede, men gir likevel mulighet til å belyse ovennevnte spørsmål. Som vist tidligere i rapporten, var det relativt høy grad av overlapping mellom ulike kategorier ofre. Det ga derfor ikke mening å undersøke om forekomsten av politikontakt og hjelpsøking varierte mellom forskjellige offerkategorier (for eksempel mellom ofre for «fremmedvold» og ofre for partnervold). I stedet har vi valgt å rette fokus mot voldsofre som, ut fra omfanget av offererfaringer, kan antas å ha hatt et behov for bistand. Hensikten er å finne ut om det finnes et betydelig udekket hjelpebehov.

Kartlegging av kontakt med ulike instanser

Vi stilte flere spørsmål om hjelpsøkende atferd. Det første var formulert slik: «*Har du noen gang kontaktet lege, politi eller andre fagfolk fordi du var blitt utsatt for trusler, vold eller overgrep?*» Respondenter som svarte bekreftende ble bedt om å spesifisere hvilke/hvilken instans(er) dette gjaldt ved å krysse av på en ferdig oppsatt liste. Svaralternativene var som følger: politi, lege/legevakt, advokat/jurist, psykolog/psykiater, familierådgivning, sosialkontor, krisesenter og andre instanser. Et annet spørsmål dreide seg om respondentene noen gang hadde anmeldt tilfeller av trusler, vold eller overgrep til politiet.

Et oversiktsbilde av totalutvalget

Som vist i foregående kapitler var det et betydelig antall menn og kvinner som oppga offeropplevelser av ulik art. Tabellen under oppsummerer disse funnene.

Tabell 8.1 Offeropplevelser blant kvinner og menn i totalutvalget. Prosent.

	Menn (n=1913)	Kvinner (n=2355)	p
Noen gang mottatt alvorlige voldstrusler	48	33	***
Noen gang utsatt for grov fysisk vold	35	20	***
Noen gang utsatt for seksuell viktimisering	2	16	***
Noen av disse offeropplevelsene	57	42	***

***p<0,001

Alt i alt oppga 57 prosent av mennene og 42 prosent av kvinnene de hadde mottatt alvorlige trusler, blitt påført grov fysisk vold og/eller utsatt for alvorlig seksuell viktimisering etter fylte 16 år. Som vist i tabell 8.2 var det langt færre som oppga at de noen gang hadde kontaktet politi, lege eller andre hjelpeinstanser på grunn av egne offeropplevelser.

Tabell 8.2 Andel menn og kvinner (i totalutvalget) som noen gang hadde kontaktet ulike instanser fordi de var blitt utsatt for trusler, vold eller overgrep. Prosent.

Instanser	Menn (n=1912)	Kvinner (n=2355)	p
Politi	14	12	*
Advokat	2	3	i.s.
Lege/legevakt	8	5	**
Psykolog / psykiater	2	4	***
Krisesenter	0	2	***
Sosialkontor	1	1	i.s.
Familierådgivning	<1	1	***
Andre	2	1	i.s.
Minst en instans	17	16	i.s.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05 i.s.= ikke signifikante kjønnsforskjeller

Politiet var den instansen flest hadde henvendt seg til (14% av mennene og 12% av kvinnene). Andelen som oppga at kontakten med politiet gjaldt en anmeldelse var noe høyere blant mennene (75%) enn blant kvinnene (64%). Menns kontakt med andre instanser handlet i all hovedsak om medisinsk behandling (lege / legevakt). Kvinner oppga i større grad enn menn kontakt med instanser som gir psykososial bistand (familierådgivning, psykolog/psykiater mv.). Alt i alt svarte 17 prosent av mennene og 16 prosent av kvinnene at de hadde kontaktet minst en instans på grunn av egen viktimisering.

Hjelpøsøking i utsatte grupper

Tidligere i rapporten har vi blant annet fokusert på det å bli utsatt for alvorlige trusler og grov fysisk vold (kap. 3) og på seksuell viktimisering (kap. 6). Vi ønsket å få et innblikk i hvor mange av ofrene for slike krenkelser og overgrep som hadde tatt kontakt med hjelpeapparatet. I den forbindelse konstruerte vi en samlekategori som omfattet samtlige menn og kvinner som hadde vært utsatt for enten grov fysisk vold, alvorlige trusler og/eller seksuell viktimisering (se tabell 8.1). Samtidig er det åpenbart at det innenfor denne mangeartede samlekategorien, vil være mange som ikke har hatt behov for hjelp. Vi skilte derfor også ut en gruppe bestående av grovt viktimiserte ofre. Hvor grensen mellom grov og mindre grov viktimisering går, er i stor grad et spørsmål om kjønn – noe vi også har tatt til orde for tidligere i rapporten (kap. 3). Fordi vi ønsket å identifisere en svært belastet gruppe ofre, valgte vi å sette strenge betingelser for å bli inkludert i gruppen 'grovt viktimiserte'. Minst to av følgende kriterier²⁵ måtte være innfridd (andel ofre i totalutvalget er oppgitt i parentes):

- fysisk vold som medførte behov for legehjelp (i kombinasjon med vold som medførte smerter dagen etter eller vold som medførte synlige merker / fysiske skader) (8%)
- utsatt for drapstrusler (i kombinasjon med truet slik at du ble redd) (9%)
- utsatt for juling/blitt banket opp (14%)
- opplevd fysisk vold (subjektivt definert) fra flere partnere (1%)
- utsatt for fysisk vold (subjektivt definert) gjentatte ganger av samme partner (4%)
- utsatt for grov fysisk vold både siste år og tidligere (2%)
- utsatt for grov fysisk vold i to eller flere relasjoner (5%)
- voldtekt (3%)

I tabell 8.3 viser vi andelen menn og kvinner som innenfor kategoriene «grovt viktimiserte» og «noen form for viktimisering» som hadde oppsøkt henholdsvis politi, lege/legevakt og «instanser som gir psykososial bistand» (dvs. familierådgivning, sosialkontor, krisesenter, og/eller psykolog/psykiater).

²⁵ Samtlige kriterier handler om noen gangs viktimisering (etter fylte 16 år).

Tabell 8.3 Andel «ofre for noen form for viktimisering» og «grovt viktimiserte» som har kontaktet ulike instanser etter kjønn. Prosent

Instanser	Noen form for viktimisering ¹			Grovt viktimiserte ²		
	Menn (n=1084)	Kvinner (n=990)	p	Menn (n=278)	Kvinner (n=223)	p
Politi	23	25	i.s.	45	49	i.s.
Lege/legevakt	13	12	i.s.	36	36	i.s.
Psykososial bistand	3	13	***	9	35	***
Minst en av disse instansene	25	31	**	48	59	**
To instanser eller flere	6	11	***	16	32	***

***p<0,001 **p<0,01 i.s.= ikke signifikante kjønnsforskjeller

Andelen som oppga kontakt med politi var om lag dobbelt så høy blant de grovt viktimiserte som i den mer sammensatte gruppen av ofre, og andelen som oppga kontakt med lege var om lag tre ganger så høy. Den vanligste instansen å ta kontakt med er politiet: Blant de grovt viktimiserte oppga om lag halvparten av kvinnene (49%) og litt færre menn (45%) at de hadde tatt kontakt med politiet. Innenfor begge offergrupper var det markant flere kvinner enn menn som hadde oppsøkt instanser for psykososial bistand. For eksempel oppga nær fire ganger så mange grovt viktimiserte kvinner (35%) som menn (9%) at de hadde oppsøkt en slik instans.

Videre analyser viste at andelen som hadde tatt kontakt med de ulike typene instanser økte når vi satte enda strengere betingelser for å det å ha blitt 'grovt viktimisert' (minst tre av de tidligere omtalte kriteriene, n=277). Men, det var ett unntak: selv menn med et slikt omfang av offererfaringer hadde i liten grad oppsøkt instanser for psykososial bistand (12% sammenlignet med 45% av kvinnene, p<0,001). Andelen ofre som hadde tatt kontakt med minst en instans økte til 62 prosent av mennene og 69 prosent av kvinnene. Resultatene tilsier altså at om lag en tredjedel av ofrene i denne svært belastede gruppen ikke hadde vært i kontakt med noen instans som følge av egen viktimisering. For mennenes del var det i tillegg en påfallende mangel på kontakt med det psykososiale behandlingsapparatet selv blant dem med mest omfattende offererfaringer.

Skiller hjelpsøkende seg fra andre ofre?

Kvinnevoldsutvalget påpeker i sin utredning (NOU 2003:31) at kvinner fra lavere sosiale lag er overrepresentert blant registrerte tilfeller av partnervold. Utvalget spør om dette har å gjøre med at hjelpeapparatet fungerer selektivt, slik at det i større grad fanger opp ofre med lav sosial status enn ofre høyt på

den sosiale rangstige. Spørsmålet vi stilte oss i forlengelsen av dette, var om ofre som hadde søkt bistand fra ulike deler av hjelpeapparatet skilte seg fra dem som ikke hadde tatt slik kontakt. Vi foretok i den forbindelse separate analyser av menn og kvinner. Analyser av gruppen grovt viktimiterte (2+ typer krenkelser/overgrep) viste at det ikke var systematiske forskjeller mellom dem som hadde søkt hjelp og dem som ikke hadde gjort det, verken når det gjaldt sosiodemografiske variable som alder, utdanning og etnisitet eller indikatorer på økonomiske levekår. Andelen hjelpsøkende varierte heller ikke med opplevelsen av eget nettverk (dvs. å ha noen fortrolige i eller utenfor familien). Ut fra foregående analyser virker det rimelig å konkludere med at det er mengden av voldserfaringer som først og fremst avgjør om ofrene søker hjelp eller ikke, mens sosioøkonomisk posisjon synes å ha lite å si.

Finnes det et udekket hjelpebehov?

Våre funn viste at selv når vi satte svært strenge kriterier for å bli inkludert i gruppen grovt viktimiterte, så var det en betydelig andel av ofrene som ikke hadde vært i kontakt med noen fagfolk eller hjelpetjenester. Mange ofre hadde også vært i kontakt med kun en tjeneste, for mennenes del primært politiet eller lege/legevakt. Resultatene peker etter vår oppfatning mot to utfordringer for tiltaksapparatet: For det første å fange opp (potensielt) hjelpetrengende ofre, og for det andre å henvise ofre som har behov for ytterligere bistand til andre aktuelle instanser.

Mangler ved hjelpeapparatets tilbud til voldsofre er blitt påpekt mange ganger, blant annet i Regjeringens handlingsplan 'Vold mot kvinner' (Justisdepartementet 2000) og i offentlige utredninger om vold mot kvinner (NOU 2003:31) og kvinners helse (NOU 1999:13). I disse dokumentene påpekes det at hjelpeapparatet bare fanger opp en liten andel av dem som rammes. I feministisk orientert forskning om partnervold er dette blitt betraktet som en indikasjon på at kvinner bagatelliserer det de har vært utsatt for, særlig når det gjelder seksuell vold (et eksempel er Lundgren, et al. 2001). Denne tolkningen er diskutabel. Årsakene til at ofre ikke kontakter hjelpeapparatet handler antakelig både om hva slags type vold de har blitt utsatt for og hvor grove krenkelsene var. For mannlige ofre for «fremmedvold», kan graden av egen delaktighet, og dermed opplevelsen av skyld og ansvar, ha betydning for om forholdet blir anmeldt. Spørsmålet om skyld og forestillinger om «det delaktige offer» (Stang-Dahl 1994) er også lansert som en forklaring på hvorfor så lav andel av ofrene for voldtekt og andre seksuelle krenkelser tar kontakt med hjelpeapparatet (Lundgren, et al. 2001).

Ovennevnte forklaringer fokuserer utelukkende på ofrene, og tematiserer ikke hjelpeapparatets egen rolle. Flere undersøkelser har imidlertid vist at mange instanser som kommer i kontakt med ofrene, overser at de har vært utsatt for vold. For eksempel viste intervjuer med mishandlede kvinner at mange ikke fortalte at de hadde vært utsatt for vold i kontakten med ulike offentlige instanser, fordi de ikke ble spurt om det (Jonassen og Eidheim 2001). En nyere kartlegging av legers arbeid med voldsrammede viste også at mange unnlot å spørre pasientene om skadene eller plagene deres skyldtes vold, selv når det var klare indikasjoner på at så var tilfelle (Hjemdal 2002b). Manglende kunnskap om voldsproblematikk, og om voldsorfrenes ikke-medisinske behov, kan medføre at leger, bevisst eller ubevisst, unnlater å følge opp muligheten for at pasientene har vært utsatt for vold. Det er også blitt avdekket at mange instanser mangler rutiner for samarbeid og henvisning av voldsrammede til instanser utenfor egen sektor. Dette ser særlig ut til å gjelde instanser i helsesektoren (Hjemdal og Stefansen 2003; Haaland 1997).

På den annen side er det ikke gitt at alle volds ofre har behov for profesjonell bistand (Elklit 1993; Heiskanen og Piispa 1998; Haaland 1997). Noen – også blant dem som er hardt rammet – får antakelig den hjelpen de trenger fra sitt eget sosiale nettverk, som i mange tilfeller kan fungere som et funksjonelt alternativ til hjelpeapparatet. I en kritisk gjennomgang av utviklingen av ulike hjelpetiltak for volds- og overgrepsofre, hevder Fattah (1999) at mange ofre klarer seg bedre uten hjelp fra fagfolk. Han viser i den forbindelse til en rekke undersøkelser som konkluderer med at effekten av mange hjelpetiltak er tvilsom. Særlig synes dette å gjelde ulike former for psykologisk debriefing. En fare med ukvalifiserte tiltak er ifølge Fattah at de kan gi ofrene en forsterket offeridentitet. Videre kan forventninger om at ofrene *skal* få sterke og langvarige ettervirkninger i verste fall fungere som selvpoppfyllende profetier. Konsekvensen kan dermed bli at intervensjoner som settes inn i beste mening, bidrar til å skape problemer som de var ment å motvirke.

Voldsutsattes behov for ulike hjelpetiltak, og effekten av disse, vil bli et viktig forskningsfelt i tiden framover. Dette vil også bli en sentral oppgave for det nyopprettede Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Volds ofre er en heterogen gruppe, med sammensatte og forskjelligartede hjelpebehov. Et sentralt spørsmål er hvilke ofre som trenger hvilken hjelp, og hvilken betydning offerets kjønn, relasjonen mellom offer og utøver, typen av overgrep, tilgang på støtte fra eget nettverk og en rekke andre faktorer, har å si i så måte.

Oppsummering av hovedfunn

- Til sammen oppga om lag en av seks at de noen gang hadde tatt kontakt med politi, advokat, lege eller andre hjelpeinstanser på grunn av vold, trusler eller overgrep.
- 14 prosent av mennene og 12 prosent av kvinnene hadde tatt kontakt med politiet. Både for mennenes og kvinnenes del handlet brorparten av kontakten med politiet om anmeldelser.
- 8 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene hadde tatt kontakt med lege/legevakt. Denne kjønnsforskjellen ble imidlertid borte når vi sammenlignet menn og kvinner innenfor samme offergruppe.
- Kvinner oppga at de hadde tatt kontakt med instanser for psykososial bistand i større utstrekning enn menn. Tilsvarende kjønnsforskjell gjorde seg gjeldende også når vi så på menn og kvinner i ulike offergrupper.
- Blant de grovt viktimitiserte ofrene oppga om lag halvparten av mennene og fire av ti av kvinner at de *ikke* hadde kontaktet politiet eller noen annen instans på grunn av vold eller overgrep.
- Hjelpsøkende ofre skiller seg ikke fra andre ofre når det gjelder alder, utdanning, indikatorer på økonomiske levekår eller opplevelse av eget sosialt nettverk.

9 Avslutning

Våre funn levner liten tvil om at en betydelig andel av Oslobefolkningen har vært utsatt for grov vold og alvorlige trusler. Ikke minst gjennom ofrenes egne beskrivelser fikk vi innblikk i voldsopplevelser av til dels svært graverende karakter. I den forbindelse er det verdt å minne om at forholdsvis mange av de forespurte – drøyt fire av ti – lot være å delta i undersøkelsen. Det er grunn til å tro at vi bare i begrenset utstrekning nådde fram til grupper av befolkningen der volden har et særlig fotfeste, og at det reelle omfanget av offeropplevelser er høyere enn hva vi har rapportert. Videre er det ikke usannsynlig at de mest tabubelagte overgrepene er blitt underrapportert.

Det bildet som vi har gitt av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og overgrep av seksuell art, er malt med temmelig grov pensel. Undersøkelser av den type og det omfang som det her er snakk om er egnet til å avdekke overgripende mønstre og sammenhenger, men gir begrenset mulighet til å fange opp nyanserikdommen i folks voldsopplevelser. Mer detaljerte beskrivelser, og en ytterligere differensiering mellom ulike kategorier ofre, fordrer både tilgang på mer utfyllende kvalitative data så vel som tallbasert informasjon fra et enda større utvalg enn det vi hadde til rådighet.

Disse kritiske bemerkningene må ikke forstås dithen at vi underslår betydningen av egne funn. Studien er den første av sitt slag her til lands, og analysene avdekket en rekke viktige og slående mønstre. To dimensjoner pekte seg ut som spesielt framtrepende, på tvers av ulike temaer. De handlet om kjønn og om sosiale skillelinjer.

Kjønnsdimensjonen

Resultatene i denne rapporten bidrar til å understreke hvor essensielt det er å ha et kjønnsperspektiv på volden. Forskjellene mellom menn og kvinner var slående, både med hensyn til omfanget av ulike typer offeropplevelser, relasjonen mellom offer og utøver, ofrenes bruk av hjelpetjenester og forekomsten av frykt for vold. Også mange tidligere studier har avdekket betydelige forskjeller mellom menns og kvinners voldserfaringer. Illustrerende er det, at en nylig publisert artikkel bar tittelen «*Volden som rammer kvinner og volden som rammer menn – to ulike verdener?*» (Hjemmen, et al. 2002).

I samsvar med annen forskning (Christensen og Kock-Nielsen 1992; Hjemmen et al. 2002; Pernanen 1991), fant vi at kjønnsforskjellene i de voldsutsattes relasjon til utøver(ne) avtegnet seg langs en 'nær/fjern'-dimensjon. I langt større grad enn hva tilfellet var blant menn, oppga kvinnene at de var blitt viktimitisert av noen som stor dem nær. Dette handlet først og fremst om overgrep fra partnere eller tidligere partnere. Blant menn var det «fremmedvolden» som dominerte bildet. Imidlertid rapporterte også forholdsvis mange kvinner om vold og trusler fra ukjente gjerningspersoner. Færre menn brøt med det kjønntypiske mønsteret, og ytterst få oppga at de var blitt utsatt for alvorlige trusler eller grov fysisk vold fra en ektefelle, samboer eller kjæreste. Ett trekk var likevel felles for menns og kvinners opplevelser: Det var i all hovedsak gjerningsmenn (og ikke kvinner) som sto bak. Og når det gjaldt seksuell viktimitisering var overgriperen mann i så godt som alle tilfellene.

Kjønnsdimensjonen kom aller tydeligst fram nettopp i analysene av seksuell viktimitisering. Det var nesten bare kvinner som hadde opplevd dette, og forekomsten var ikke ubetydelig. De ytterst få tilfellene som handlet om kvinnelig overgriper, var det utelukkende menn som rapporterte, og vårt kvalitative materiale avdekket at dette dreide seg om hendelser av tvetydig karakter. Kvinnenes opplevelser av seksuelle overgrep fra menn hadde et annet preg og en annen alvorlighetsgrad.

I enkelte andre sammenhenger hadde kjønnsdimensjonen en noe mer uklar betydning. Til dels motsetningsfylte trekk ble avdekket, først og fremst i analysene av partnervold. Forskjellene mellom menn og kvinner viste seg å avhenge av hvordan vi kartla volden. Blant annet var tidsaspektet av avgjørende betydning: Omtrent like mange menn og kvinner oppga at de var blitt utsatt for partnervold det siste året, men jo lenger tid det var siden siste voldsepisode, desto større var overvekten av kvinnelige ofre. Vi vet ikke sikkert hva dette skyldes, men det kan virke som om menn i større grad enn kvinner glemmer voldsepisoder som er av eldre dato.

Også andre funn pekte i retning av at det å utsettes for vold kan ha ulik betydning for de to kjønn, og at offeropplevelsene setter mer varige spor for kvinners vedkommende. Hvis dette er riktig, kan det ha flere årsaker. For det første ser det ut til at den volden som menn og kvinner opplever er forskjellig. Menn er særlig utsatt for angrep fra fremmede eller fjernt bekjente og hvis volden er fra en kjæreste eller samlivspartner, synes den å være mindre graverende enn den partnervolden som kvinner opplever. Videre er det nesten utelukkende kvinner som blir rammet av seksuell vold.

En annen grunn kan være at for kvinner innebærer vold en større integritetskrenkelse, og en mer dyptgripende opplevelse av fare, enn hva

tilfellet er for menn. Kvinneres økte tendens til å være engstelige for å bli utsatt for vold, og deres mer aktive unngåelsesatferd, kan tyde på det. Kvinnelige voldsofre selvbebreidelser, skyldfølelse og opplevelse av medansvar er nettopp blitt tolket som strategier for å gjenopprette en følelse av kontroll (Fattah 1999).

Vi avdekket ikke bare slående forskjeller mellom menn og kvinner, men også flere påfallende *likheter*. For begge kjønn var offeropplevelser knyttet til høyfrekvent beruselse og egen utøvelse av aggressiv atferd. Dessuten hadde betydelige andeler av både mannlige og kvinnelige ofre opplevd mange ulike former for viktimisering, i ulike typer relasjoner. Videre avdekket vi at indikatorer på sosioøkonomisk status slo kraftig ut på tvers av kjønn.

Sosiale skillelinjer

Som beskrevet tidligere, handler et av de sentrale funnene innen viktimologien om at risikoen for å bli utsatt for vold og annen personrettet kriminalitet er ulikt fordelt i befolkningen. Enkelte grupper er mer utsatt enn andre, noe også vi fant klare holdepunkter for.

Både dårlig økonomi, lav utdanning, arbeidsledighet og avhengighet av offentlige stønader var relatert til offeropplevelser. Disse sammenhengene gjaldt ikke bare menns utsatthet for vold fra fremmede og bekjente, men også kvinnenenes utsatthet for overgrep i nære relasjoner. Påstander om at partnervold er noe som rammer kvinner i alle sosial lag likt, synes følgelig å gi et fortegnert bilde av de faktiske forhold – noe også annen forskning tyder på. For begge kjønn var det en markant overhyppighet av partnervoldsofre i lavere sosiale lag, og et tilsvarende mønster avtegnet seg i analysene av kvinners utsatthet for seksuelle overgrep.

Det å være engstelig for å bli utsatt for vold var relatert til sosioøkonomiske indikatorer på tilsvarende vis. Sammenhengen var sterkest blant menn, men gjorde seg også gjeldende blant kvinner. Dessuten var det geografiske variasjoner mellom ulike deler av Oslo: De som bodde nær sentrum og i østlige bydeler var mer engstelige enn dem som bodde lengre fra sentrum og i vestlige bydeler. Forskjeller etter etnisk bakgrunn ble også avdekket. Resultatene tyder på at personer med innvandrerbakgrunn føler seg mer utrygge enn andre.

Resultatene ga med andre ord et klart bilde av hvordan voldsproblemene i Oslo, både med hensyn forekomsten av ofre og i forhold til det å føle seg engstelig og utrygg, er ujevnt fordelt. Voldsutsatthet og opplevd utrygghet synes å inngå i et mer overgripende sosialt mønster, kjennetegnet

ved ressursknapphet og problembelastning på ulike områder. Hvorfor de sosiale skillelinjene slår så kraftig ut, og hva som ligger bak disse sammenhengene, er åpenbart viktige spørsmål. Vår undersøkelse var imidlertid ikke egnet til å finne svar på dette.

Den skjulte volden

Vold og trusler er et omfattende *fenomen* i Oslo. Det betyr likevel ikke at voldsviktimisering nødvendigvis er et like omfattende *problem*. Antakelig er det bare noen av dem som blir rammet, som har behov for, eller ønske om bistand. Likevel kan det være grunn til å anta at det er et underforbruk av hjelpetilbud blant de tyngst viktimiterte, særlig i form av mer langsiktig psykososial oppfølging. Dette synes i særdeleshet å gjelde mannlige ofre.

Vi har kalt dette prosjektet 'Den skjulte volden'. Utgangspunktet var at vi ønsket å framskaffe forskningsbasert kunnskap om den volden som skjer i det skjulte – i parforhold og i den private sfære. Under prosjektets gang har uttrykket «den skjulte volden» fått et annet innhold for oss, og har også kommet til å betegne nettopp dette – at mye vold, og mye lidelse, som antakelig medfører et behov for langsiktig behandling og oppfølging – ikke fanges opp av offentlige instanser.

Å bøte på dette innebærer store utfordringer. Sammenhengene mellom voldsutsatthet og hjelpebehov er sammensatte og kompliserte. Ikke bare forhold knyttet til selve volden eller til relasjonen mellom offer og utøver er av betydning. Også individuelle egenskaper, økonomiske ressurser, samt karakteristika ved den enkeltes sosiale nettverk, påvirker opplevelsen av volden og offerets behov for støtte og bistand (Elklit 1993). Dette er et område hvor det har vært lite forskning i Norge og hvor kunnskapsmangelen er stor. Likeledes vet vi relativt lite om nytten av ulike tiltak. I forhold til eksisterende hjelpetilbud og oppfølgingsinnsatser, både offentlige og private, savnes et kritisk blikk: Virker de slik de er ment å virke? Hvem virker de best for? Hvem virker de dårligst for? Hva virker ved dem? Hvilke negative følger har de?

Flere viktige temaområder er ikke berørt i denne undersøkelsen. Ett er særlig viktig; barnas situasjon, både som ofre for overgrep og ikke minst som vitner til vold mellom de voksne i familien. Dette er et område hvor vi utvilsomt trenger mer kunnskap, både om omfang og konsekvenser, og hvor det bør settes inn en betydelig forskningsinnsats i tiden framover.

Summary

This report is based on analyses of data from a random sample of men and women (aged 24–55 yrs.) in the general population of Oslo city. Data were collected by means of postal questionnaires, and more than four thousand persons responded (response rate: 56%). The aim was to assess rates and sociodemographic correlates of violent victimisation, notably victimisation within intimate relationships. We have also explored differences between victims and non-victims with respect to indicators of lifestyle.

Results showed that slightly more than every second man and about four in ten women had been threatened and/or physically attacked after the age of 16. However, men and women had been exposed to different forms of violence: Men were more likely to report that they had been victimised by a stranger, whereas women were more likely to report that they had been victimised by intimate partners or ex-partners.

In agreement with previous research, our analyses indicated that intimate partner violence should not be treated as a unitary phenomenon. Thus, the majority of both male and female victims seemed to have experienced ‘common couple violence’ (single incidents of violence), while a small proportion of the female victims had experienced ‘patriarchal terrorism’ (physical violence embedded in a wider pattern of power and control strategies). Compared to male victims of intimate partner violence, female victims were generally more severely victimised – both physically and mentally. Moreover, only women reported that they had been sexually abused by their partner(s) or ex-partner(s). However, for both genders, victims of partner violence were more likely than non-victims to get frequently intoxicated and to act aggressively towards other people.

Sexual violence was reported by 16 percent of the women and 2 percent of the men. Among men, the perpetrators were either strangers or acquaintances. In contrast, one third of the sexually victimised women described an incident where their partner or ex-partner were the perpetrator.

Across perpetrator-victim relationships, violent victimisation was more prevalent among recipients of social benefits and in groups with low educational level and economic problems. A similar pattern emerged in analyses of data on fear of violence. However, analyses of severely victimised persons revealed no socio-economic differences between those

who had contacted the police and/or professional assistance and those who had not.

Fear of violence and help seeking behaviour were both related to gender: Women were much more inclined than men to be afraid in their own neighbourhood after dark, and a much larger proportion of female than male victims of violence had received psychosocial assistance.

Litteratur

Archer, J. (2000) 'Sex differences in aggression between heterosexual partners: A meta-analytic review', *Psychological Bulletin* 126(5):651–680.

Bakken, A. (1998) *'Ungdomstid i storbyen'*, Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA-rapport nr. 7.

Balvig, F. (1998) *'Vold på gaden, i hjemmet og på arbejdet. Oversigt over resultater fra voldsofferundersøgelsen 1995/6.'* København: Rigspolitichefen.

— (2000) 'Fra voldens nutidshistorie', I: R. Saur (red.) *Voldens ofre vårt ansvar*, Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 9.

Baron, S. W. (1997) 'Risky lifestyles and the link between offending and victimization', *Studies on Crime and Crime Prevention* 5:53–71.

Baucom, D. H., Notarius, C. I., Burnett, C. K. og Haefner, P. (1990) 'Gender differences and sex-role identity in marriage', I: F. D. Fincham og T. N. Bradbury (red.) *The psychology of marriage*, New York: The Guilford Press.

Bergen, R. K. (1996) *'Wife rape. Understanding the response of survivors and service providers'*, Thousand Oaks: Sage.

Blichfeldt, L. (1995) *'Voldsprosjektet 1995: Rapport fra voldskartleggingen i Drammen kommune'*, Drammen: Drammen kommune.

Box, S., Hale, C. og Andrews, G. (1988) 'Explaining fear of crime', *British Journal of Criminology* 28(3):340–356.

Brienen, M. E. I. og Hoegen, E. H. (2000) *Victims of crime in 22 European criminal justice systems the implementation of recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the position of the Victim in the framework of criminal law and procedure*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Bunge, V. P. (2000) 'Spousal violence', I: V. P. Bunge og D. Locke (red.) *Family Violence in Canada: A Statistical Profile*, Ottawa: Statistics Canada.

Carlstedt, M. (2001) 'Upprepad utsatthet för våld. Et utgångspunkt för brottsförebyggande verksamhet', Stockholm: Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport nr. 3.

Carrado, M., George, M. J., Loxam, E., Jones, L. og Templar, D. (1996) 'Aggression in British heterosexual relationships: A descriptive analysis', *Aggressive Behavior* 22:401–15.

Christensen, A. og Heavey, C. L. (1990) 'Gender and social structure in the demand withdraw pattern', *Journal of Personality and Social Psychology* 59(1):73–81.

- Christensen, E. og Kock-Nielsen** (1992) '*Vold ude og hjemme. En undersøgelse af fysisk vold mod kvinder og mænd.*' København: Socialforskningsinstituttet.
- Christie, N.** (1986) 'The ideal victim', I: E. A. Fattah (red.) *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*, London: Macmillan.
- Claussen, S. E.** (1996) 'A classification of social assistance recipients in Norway', *Scandinavian Journal of Social Welfare*(5):208–214.
- Cohen, L. E. og Felson, M.** (1979) 'Social change and crime rate trends: A routine activity approach', *American Sociological Review* 44:588–608.
- Cook, P. W.** (1997) *Abused men. The hidden side of domestic violence*, Westport: Praeger.
- Coxall, A., King, M. B., Mezey, G. C. og Gordon, D.** (1999) 'Lifetime prevalence, characteristics and associated problems of non-consensual sex in men: A cross sectional study', *British Medical Journal* 318(7187):846–50.
- Cunradi, C. B., Caetano, R., Clark, C. L. og Schafer, J.** (1999) 'Alcohol related problems and intimate partner violence among white, black and hispanic couples in the US.' *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 23(9):1492–1501.
- Currie, D. H.** (1998) 'Violent men or violent women? Whose definitions counts?' I: R. K. Bergen (red.) *Issues in Intimate Violence*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dahl, S.** (1993) '*Rape – A hazard to health*', Oslo: Universitetsforlaget.
- Dijk, J. J. M. v.** (1999) 'Criminal victimisation and victim empowerment in an international perspective', I: J. J. M. v. Dijk, R. G. H. v. Kaam og J. Wemmers (red.) *Caring for crime victims. Selected proceedings of the 9th international symposium on victimology*, Monsey, New York: Criminal Justice Press.
- Dobash, R. E. og Dobash, R. P.** (1992) *Women, violence and social change*, London, New York: Routledge.
- Durant, R. H., Pedergrast, R. A. og Cadenhead, C.** (1994) 'Exposure to violence and victimization and fighting behavior by urban black adolescents', *Journal of Adolescent Health* 15(4):311–318.
- Elklit, D.** (1993) *Offer for vold. En psykologisk analyse af sagesløse voldsofres situation, oplevelser og efterreaksjoner*, Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Emery, B. C. og Lloyd, S. A.** (1994) 'Women who use aggression in close relationships', I: D. L. Sollie og L. A. Leslie (red.) *Gender, families and close Relationships*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Estrada, F. og Nilsson, A.** (2001) '*Brottslighet som välfärdsproblem : Utsatthet för brott och oro för brott 1988–1999*', Stockholm: Kriminologiska institutionen Stockholms universitet.
- Falck, S.** (2002) '*Barne- og ungdomskriminalitet i Norge på nittitallet*', Oslo: Det kriminalitetsforebyggende råd.

Farrington, D. P. (1987) 'Epidemiology'. I: H.C. Quey (red.) *Handbook of juvenile delinquency*, New York: John Wiley and Sons.

Fattah, E. A. (1999) 'From a handful of dollars to tea and sympathy: The sad history of victim assistance', I: J. J. M. v. Dijk (red.) *Caring for crime victims. Selected proceedings of the 9th international symposium on victimology Amsterdam, August 25–29, 1997*, Monsey, New York: Criminal Justice Press.

— (2000) 'Victimology: Past, present and future', *Criminologie* 33(1):17–46.

Fiebert, M. S. og Gonzalez, D. M. (1997) 'College women who initiate assaults on their male partners and the reasons offered for such behavior', *Psychological Report* 80:583–90.

Finkelhor, D. og Yllö, K. (1985) *Licence to rape: Sexual abuse of wives*, New York: Holt, Rinehart & Winston.

Fisher, B., Cullen, F. og Turner, M. (2000) *The sexual victimization of college women*, Washington D.C.: U.S. Department of Justice. National Institute of Justice og Bureau of Justice Statistics.

Flemmen, A. B. (1999) *Mellomromserfaringer. En analyse av kvinners frykt for seksualisert vold*. Tromsø: Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø (Doktorgradsavhandling).

Gaudreault, A. og Peters, T. (2000) 'Presentation', *Criminologie* 33(1).

Gelles, R. J. (2000) 'Foreword', I: Z. Eisikowitz og E. Buchbinder (red.) *Locked in a violent embrace*, London: Sage.

Goodey, J. (1997) 'Boys don't cry. Masculinities, fear of crime and fearlessness', *British Journal of Criminology* 37(3):401–418.

Graff-Iversen, S., Gjervig, T., Tund-Larsen, P. G., Hjemmen, A., Dalgard, O. S. og Holmsen, E. (1992) 'Sosiale nettverk, alkoholvaner og voldsskader hos kvinner og menn i Akershus fylke. Resultater fra en anonym spørreundersøkelse blant 40-42-åringene 1990-91', *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 112(28): 3579–83.

Grey, H. V. og Foshee (1997) 'Adolescent dating violence. Differences between one-sided and mutually violent profiles', *Journal of interpersonal violence* 12(1):126–141.

Gundersen, F. (2000) 'Innvandrere som ofre: Mer vold enn ventet', *Samfunnsspeilet* 14(3):2–15.

Hagen, K., Djuve, A. B. og Vogt, P. (1994) *'Oslo: den delte byen?'* Oslo: FAFO-rapport nr 161.

Harding, S. (1987) 'Is there a feminist method?' I: S. Harding (red.) *Feminism and methodology: Social science issues*, Bloomington, Ind.: Indiana University Press.

Hedin, L. W. (1997) *Det kan hända vilken kvinna som helst : En handbok om bemötandet av kvinnor som blivit utsatta för misshandel och sexuella övergrepp*, Sverige: Anamma Facklitteratur.

Heiskanen, M. og Piispa, M. (1998) *'Faith, hope, battering. A Survey of men's violence against women in Finland'*, Helsinki: Statistics Finland and Council of Equality.

Hindelang, M. J., Gottfredson, M. R. og Garofalo, J. (1978) *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge Mass.: Ballinger.

Hjemdal, O. K. (2002a) 'Hva er vold? Myter og fakta.' I: W. Jonassen (red.) *I de beste familier*. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 14.

— (2002b) 'Vold og helse', I: R. Saur (red.) *Arme bondepiker og tilslørte riddere*: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 29.

— (2003) 'Mot en offersentrert kriminalpolitikk', I: K. Andenæs og K. Papendorf (red.) *Fremdeles uferdig festskrift til Thomas Mathiesens 70 års dag*, Oslo: Pax.

Hjemdal, O. K. og Stefansen, K. (2003) 'Hjelpeapparatets rutiner for avdekking og registrering av vold. Rapport fra et delprosjekt under Regjeringens handlingsplan Vold mot kvinner.' Oslo: Høgskolen i Oslo, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Hio-notat nr. 13.

Hjemmen, A., Dalgard, O. S. og Graff-Iversen, S. (2002) 'Volden som rammer kvinner og volden som rammer menn – to ulike verdener? Resultater fra en anonym spørreundersøkelse blant 40–42-åringer i 1990-1994 i Akershus og Buskerud', *Norsk Epidemiologi* 12(3):275–280.

Holmstrom, L. L. og Burgess, A. W. (1991) *The Victim of rape. Institutional reactions*, New Brunswick: Transaction Publishers.

Hydén, M. (1997) 'De nære relasjoner – Inngripen og løsninger', I: O. K. Hjemdal og O. Juklestad (red.) *Når hjem og privatliv blir arena for overgrep. Problemer og muligheter i arbeidet med den private volden*, Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 37.

Haaland, T. (1997) *'Hjelp til voldsofre i Oslo. En brukerrettet evaluering'*, Oslo: NIBR – Norsk Institutt for by- og regionforskning, NIBR Prosjektrapport nr. 29.

Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*, Oslo: Kommuneforlaget.

Johnson, H. (1997) 'Att forska om våld mot kvinnor. En kanadensisk offerundersøkning', I: M. Olsson og G. Wiklund (red.) *Våld mot kvinnor*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

— (1998) 'Rethinking survey research on violence against women', I: R. E. Dobash og R. P. Dobash (red.) *Rethinking violence against women*, Thousand Oaks: SAGE.

- Johnson, I. M. og Sigler, R. T.** (1997) *Forced Sexual Intercourse in Intimate Relationships*, Sydney: Ashgate.
- Johnson, M. P.** (1995) 'Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women', *Journal of Marriage and the Family* 57(2):283–294.
- Johnson, M. P. og Ferraro, K. J.** (2000) 'Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions', *Journal of Marriage and the Family* 62(4):948–963.
- Johnson, M. P. og Leone, J. M.** (2003) 'The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey', *Journal of Family Issues* (Akseptert for publisering).
- Jonassen, W. og Eidheim, F.** (2001) *'Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet.'* Oslo: NIBR (PLUSS-SERIE 1 - 2001).
- Junger-Tas, J.** (1996) 'Youth and violence in Europe', *Studies on Crime and Crime Prevention* 5:31–58.
- Justisdepartementet** (2000) *'Regjeringens handlingsplan om vold mot kvinner'*, Oslo: Justis og politidepartementet, Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet.
- King, M. og Woollett, E.** (1997) 'Sexually assaulted males: 115 Men consulting a counseling service', *Archives of Sexual Behavior* 26(6):579–588.
- Kjøller, M. og Rasmussen, N. K.** (2000) *'Sundhed og sygelighed i Danmark 2000 og udviklingen siden 1987'*, København: Statens institut for folkesundhed.
- Kyvsgaard, B.** (2001) *'Udviklingen av strafudmålingsniveaueet i voldtægtssaker'*, København: Justisministeriet.
- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F. og Supanicic, M.** (1992) 'Perceived risk and fear of crime: Role of social and physical incivilities', *Journal of Research in Crime and Delinquency* 29(3):311–334.
- Lauritsen, J. L., Sampson, R. J. og Laub, J. H.** (1991) 'The link between offending and victimization among adolescents', *Criminology* 29(2):265–285.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. og Kalliokski, A.-M.** (2001) *'Slagen Dam. Mäns vold mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning'*, Stockholm: Fritzes Offenliga Publikationer.
- Madriz, E.** (1997) *Nothing bad happens to good girls. Fear of crime in women's lives*, Berkeley: University of California Press.
- Magdol, L., Moffit, T. E., Caspi, A., Fagan, J. og Silva, P. A.** (1997) 'Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21-year-olds: Bridging the gap between clinical and epidemiological approaches', *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65(1):68–78.

- Magdol, L., Moffit, T. E. og Silva, P. A.** (1998) 'Developmental antecedents of partner abuse: a prospective-longitudinal study', *Journal of Abnormal Psychology* 107(3):375–389.
- Mahoney, P.** (1999) 'High rape chronicity and low rates of helpseeking in a nonclinical sample. Implications for research and practice.' *Violence Against Women* 5(9):993–1016.
- McCauley, J., Kern, D. E., Kolodner, K., Dill, L., Schroeder, A. F., Ryden, H. K., et al.** (1995) 'The battering syndrome – prevalence and clinical characteristics of domestic violence in primary care internal medicine practices', *Annals of Internal Medicine* 123(6):737–746.
- McKendy, J. P.** (1997) 'The class politics of domestic violence', *Journal of Sociology and Social Welfare* 24(3):135–155.
- Medina-Ariza, J. og Barberet, R.** (2003) 'Intimate partner violence in Spain', *Violence Against Women* 9(3):302–322.
- Melhus, K. og Sørensen, K.** (1997) 'Vold 1994- Oslo legevakt', *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 1997(117):230–3.
- Metha, A. og Bondi, K.** (1999) 'Embodied discourse: On gender and fear of violence', *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* 6(1):17s.
- Mezey, G. C. og King, M. B.** (2000) *Male victims of sexual assault. Second edition*, Oxford: Oxford University Press.
- Mirrlees-Black, C.** (1999) *Domestic violence: Findings from a new British crime survey self-completion questionnaire*, London: Home Office. Home Office Research Study.
- Morse, B. J.** (1995) 'Beyond the Conflict Tactics Scale: Assessing gender differences in partner violence', *Violence and Victims* 10(4):251–72.
- Murdoch, D., Pihl, R. O. og Ross, D.** (1990) 'Alcohol and crimes of violence', *International Journal of Addiction* 25(9):1065–81.
- Møller, M.** (2000) *I fars vold*, Oslo: Kommuneforlaget.
- Nielsen, B. G. og Snare, A.** (1998) *Viktimologi. Om forbrydelsens ofre: teori og praksis*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- NOU** (1999) *NOU 1999:13, Kvinners helse i Norge*, Oslo: Norges offentlige utredninger.
- (2003) *NOU 2003:31, Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*, Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Odgers, C. L. og Moretti, M. M.** (2002) 'Aggressive and antisocial girls: Research update and challenges', *International Journal of Forensic Mental Health* 1:103–119.

- Olaussen, L. P.** (1983) 'Om angst for vold og alvorlig sjikane', *Lov og rett*(3):115–134.
- (1995a) 'Angst for voldskriminalitet i Norge', *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskab*(4):249–272.
- (1995b) '*Beruseelse, utelivsdeltakelse og utsatthet for vold*', Oslo: Politihøgskolen, PHS forskning, Rapport nr. 3.
- Pape, H.** (1997) '*Drinking, getting stoned or staying sober*', Oslo: NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA-rapport nr. 14. (Doktorgradsavhandling).
- (2003) 'Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold', *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 123(15):2016–20.
- Pape, H. og Pedersen, W.** (1997) 'Voldsofre i den generelle ungdomsbefolkningen : en longitudinell studie av risikofaktorer', *Tidsskrift for den norske lægeforening* 117(23):3347–3351.
- (1999) 'Dangerous victims of violence? A general population study of violent victimization among young men and women', *Studies on Crime and Crime Prevention* 8:88–105.
- Pedersen, W.** (2001) 'Adolescent victims of violence in a welfare state – Sociodemography, ethnicity and risk behaviours', *British Journal of Criminology* 41(1):1–21.
- Pedersen, W. og Aas, H.** (1995) 'Sexual victimization in Norwegian children and adolescents: victims, offenders, assaults', *Scandinavian Journal of Social Medicine* 23(3):173–178.
- Pedersen, W. og Pape, H.** (1999) 'Unge voldsofre – et innvandrersproblem?' *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 119, 2317-2321
- Pernanen, K.** (1991) *Alcohol in human violence*, New York: The Guilford Press.
- (1996) 'Sammenhengen alkohol – vold', Oslo: SIFA, SIFA-rapport nr. 3.
- Robberstad, A.** (2002) *Kontradiksjon og verdighet : komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen*, Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Rognerud, M. og Stensvold, I.** (1997) *Oslohelse. Utredningen om helse, miljø og sosial ulikhet bydelene*, Oslo: Oslo kommune og Ullevål sykehus, klinikk for forebyggende medisin.
- Rutter, M., Giller, H. og Hagell, A.** (1998) 'Antisocial behaviour by young people', Cambridge: Cambridge University Press.
- Römkens, R.** (1997) 'Prevalence of wife abuse in the Netherlands. Combining quantitative and qualitative methods in survey research', *Journal of interpersonal violence* 12(1):99–125.

Sampson, R. (2002) 'Acquaintance rape of college students. Problem-oriented guides for police series': U.S. Department of Justice. Office of Community Oriented Policing Services.

Sandmo, E. (1999) *Voldssamfunnets undergang : Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*, Oslo: Universitetsforlaget.

Schei, B. (1990) 'Prevalence of sexual abuse history in a random sample of Norwegian women', *Scandinavian Journal of Social Medicine* 18(1):63–68.

— (1999) 'Vold i samliv. Bidrag til NOU 1999:13 Kvinnerens helse i Norge' *NOU 1999:13 Kvinnerens helse i Norge*, Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

Schei, B., Muus, K. M. og Bendixen, M. (1994) 'Forekomst av seksuelle overgrep blant studenter i Trondheim', *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 114(21):2491–4.

Schumacher, J. A., Feldbau-Kohn, S., Slep, A. M. S. og Heyman, R. E. (2001) 'Risk factors for male-to-female physical abuse', *Aggression and Violent Behavior* 6(2–3):281–352.

Siegel, J. A. og Williams, L. M. (2003) 'Risk factors for sexual victimization of women. Results from a prospective study'. *Violence Against Women*. 9(8):902-930.

Sigurdardóttir, T. J. og Olafsdóttir, H. (1998) 'Vold i nærmiljø', *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap* 85(1):1–38.

Simon, L. M. J. (1997) 'Do criminal offenders specialize in crime types?' *Applied & Preventive Psychology* 6(1):35–53.

Skjørten, K. (1988) *Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold*, Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett (Doktorgradsavhandling).

Skog, O. J. og Bjørk, E. (1988) 'Alkohol og voldskriminalitet. En analyse av utviklingen i Norge 1931–1982', *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap* 75:1–23.

Smith, D. A. og Visher, C. A. (1980) 'Sex and involvement in deviance/crime: A quantitative review of the empirical literature', *American Sociological Review* 45:691–701.

Smaadahl, T., Hernes, H. og Langberg, L. (2002) 'Drømmen om det gode liv. En rapport om utenlandske kvinner, gift med norske menn, som måtte søke tilflukt på krisesentrene i 2001', Oslo: Krisesentersekretariatet og Tanaprojektet.

Snare, A. (1983) 'Den private volden: Om hustrumishandling', I: C. Høigård og A. Snare (red.) *Kvinnerens skyld. En nordisk antologi i kriminologi*, Oslo: Pax forlag.

Stang-Dahl, T. (1994) *Pene piker haiker ikke*, Oslo: Universitetsforlaget.

Steen, K. og Hunsgård, S. (1997) 'Vold i Bergen', *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 117(2):226–229.

Stefansen, K. (2001) '*Forekomstundersøkelser av familievold. Teoretiske, metodologiske og etiske spørsmål*', Oslo: Høgskolen i Oslo/Kompetansesenter for voldsofferarbeid, HiO-notat nr. 5.

Stein, M. B. og Barrett-Connor, E. (2000) 'Sexual assault and physical health: Findings from a population-based study of older adults', *Psychosomatic Medicine*(62):838–843.

Steinmetz, S. K. (1977/78) 'The battered husband syndrome', *Victimology* 2(3–4):499–509.

Stene, R. J. (2003) 'Levekårsundersøkelsene 1983–2001: Vold og trusler i 20 år', *Samfunnsspeilet* 17(1):2–7.

Storvoll, E. E. og Moshuus, G. (2003) 'Use of leisure time, problem behaviour, and aspirations for the future among Norwegian youth. Appendiks.' *National report on youth policy in Norway*, Oslo: Ministry of Children and Family Affairs.

Straus, M. A. (1979) 'Measuring intrafamily conflict and violence: The Conflict Tactics Scale', *Journal of Marriage and the Family* 41:75–88.

— (1993) 'Physical assaults by wives: A major social problem', I: R. J. Gelles og D. R. Loseke (red.) *Current controversies on family violence*, Newbury Park: Sage.

Straus, M. A., Kaufman, G. K. og Moore, D. W. (1997) *Change in cultural norms approving marital violence from 1968 to 1994*, Thousand Oaks: Sage Publications.

Svedin, C.-G. (1999) '*Sexuella övergrepp mot barn. Definitioner och förekomst*', Stockholm: Socialstyrelsen.

Sæbø, G. (1993) '*Som folk flest? En beskrivelse av levekårsforskjeller mellom sosialklienter og totalbefolkning*', Oslo: Institutt for sosialforskning, INAS-notat nr. 4.

Sætre, M. (1997a) '*Omfanget av vold : Gjennomgang av dokumentasjon og resultater*', Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 7.

— (1997b) 'Samfunnsproblemet som "forsvant". En kritikk av tendensen til å minimalisere omfanget av seksuelle overgrep mot barn', *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 34:53–61.

Sætre, M. og Grytdal, V. (2002) '*Voldtekt i Oslo 2001. Gjennomgang av data fra anmeldte voldtekter ved Oslo politidistrikt*'. Oslo: Oslo politidistrikt, Etterrettingsseksjonen.

Sætre, M., Holter, H. og Jebsen, E. (1986) '*Tvang til seksualitet – en undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*', Oslo: Cappelen.

Tambs, K. (1994) '*Noen resultater fra Folkehelse's undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*', Oslo: Statens institutt for folkehelse.

Walker, L. E. og Browne, A. (1985) 'Gender and victimization by intimates', *Journal of Personality* 53(2):179–195.

Wijma, B., Schei, B., Swanberg, K., Hilden, M., Offerdal, K., Pikarinen, U., et al. (2003) 'Emotional, physical, and sexual abuse in patients visiting gynaecology clinics: A Nordic cross-sectional study', *The Lancet* 361(9375):2107–2113.

Williams, P. og Dickinson, J. (1993) 'Fear of crime: Read all about it? The relationship between newspaper crime reporting and fear of crime', *British Journal of Criminology* 33(1):33–56.

Yllö, K. A. (1993) 'Through a feminist lens: Gender, power and violence', I: R. Gelles og D. R. Loseke (red.) *Current controversies on family violence*, Newbury Park: Sage Publications.

VEDLEGG A: Tabeller

Tabell 1 Kjønnfordeling i ulike aldersgrupper. Prosent.

	Menn	Kvinner	Totalt
24–30	41	59	100
31–39	46	54	100
40–49	46	54	100
50–55	47	53	100
Totalt (N)	45 (1902)	55 (2335)	100 (4237)

Tabell 2 Aldersfordeling i vårt utvalg og 'totalbefolkningen'¹. Prosent.

	Vårt utvalg	Befolkningen
24–30	28	21
31–39	32	39
40–49	27	28
50–55 ²	13	12
Totalt (N)	100 (4241)	100 (255485)

¹ Tall for totalbefolkningen fra Oslo kommune

² Oslostatistikken er inndelt i 10-års kohorter. Vi halverte gruppen 50–59 år for å få en noenlunde tilsvarende gruppe som i vårt utvalg.

Tabell 3 Bydelsvis fordeling av innbyggere i Oslo, personer trukket ut i utvalg 2 og besvarte skjema i utvalg 2. Prosent.

Bydel	Oslo (25-54 år) N=254809*	Utvalget (24-55 år) N=3000	Besvarte skjema N=1517
Bydel 1 Bygdøy-Frogner	4,3	4,1	3,7
Bydel 2 Uranienborg-Majorstuen	5,5	0,9	0,7
Bydel 3 St. Hanshaugen-Ullevål	6,8	2,5	2,4
Bydel 4 Sagene-Torshov	6,9	5,4	5,8
Bydel 5 Grünerløkka-Sofienberg	6,7	6,3	5,5
Bydel 6 Gamle Oslo	6,0	5,6	6,0
Bydel 7 Ekeberg-Bekkelaget	3,0	4,1	4,4
Bydel 8 Nordstrand	2,8	4,9	5,2
Bydel 9 Søndre Nordstrand	5,9	10,2	10,0
Bydel 10 Lambertseter	1,9	2,8	3,0
Bydel 11 Bøler	2,2	4,0	4,6
Bydel 12 Manglerud	2,1	1,5	1,9
Bydel 13 Østensjø	2,6	1,5	1,4
Bydel 14 Hellsøy-Sinsen	4,7	-	-
Bydel 15 Hellerud	2,7	-	-
Bydel 16 Furuset	5,2	5,7	5,5
Bydel 17 Stovner	3,6	7,0	5,9
Bydel 18 Romsås	1,2	2,2	2,3
Bydel 19 Grorud	3,1	6,2	6,4
Bydel 20 Bjerke	4,3	3,5	3,7
Bydel 21 Grefsen-Kjelsås	3,2	2,9	2,4
Bydel 22 Sogn	2,9	5,9	6,0
Bydel 23 Vinderen	3,2	5,4	5,0
Bydel 24 Røa	3,6	3,6	3,5
Bydel 25 Ullem	4,5	3,9	4,5

*Befolkningstall for bydelene per 1. januar 2003 fra Oslo kommune.

Tabell 4 Befolkningen i Oslo, personer trukket ut i runde 2 og besvarte skjema i runde 2 fordelt etter områder i byen. Prosent.

Områder	Oslo (25-54 år) N=254809*	Utvalget, runde 2 (24-55 år) N=3000	Besvarte skjema, runde 2 N=1517
INDRE VEST (Bygdøy-Frogner, Uranienborg-Majorstuen, St. Hanshaugen-Ullevål)	16,6	7,5	6,8
INDRE ØST (Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg, Gamle Oslo)	19,6	17,3	17,3
YTRE VEST (Ekeberg-Bekkelaget, Nordstrand, Grefsen-Kjelsås, Sogn, Vinderen, Røa, Ullern)	23,2	30,7	31
YTRE ØST (Søndre Nordstrand, Lambertseter, Bøler, Manglerud, Østensjø, Helsefyr-Sinsen, Hellerud, Furuset, Stovner, Romsås, Grorud, Bjerke)	39,5	44,6	44,7
Totalt	98,9	100,1	99,8

*Befolkningstall for bydelene per 1. januar 2003 fra Oslo kommune.

Tabell 5 Andel med ikke-vestlig bakgrunn i Oslo-befolkningen og blant deltakere i runde 2 etter bydel. Prosent.

Bydel	Oslo (25-59 år)*	Besvarte skjema U2 N=1517
Bydel 1 Bygdøy-Frogner	5,8	-
Bydel 2 Uranienborg-Majorstuen	5,9	-
Bydel 3 St.Hanshaugen-Ullevål	6,1	5,7
Bydel 4 Sagene-Torshov	12,5	10,2
Bydel 5 Grünerløkka-Sofienberg	16,5	8,5
Bydel 6 Gamle Oslo	23,5	14,6
Bydel 7 Ekeberg-Bekkelaget	7,7	1,5
Bydel 8 Nordstrand	4,1	1,3
Bydel 9 Søndre Nordstrand	29,3	23,3
Bydel 10 Lambertseter	8,9	-
Bydel 11 Bøler	16,3	8,7
Bydel 12 Manglerud	10,9	7,4
Bydel 13 Østensjø	8,4	19
Bydel 14 Helsefyr-Sinsen	16,6	-
Bydel 15 Hellerud	21,6	-
Bydel 16 Furuset	27,1	22,9
Bydel 17 Stovner	32,9	24,7
Bydel 18 Romsås	29,1	31,4
Bydel 19 Grorud	25,6	12,8
Bydel 20 Bjerke	22,6	24,1
Bydel 21 Grefsen-Kjelsås	5,1	5,4
Bydel 22 Sogn	11,3	7,9
Bydel 23 Vinderen	3,6	5,3
Bydel 24 Røa	6,2	1,9
Bydel 25 Ullern	5,5	6
Totalt	16,6	11,7

*Tall for bydelene totalt fra Oslo kommune.

Tabell 6 Utdanningsnivå, sysselsatte, fulltids sysselsatte og arbeidsledige i vårt utvalg og i Oslo-befolkningen. Prosentar.

	Oslo-undersøkelsen 24-55 år (2003)	Oslo-befolkningen 25-54 år (2001)*
Utdanning**		
Høgskole/Universitetsutdanning	64	37
Utdanning på videregående skoles nivå	28	48
9-årig grunnskole eller lavere	8	16
Sysselsatte***		
Menn	85	80
Kvinner	76	76
Fulltids sysselsatte****		
Menn	82	66
Kvinner	63	57
Arbeidsledige*****		
Menn	5	4
Kvinner	3	3

*Kilde SSB.

**Tallene fra Oslo-undersøkelsen omfatter fullført og påbegynt utdanning, tallene fra SSB omfatter kun fullført utdanning.

***Tallene for Oslo-undersøkelsen angir andelen som oppgir at de enten arbeider fulltid eller arbeider deltid. Tallene fra SSB angir prosentandelen som har hatt minst en time inntektsgivende arbeid (inkludert midlertidig fraværende pga sykdom e.l), personer i førstegangs- eller sivilteneste og personer på sysselsettingstiltak med lønn fra arbeidsgiver.

****Tallene fra SSB oppgir andelen som arbeider mer enn 30 timer i uka, mens betegnelsen i spørreskjemaet var 'Arbeider fulltid'.

*****Tallene fra Oslo-undersøkelsen omfatter både arbeidsledige og personer på sysselsettingstiltak, tallene fra SSB omfatter kun arbeidsledige.

Tabell 7 Forekomst av seksuelle overgrep i norske studier. Prosent (K=kvinner, M=menn)

	Omfang	Definisjon	Alder	Utvalg	Metode og svarrate
Oslo-undersøkelsen 2003	8% K 4% M	Utnyttet eller misbrukt seksuelt før fylte 16 år	Før fylte 16 år	Tilfeldig utvalg på 8000 innbyggere i Oslo, i alderen 24-55.	Postal survey Svarprosent 56
Pedersen og Aas 1995	17% K 1% M	All seksuell kontakt mellom barn (<13år) og voksne (>17år), samt tilfeller av seksuell kontakt etter fylte 13 år hvor det er brukt makt	Før fylte 20 år	465 ungdommer i Oslo-området ¹	Postal survey Svarprosent 90
Tambs 1994	13% K 7% M	Seksuell kontakt som omfatter berøring av genitalia	Før fylte 18 år	Nasjonalt befolkningsutvalg på 5000 i alderen 18-60 år	Postal survey Svarprosent 37
Schei, Muus og Bendixen 1994	19% K 4% M	Seksuelle overgrep omfatter både overgrep av ikke-fysisk karakter (eks forslag om å utføre seksuelle handlinger, se på en annens kjønnsorganer) og overgrep som inbefatter fysisk kontakt (fra beføling til ulike former for samleie/penetrering)	Før fylte 18 år	1322 tilfeldig utvalgte studenter i Trondheim	Utdeling av spørreskjemaer på forelesninger Svarprosent kvinner 79, menn 72
Sætre m.fl 1986	19% K 14% M	Seksuelle overgrep omfatter både overgrep av ikke-fysisk karakter (eks forslag om å utføre seksuelle handlinger, se på en annens kjønnsorganer) og overgrep som inbefatter fysisk kontakt (fra beføling til ulike former for samleie/penetrering)	Før fylte 18 år	Landsrepresentativt utvalg på 2135 personer 15 år og eldre	Utdeling av spørreskjemaer i tilknytning til MMIs månedlige omnibusser Svarprosent 48

¹ Oppfølging av deltakere i en longitudinell studie.